Rákóczi Krisztián
Válent Viktória
Varga Péter

Nemzetpolitika

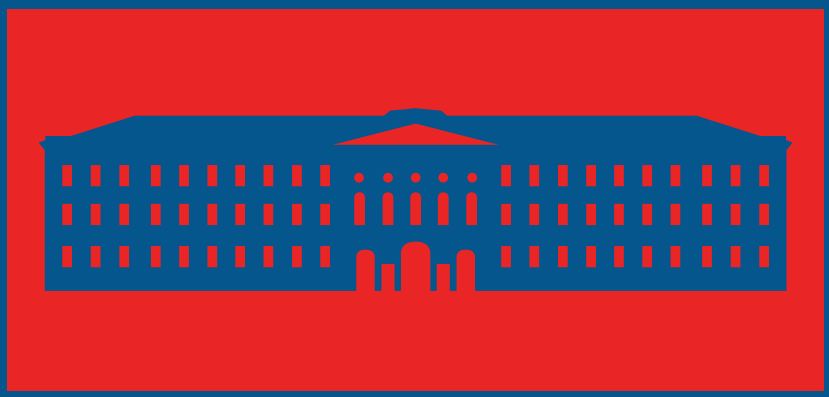

Dialóg Campus

Rákóczi Krisztián – Válent Viktória – Varga Péter

NEMZETPOLITIKA

Dialóg Campus Kiadó ❖ Budapest

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében készült el és jelent meg.

Szerzők
Rákóczi Krisztián, Válent Viktória, dr. Varga Péter

Szakmai lektor
Dr. Kántor Zoltán

Olvasószerkesztő
Bedecs László

© Dialóg Campus Kiadó, 2017

© A szerzők, 2017

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOM

ELŐSZÓ 6

1. A NEMZETPOLITIKA FOGALOMRENDSZERE ÉS TÖRTÉNETE 7
1.1. A nemzetpolitika fogalomrendszere 7
1.2. A Trianoni békeszerződés 8
1.3. A nemzetpolitika 1920 és a rendszerváltás között 9
1.3.1. A revíziós politika 9
1.3.2. A kommunizmus évei 10
1.4. Nemzetpolitika a rendszerváltás után 13

2. A NEMZETPOLITIKA NEMZETKÖZI JOGI, VALAMINT UNIÓS JOGI KERETE ÉS KÖRNYEZETE 16
2.1. A nemzeti kisebbségek védelme az ENSZ-ben 16
2.2. A nemzeti kisebbségek védelme az Európa Tanácsban 17
2.2.1. Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről 17
2.2.2. A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája 18
2.3. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) és a nemzeti kisebbségek 19
2.4. Nemzetpolitikai érdekérvényesítés az Európai Unióban 20
2.5. Az autonómia 21

3. A KÜLHONI MAGYARSÁG 22
3.1. Demográfiai adatok 22
3.2. A magyarság Romániában 24
3.2.1. A magyarok politikai képviselete 24
3.2.2. Kisebbségi jogok 27
3.3. A magyarság Szlovákiában 28
3.3.1. A magyarok politikai képviselete 28
3.3.2. Kisebbségi jogok 30
3.4. A magyarság Szerbiában 31
3.5. Kisebb Kárpát-medencei magyar közösségek 33
3.5.1. Horvátország 33
3.5.2. Szlovénia 34
3.6. A magyarság Ukrajnában 34
3.7. Diaszpóra 36

4. A NEMZETPOLITIKA KERETEI 38
4.1. A nemzetpolitika törvényi háttere 38
4.2. Kedvezményes honosítás és választójog 39
4.3. A nemzetpolitikai stratégia kerete 39
4.4. Magyar diaszpórapolitika 40
4.5. Nemzetpolitikai intézményrendszer 41
4.5.1. Nemzetpolitikai Államtitkárság 41
4.5.2. Bethlen Gábor Alap 42
4.5.3. Magyarság Háza 43
4.5.4. Nemzetpolitikai Kutatóintézet 43
4.5.5. Kisebbségi Jogvédő Intézet 44

4.6. A magyar–magyar párbeszéd fórumai 44
4.6.1. Magyar Állandó Értekezlet 44
4.6.2. Magyar Diaszpóra Tanács 45
4.6.3. Kárpát-medencei Képviselők Fóruma 45
4.6.4. Nemzeti Összetartozás Bizottsága 46

5. A NEMZETPOLITIKA KIEMELT PROGRAMJAI 47
5.1. Határtalanul! 47
5.2. Kőrösi Csoma Sándor Program 47
5.3. Petőfi Sándor Program 48
5.4. Mikes Kelemen Program 49
5.5. Tematikus évek 49
5.5.1. 2012 a külhoni magyar óvodák éve 49
5.5.2. 2013 a külhoni magyar kisiskolások éve 50
5.5.3. 2014 a külhoni magyar felsősök éve 50
5.6. Gazdaságfejlesztési programok 50
5.6.1. 2015 a külhoni magyar szakképzés éve 51
5.6.2. 2016 a külhoni magyar fiatal vállalkozók éve 51
5.6.3. 2017 a külhoni magyar családi vállalkozások éve 52
5.6.4. Régiós gazdaságfejlesztési tervek támogatása 52
5.7. Egyéb programok 52
5.7.1. Nemzeti Regiszter 52
5.7.2. Julianus program 53
5.7.3. Emlékévek 54

JOGSZABÁLYTÁR 55

FOGALOMTÁR 56

FELHASZNÁLT ÉS AJÁNLOTT IRODALOM 58

ELŐSZÓ

A Nemzetpolitikai Államtitkárság és a Nemzetpolitikai Kutatóintézet közreműködésével 2012 óta zajlik a közigazgatásban dolgozók nemzetpolitikai továbbképzése. A program célja olyan szakemberek képzése, akik megfelelő ismeretekkel rendelkeznek a külhoni magyarságot illetően, képesek Kárpát-medencei térben gondolkodni, és nemzetpolitikai vonatkozásban értelmezni saját tevékenységüket.

Az elmúlt években több jelentős változás történt a nemzetpolitikában, ami szükségessé tette egy frissített tananyag elkészítését. Az alábbaikban a területet meghatározó alapvető információk mellett a külhoni magyarságot és a szakpolitikát érintő legfrissebb fejleményekről is képet kapnak az olvasók.

Fontos szempont volt, hogy egy tömör, könnyen feldolgozható szöveg készüljön, mindamellett a terjedelmi korlátok sem tették lehetővé a téma teljeskörű kifejtését. Ennek megfelelően a tananyag során csupán összefoglaló képet adunk a nemzetpolitika legfontosabb aspektusairól, részeletes ismeretésüket nem tudjuk elvégezni. Azok számára, akik a témában mélyebb ismetekre szeretnének szert tenni, ajánljuk a Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó gondozásában 2013-ban megjelent *Nemzetpolitikai alapismeretek* című tankönyvet, illetve a témában született legfontosabb – a szövegben illetve a tananyag végén található irodalomjegyzékben megjelölt – munkákat.

Bízunk abban, hogy a képzéssel hozzá tudunk járulni az Önök szakmai fejlődéséhez és a nemzetpolitikai szemléletmódnak a közigatgatáson belüli való megerősödéséhez.

Milován Orsolya
főosztályvezető

1. A NEMZETPOLITIKA FOGALOMRENDSZERE ÉS TÖRTÉNETE

1.1. A nemzetpolitika fogalomrendszere

Mivel a nemzetek és az államok határai ritkán esnek egybe, így szinte valamennyi európai állam esetében megfigyelhetjük a külhonban – akár a szomszédos, akár pedig a világ bármely más államában – élő nemzettársak támogatásának gyakorlatát. Napjainkban kontinensünkön Magyarország rendelkezik az egyik legösszetettebb és legaktívabb nemzetpolitikával. A rendszerváltás óta eltelt közel három évtizedben megalakultak a külhoni magyarokat támogató intézmények, a külhoni magyarok támogatása szerepel az állami költségvetésben, a magyar állam pedig fellép a külhoni magyarok érdekvédelmében a nemzetközi színtéren.

1990-ben Antall József kormányfő a kormányprogram ismertetésekor kijelentette, hogy Magyarország feladata a magyar nemzet mint kulturális és nemzeti közösség megmaradásának segítése, ezért az anyaország feladata a külhoni magyarok önrendelkezési jogáért folytatott küzdelem támogatása. A kormányprogram az önrendelkezési jogon az autonómia megteremtését értette, és megfogalmazta azt a törekvést, hogy mielőbb ki kell építeni a határon túl élő magyarokat segítő intézményrendszert. A kormányprogram ekkor már a nemzetpolitika kifejezéssel illette a külhoni magyarsággal kapcsolatos politikát.

A nemzetpolitika a magyar állam külhoni magyarokra vonatkozó politikája, amely a magyar állam és a külhoni magyar egyének, valamint közösségek közötti kapcsolatot erősíti az egységes magyar nemzet gyarapodása céljából, valamint a külhoni magyar közösségek identitásőrzésére, a magyar identitás továbbadására irányul.[1]

A nemzetpolitika fogalomrendszerének kulcselemei a nemzet- és a társadalomépítés, valamint az intézményesítés. A nemzetpolitika célja a külhoni magyarok szülőföldön való maradásának, boldogulásának és gyarapodásának elősegítése. Annak érdekében, hogy a magyar közösségek hosszú távon megmaradjanak a szomszédos államokban, a nemzetpolitika az autonómiát tekinti a legfontosabb elérendő célnak. Azonban az autonómiák rendszerének létrejötte előtt is biztosítani kell a magyar reprodukció keretét; nem helytálló abban gondolkodni, hogy az autonómia megvalósulása után kezdődjön csak meg a társadalomépítés, a nemzetépítés. Az elérendő célig a magyar közösségeket olyan állapotba kell hozni, hogy megszerzett jogaikkal, lehetőségeikkel teljes mértékben élni tudjanak.

A nemzetpolitika rövid távú célja ebből következően a társadalomépítés. A magyar nemzet határai lényegében a magyar intézmények hatóköréig terjednek. Ezért az intézményesítés a magyar nemzetpolitika stratégia kulcsfogalma. A nemzeti reprodukció úgy valósulhat meg, ha olyan területekre összpontosít a nemzetpolitika, ahol a sűrű, minőségi intézményhálózat lehetőséget biztosít a magyarok számára, hogy teljes életük során kapcsolatban maradjanak a magyar nyelvvel, kultúrával, közösséggel. A nemzetpolitikai stratégia arra épít, hogy statisztikailag növelje a magyarok esélyeit arra vonatkozóan, hogy magyar intézményekhez kötődjenek. Ezzel azt a célt kívánja elérni, hogy – az erős és sűrű kötelékeknek köszönhetően – növelje a csoportban maradás esélyeit, és csökkentse a csoportból való kilépést, vagyis megelőzze a külhoni magyarok asszimilációját.

Magyarország és a külhoni magyarság viszonyában, a külhoni magyarság fennmaradásának kérdésében a magyar kormányzat alapelvnek tekinti: csak akkor sikerül megakadályozni az asszimilációt,

---

[1] Kántor Zoltán – Rákóczi Krisztián (2013): Nemzet, állam, kisebbség. In Kántor Zoltán szerk.: *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó.

akkor léteznek életképes és fejlődő közösségek, valamint ezek növekvő támogatása csak abban az esetben lehetséges, ha Magyarország regionális szerepe mind politikai-gazdasági, mind kulturális értelemben, az elmúlt évekhez hasonlóan, a jövőben is erősödni fog. A magyar nemzetpolitika alapvetésnek tartja, hogy a külhoni magyar közösségek a szülőföldjükön szeretnék megőrizni magyarságukat, és ennek érdekében törekedni kell arra, hogy olyan pozitív változások következzenek be a régióban, amelyek kellő motivációt jelentenek a szülőföldön maradáshoz.

1.2. A Trianoni békeszerződés

Az Osztrák–Magyar Monarchia a központi hatalmak oldalán az első világháborút a vesztesként fejezte be. A történeti Magyarország területén 1918 októberéig semmilyen idegen katonai erő nem volt jelen. A csehszlovák, a román és a szerb hadseregek csak 1918 novemberében törtek be a Magyar Királyság területére, miután a padovai fegyverszünet előírta a Monarchia hadseregének leszerelését. A Károlyi Mihály vezette kormány csak a magyar katonai alakulatok leszerelését követően kívánt nekilátni az új hadsereg építésének. Ez a döntés katasztrófába sodorta az országot, hiszen lehetetlenné tette az ország, kiváltképp pedig a magyarlakta területek védelmét. Ennek köszönhetően a kisantant államok 1919 tavaszára elfoglalták az összes olyan területet, amelyet egy évvel később a trianoni békeszerződés végérvényesen ezeknek az országoknak juttatott.[2]

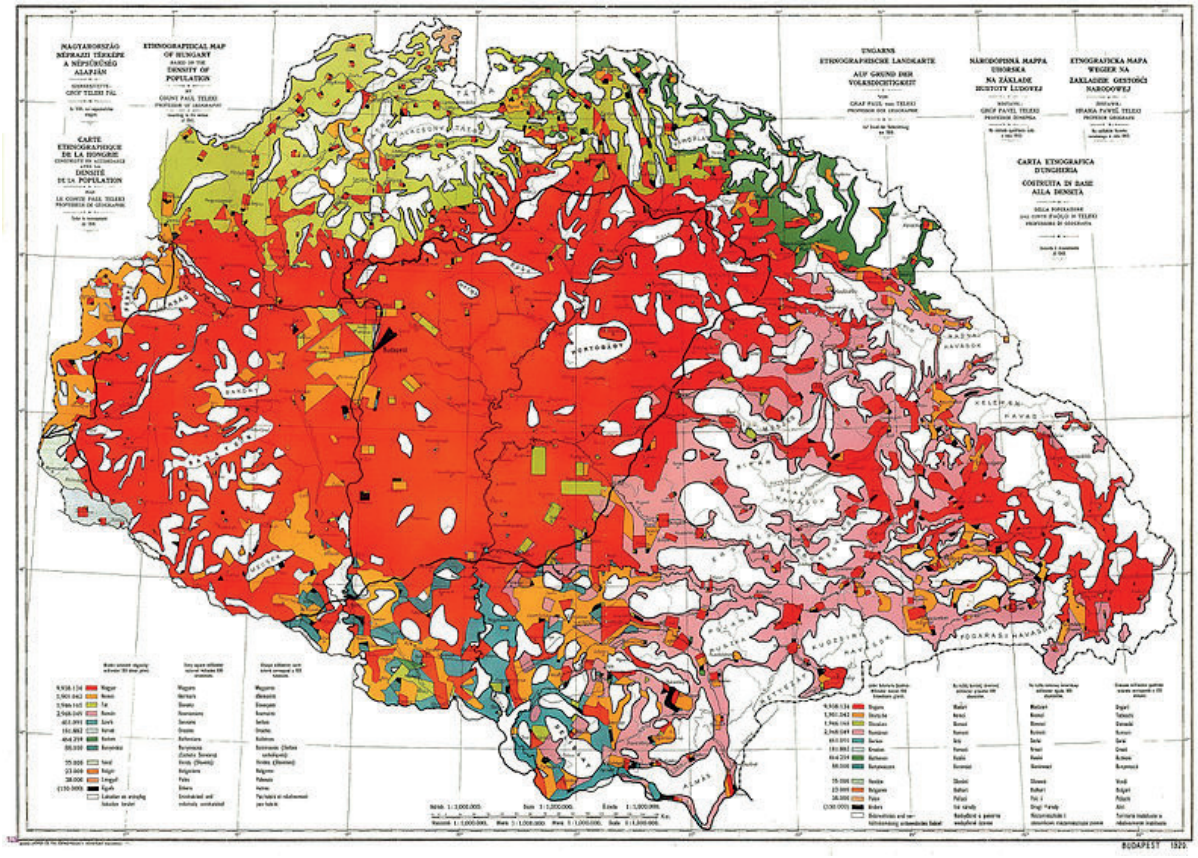

1. térkép

A gróf Teleki Pál által a béketárgyalásokon bemutatott ún. vörös térkép

Forrás: Wikimedia Commons/Atlas of Hungary

[2] Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László szerk. (2008): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, Gondolat.

A békeszerződés aláírására 1920. június 4-én Versailles-ban került sor. Magyarország területe 283 ezer km^2-ről 93 ezerre, lakossága 18,2 millióról 7,6 millió főre csökkent. Az elcsatolt területeken élők többsége nem volt magyar nemzetiségű; azonban a legsúlyosabb, máig ható problémát az jelentette, hogy a trianoni békeszerződés által meghúzott új országhatárok belevágtak a magyar nemzettestbe, azaz a határok nem követték a nyelvi és nemzetiségi határokat. A teljes egészében horvátok, románok, ruszinok, szlovákok által lakott területek mellett sok esetben egységes tömbben élő magyar lakosságú területeket is elcsatoltak. (1. térkép)

Az 1910-es népszámlálás szerint – melynek során nem a nemzetiségre, hanem az anyanyelvre kérdeztek rá – mintegy hárommillió-háromszázezer magyar rekedt kívül az új magyar állam határain. Az adatok szerint a Romániának ítélt területeken közel 1,7 millió, Csehszlovákiában pedig majdnem 1,1 millió magyar anyanyelvű személy élt. A Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz 465 ezer magyar került. Románia része lett Erdély, a Partium és a Bánság keleti része, Csehszlovákiához került a teljes mai Felvidék és Kárpátalja, a délen újonnan létrejött szláv állam megkapta a teljes Horvát–Szlavónországot, a Szeremséget, Drávaközt, Muraközt, Bácskát és a Bánság nyugati részét. A szintén vesztes Ausztriához került nyugaton egy négyezer km^2-es határsáv, az Őrvidék.[3]

1.3. A nemzetpolitika 1920 és a rendszerváltás között

1.3.1. A revíziós politika

Az elcsatolt területeken a magyarságnak meg kellett keresnie az adott államban azokat a jogi kereteket, illetve ki kellett alakítania azt az intézményrendszert, amely hivatott volt biztosítani a kisebbségbe került nemzetrészek megmaradását.[4] Budapest a kezdetektől szoros kapcsolatot ápolt a szomszédos államokban élő magyarok szervezeteivel. Magyarországnak a Horthy Miklós kormányzó nevével fémjelzett, az első világháborút követő időszakban a legfőbb külpolitikai célja a revízió volt, vagyis az elszakított országrészek visszaszerzése. Az anyaország és a határon túlra került magyarok is a területi revíziót tartották a végső elérendő célnak, s ennek megvalósulásáig fontos volt, hogy az elcsatolt országrészekben a kisebbségben élő magyarok mind nagyobb számban őrizzék meg magyar identitásukat.[5]

A két világháború közti időszakban Magyarországon minden jelentős politikai szereplő szükségesnek tartotta a határrevíziót. Az egyik nézet szerint teljes revízióra lett volna szükség, amit az aktualizált Szent István-i állameszme alapozott meg. Eszerint Magyarország nem szűkülhet le a magyar etnikum által lakott területekre, hanem magában kell foglalnia a Kárpát-medence valamennyi népét, amelyek vezetésére a magyar nemzet hivatott. A másik nézet szerint a teljes területi revízió elérhetetlen, ezért a magyarlakta területek visszacsatolását, azaz az etnikai alapú revíziót kell szorgalmazni.[6]

A magyar revíziós politikában 1938 szeptembere, a müncheni szerződés megkötése hozott döntő áttörést, melynek alapján Csehszlovákia elvesztette a szudétanémet területeket, Zsolnán pedig kikiáltották Szlovákia autonómiáját. Október elejétől autonóm kormánya volt Kárpátaljának is, amelyet a prágai parlament novemberben törvényben is szavatolt. 1938. október 9–13. között Komáromban Magyarország tárgyalásokat folytatott a csehszlovák kormánnyal, ám azok zátonyra futottak. A két fél vitájában német–olasz döntőbíróság hozott ítéletet: 1938. november 2-án megszületett az első bécsi

---

3 ROMSICS Ignác (2007): *A trianoni békeszerződés*. Budapest, Osiris.

4 BÁRDI Nándor (2008): Magyarország és a magyar kisebbségek az 1918 utáni első években: a magyar külpolitika revíziós céljainak megfogalmazása, a kisebbségi kultúra és politika támogatása. In BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László szerk.: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, MTA KI–Gondolat. 52–59.

5 BÁRDI Nándor (2008): A Magyarországgal szomszédos országok magyarságpolitikája a két világháború között. In BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László szerk.: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, MTA KI–Gondolat. 74–83.

6 ZEIDLER Miklós (2001): *A revíziós gondolat*. Budapest, Osiris.

döntés, aminek köszönhetően Magyarország visszakapott közel 12 ezer km^2-t.[7] Ismét Magyarország része lett a színmagyar Csallóköz, a nagyobb városok közül Érsekújvár, Kassa, Ungvár, Munkács.[8] Nem szerezte meg azonban Magyarország az ugyancsak követelt Pozsonyt és Nyitrát.

Németország 1939 márciusában megszállta és Cseh–Morva Protektorátus néven fennhatósága alá vonta a cseh többségű területeket. Szlovákia kikiáltotta függetlenségét, létrejött a német érdekeket kiszolgáló, Jozef Tiso vezette fasiszta bábállam. Magyarország ezekkel az eseményekkel egy időben bevonult a ruszin Kárpátaljára, és elfoglalta azt. A Szovjetunió 1940 nyarán elfoglalta Besszarábiát és Észak-Bukovinát, ezzel Románia területi integritása először sérült az első világháborút lezáró békeszerződések óta. Magyarország ezt követően tárgyalásokba kezdett Romániával, ám a felkínált revíziós alternatívák a románok számára elfogadhatatlanok voltak, ezért a két fél a német–olasz döntőbíráskodás intézményéhez fordult.[9] A második bécsi döntés 1940. augusztus 30-án született meg. Ennek alapján közel 43 500 km^2 került vissza Magyarországhoz.[10]

1941. április 11-én Magyarország csatlakozott a Jugoszlávia elleni német katonai akcióhoz, annak ellenére, hogy 1940-ben Belgrádban magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződés aláírására került sor. A magyar csapatok pár nap alatt elfoglalták a Muraköz egy részét, a Muravidéket, Bácskát, a baranyai háromszöget. A Jugoszláviától visszafoglalt terület nagysága 11 475 km^2-t tett ki. Magyarország területe a revíziós sikereknek köszönhetően 172 ezer km^2-re, a lakosság száma pedig 14,7 millióra nőtt. Az ország lakosságának háromnegyede volt magyar anyanyelvű.

1.3.2. A kommunizmus évei

A II. világháborút lezáró 1947-es párizsi békeszerződésekben a győztes hatalmak a két bécsi döntésben foglaltakat nem ismerték el, sőt, a pozsonyi hídfő három falujával (Dunacsún, Horvátjárfalu, Oroszka) Magyarország területét tovább csökkentették. A katonai akciók során elfoglalt Kárpátalját és a déli területeket sem tarthatta meg Magyarország. A trianoni békeszerződésben megállapított országhatárokhoz képest jelentős változás, hogy Kárpátalja nem lett ismét Csehszlovákia része, hanem a Szovjetunióhoz csatolták.[11]

1944 őszétől a szomszédos államok az általuk Magyarországtól visszafoglalt területeken egyre erőszakosabban léptek fel a magyarokkal szemben. Az intézkedések a kollektív felelősségre vonás elvére hivatkozva a homogén nemzetállamok megvalósítását célozták. Az internálások a katonaköteles magyar férfi lakosságot érintették, így például Kárpátalján 1944 novemberében az etnikai tisztogatás során a helyi magyarságot megtizedelték. A szovjet katonai alakulatok a Szovjetunió munkatáboraiba, az úgynevezett málenkij robotra Kárpátaljáról a rendelkezésre álló források szerint összesen mintegy 130 ezer embert hurcoltak el, a munkatáborokban elhunyt magyarok száma a legóvatosabb becslések szerint is több tízezerre tehető. 1944/1945 telén Délvidéken a jugoszláv kommunista partizánalakulatok a horvát, magyar és német civil lakossággal szemben követtek el népirtást. A szerb alakulatok korra és nemre való tekintet nélkül, tömegesen kínozták meg és végezték ki a polgári lakosságot, a második világháborúban való kollektív bűnösséggel vádolva őket. Az etnikai alapú gyilkosságok pontos száma ma még nem ismert; a népirtás legalább 20-30 ezer, de egyes becslések szerint 50 ezer magyar

---

7 Simon Attila (2014): *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei*. Budapest, Jaffa Kiadó.

8 Fedinec Csilla (2015): *A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja – 1938–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó.

9 Ablonczy Balázs (2011): *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó.

10 L. Balogh Béni (2002): *A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. Csíkszereda, Pro-Print.

11 Bárdi Nándor–Simon Attila szerk.(2006): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Somorja, Fórum.

áldozatot követelt. A kivégzéseket a jugoszláv kommunista vezetés válasznak tekintette a magyar csapatok 1942-es újvidéki vérengzésére.[12]

Jugoszlávia és Csehszlovákia a nemzetállam kialakítása érdekében és a magyarok kollektív bűnösségére hivatkozva a Szovjetunió támogatásával kitelepítéseket és belső széttelepítéseket hajtott végre. Jugoszláviában a belső széttelepítéssel egész falvak lakosságát hurcolták el más településekre. Csehszlovákiában az 1945. április 5-én elfogadott kassai kormányprogram a kollektív bűnösség elve alapján kilátásba helyezte a németek és magyarok csehszlovák állampolgárságuktól való megfosztását, vagyonuk elkobzását. E rendelkezések végrehajtására Edvard Beneš államfő elnöki dekrétumai alapján került sor 1945 második felétől. Csehszlovákia ezenfelül szorgalmazta a németek és a magyarok deportálását, de a potsdami konferencia csak a németek kitelepítését engedélyezte. Ekkora azonban már mintegy harmincezer olyan személyt toloncoltak át Magyarországra, akik az első bécsi döntés értelmében Magyarországhoz visszakerült területre költöztek be. Csehszlovákia 1946/1947 telén hozzálátott a magyarok országon belüli széttelepítéséhez, ezzel kívánta ugyanis rábírni Magyarországot a kölcsönös lakosságcsere-egyezmény végrehajtására. Az 1946 elejére megszületett egyezményben Csehszlovákia felhatalmazást kapott arra, hogy annyi szlovákiai magyart telepítsen át Magyarországra, mint amennyi magyarországi szlovák jelentkezik önként a Csehszlovákiába való áttelepülésre. A lakosságcsere eredményeként Magyarországról mintegy hetvenezer szlovák települt át Csehszlovákiába, helyükre kilencvenezer kitelepített magyar érkezett.[13]

Románia vesztes államként fejezte be a második világháborút, és a Szovjetunió elutasította azt a román kérést, amely mintegy 450 ezer magyar kitelepítésére irányult. A magyar lakosság helyzetét Erdélyben a Maniu-gárdistáknak nevezett félkatonai alakulatok garázdálkodásai keserítették meg. Az általuk elkövetett bűncselekményeknél is súlyosabb volt, hogy több tízezer magyart munkatáborokba hurcoltak, ezrek pedig meghaltak. Az atrocitások híre külföldre is eljutott, ezért a helyzet orvoslására kisebbségügyi minisztérium felállítására és kisebbségi statútum kidolgozására került sor. 1945 márciusában Petru Groza vezetésével baloldali kormány alakult, amely egyenjogúságot ígért a Romániában élő nemzeti kisebbségeknek. A magyarok irányába pozitív gesztusokat tevő Groza-kormányt támogatta az 1944-ben alakított erdélyi magyar párt, a Magyar Népi Szövetség.

Az 1940-es évek végére a szovjet érdekszférába került közép-kelet-európai országokban befejeződött a kommunista hatalomátvétel, ezzel együtt pedig sor került az egypártrendszer kialakítására, a szovjet típusú szocialista rendszer kiépítésére. A kisebbségpolitikában jelentős változást hozott a kommunisták előretörése, aminek eredményeként a kisebbségi kérdés belüggyé vált. A Szovjetunió névleg elvárta a befolyása alá tartozó államoktól, hogy ne diszkrimináljék a náluk élő kisebbségeket, ami valójában azt eredményezte, hogy Magyarország nem avatkozhatott bele a szomszédos államok nemzetiségi politikájába.

1945-ben Kárpátalja a Szovjetunióhoz került, és Kárpátontúli területnek nevezett közigazgatási egységként 1991-ig részét képezte a szovjet birodalomnak. A kezdeti éveket államosítás, koncepciós perek, kolhozosítás jellemezték. 1945-től hosszabb ideig magyar nyelven csak általános iskolai szinten lehetett tanulni, a magyar tannyelvű középiskolák 1953-at követően nyílhattak meg újra.[14]

Romániában 1952 szeptemberében fogadták el az új alkotmányt, amely szovjet nyomásra rendelkezett a Magyar Autonóm Tartomány (MAT) létrehozásáról.[15] A 13 500 km^2 területű, mintegy

---

12 1942 januárjában a magyar csendőrség felszámolt egy partizáncsoportot, és az elszenvedett néhány fős veszteség megtorlásaként önhatalmú razzia kezdődött más partizáncsoportok felkutatására. Az akció végül 3-4 ezer, más becslések szerint 8 ezer szerb és zsidó civil lakos életét követelte Újvidéken és a környező településeken. A tetteseket 1943-ban Magyarországon felelősségre vonták és halálra ítélték, majd a háború után Jugoszláviában háborús bűnösként kivégezték.

13 VADKERTY Katalin (2001): *A kitelepítéstől a reszlovakizációig. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945*–1948 közötti történetéről. Pozsony, Kalligram.

14 FEDINEC Csilla (2008): A Csehszlovákiától a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátalja magyar kisebbségének helyzete (1944–1946). In BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László szerk.: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, Gondolat.

15 Stefano BOTTONI (2008): *Sztálin a székelyeknél – A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*. Csíkszereda, Pro-Print Kiadó.

730 ezer lakosú tartomány központja Marosvásárhely lett. A sztálinizmus idején természetesen igazi önkormányzatiságról, önrendelkezésről nem lehet beszélni, de az autonóm tartományban a székelyföldi magyarok jogai jobban érvényesülhettek, mint az Erdély egyéb területein élő magyarokéi. A legfontosabb többletjog az volt, hogy az itt élő mintegy 550 ezer székely szabadon használhatta az anyanyelvét a hivatali ügyintés során. Az 1956-os magyar forradalom ürügyet biztosított a román kommunista vezetésnek arra, hogy az erdélyi magyarok jogait szűkítse: 1960-ban az alkotmány módosításával sor került a MAT területének átrajzolására. A létrehozott Maros-Magyar Autonóm Tartományhoz (MMAT) több, románok által is lakott települést csatoltak, míg magyar községeket pedig elcsatoltak. A MMAT magyar lakosainak száma 473 ezerre csökkent, a románok száma ezzel szemben 147 ezerről 266 ezerre nőtt. 1965-ben Nicolae Ceauşescu lett a román kommunista párt vezetője, az ő irányítása alatt újabb közigazgatási reformra került sor 1968-ban, melynek során megszűnt a MMAT. Romániában a kommunista rendszer összeomlásának kiindulópontját az 1989. december 15-i temesvári események jelentették. Ezen a napon a román titkosrendőrség, a Securitate emberei a kommunista rendszert bíráló Tőkés László református lelkipásztort egy szilágysági faluba akarták deportálni. Az egyházközösség tagjai szimpátiatüntetést szerveztek Tőkés mellett, amely hamarosan országos megmozdulássá, a kommunista rezsim elleni tüntetéssorozattá nőtte ki magát. 1989 karácsonyán Nicolae Ceauşescut és feleségét kivégezték, megkezdődhetett a demokratizálódási folyamat, létrejött a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ). 1990-ben Marosvásárhelyen megalakult a Romániai Magyar Orvosok és Gyógyszerészek Szövetsége. Céljuk a magyar anyanyelvű orvosképzés visszaállítása volt. Az ennek előmozdítása érdekében tartott tüntetést egy nacionalista román szervezet szimpatizánsai megzavarták, feldúlták Marosvásárhely központját, és rátámadtak a békés tiltakozókra. Az eseménysor, amelynek halálos áldozatai is lettek, fekete március néven vonult be a történelembe. A több napig tartó zavargásoknak a román hadsereg vetett véget. A súlyos incidensnek igazi következménye román részről nem lett, csak magyar, illetve cigány nemzetiségűeket ítéltek el, a támadásokat végrehajtók közül senkit sem vontak felelősségre.[16]

Csehszlovákia a kommunista hatalomátvételt követően szovjet nyomásra kénytelen volt befejezni a területén élő nemzeti kisebbségekkel szemben folytatott nyíltan diszkriminatív politikáját. 1948 végén törvény rendelkezett a csehszlovák állampolgárság visszaadásáról, megalakult a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete, a máig működő Csemadok, újraindult a magyar nyelvű közoktatás. A csehszlovák törvényhozás 1960-ban új alkotmányt fogadott el. Az alaptörvény annyiban kedvezett az országban élő kisebbségeknek, hogy szavatolta az ország állampolgárainak egyenjogúságát, továbbá kimondta a nemzetiségek anyanyelvi oktatáshoz való jogát. Ezzel egy időben azonban magyar szempontból rendkívül hátrányos közigazgatási reform végrehajtására is sor került, amely az eddigi kis területű járások összevonásának koncepcióján alapult. A közigazgatási átalakítás során a csehszlovák–magyar határ mentén lévő magyar járásokat a tőlük északabbra fekvő, túlnyomórészt szlovákok által lakott közigazgatási egységekkel egyesítették, aminek a következtében csupán két magyar többségű járás maradt az országban, a Dunaszerdahelyi és a Komáromi. Csehszlovákia 1969. január 1-jével szövetségi állam lett, és a szlovák kormányban nemzetiségi ügyekért felelős tárca nélküli miniszterként helyet kapott Dobos László. 1969 áprilisában azonban Gustáv Husák lett a pártfőtitkár, aki a nemzetiségi alkotmánytörvényt folyamatosan megsértve akadályozta az alkotmányban garantált kisebbségi jogok érvényesítésének lehetőségét. A nemzetiségi jogok közül leginkább a nyelvhasználati jogokat érték támadások, továbbá sor került a nyitrai magyar pedagógusképzés leépítésére. 1978-ban jött létre Duray Miklós vezetésével a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága, a kommunista rendszer bukásáig az egyetlen olyan szervezet, amely nyíltan kiállt a csehszlovákiai magyarság kisebbségi jogainak védelméért.[17]

---

16 Bárdi Nándor (2013): *Otthon és haza – Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó.

17 Szarka László (2016): *A multietnikus nemzetállam – Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségi politikájában 1918–1992*. Pozsony, Kalligram Kiadó.

A Josip Broz Tito vezette szocialista *Jugoszlávia* szakított a korábbi időszakok erőszakos asszimilációs gyakorlatával. A nemzetiségi szempontból rendkívül sokszínű délszláv államban a szerbek, horvátok, szlovénok, macedónok, montenegróiak saját köztársaságot alakíthattak ki. Az egyéni kisebbségi jogok elismerést nyertek, ám a nemzetiség közös megélését nem tették lehetővé, a közösséget megillető kollektív jogok elfogadásáról szó sem lehetett. Az autonómiát kapott Vajdaság 150 fős tartományi parlamentjének 37 magyar tagja volt. A tartományt 110 fő képviselte a szövetségi parlamentben, ebből 26 magyar volt, ami megfelelt a területen élő magyarok számarányának. A Vajdasági Autonóm Tartomány lakosságának mintegy ötödét kitevő magyarok széles körű nyelvi és kulturális jogokkal rendelkeztek. A tartomány öt hivatalos nyelve közül az egyik a magyar volt, ennek köszönhetően például az utcaneveket feltüntették magyar nyelven is. Az 1974-es alkotmány a föderalizmus jegyében decentralizálta a hatalmat, ám Tito halála után a központi jugoszláv vezetés gyengítette a tagköztársaságok jogait, és az újjáéledő szerb nacionalizmus megkurtította a nyelvi és kulturális jogokat, aminek eredményeként sor került a vajdasági tartományi autonómia felszámolására.

1.4. Nemzetpolitika a rendszerváltás után

Magyarországon a rendszerváltozást követően új kormányzati felelősséggé vált a nemzetpolitika, a magyar állam külhoni magyarokkal kapcsolatos politikája. A kommunizmus éveiben nyílt kapcsolat az anyaország és a külhoni magyar közösségek között nem lehetett, az 1970–1980-as években inkább csak személyes kapcsolatok voltak, intézményes kapcsolattartás egyáltalán nem létezett. A Kádár-rendszer a többi kelet-európai szovjetizált rendszerhez hasonlóan úgy vélekedett, hogy a nemzeti kisebbségek kérdése minden szocialista ország belügye, illetve, hogy a marxizmus-leninizmus győzelmével a nemzetiségi konfliktusok a többi problémához hasonlóan automatikusan meg fognak oldódni.

Az 1989-es alkotmánymódosítást követően a magyar alaptörvény leszögezte: „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását." A magyar állam határain kívül rekedt magyarsággal való kapcsolattartás és felelősségvállalás alkotmányos kötelezettsége új fejezetet nyitott az anyaország és a külhoni magyarság viszonyában. Az Antall-kormány idején (1990–1993) sor került a magyar külpolitikai prioritások lefektetésére, melyek az euro-atlanti integráció, a jószomszédi kapcsolatok kialakítása és a külhoni magyarok támogatása voltak. A későbbiekben a jobboldali kormányok idején a külhoni magyarok ügye mindig prioritást élvezett a jószomszédi kapcsolatokkal szemben, míg a baloldali-liberális kabinetek esetében a szomszédságpolitikán volt a hangsúly.

Antall József miniszterelnök egy MDF-kongresszuson elmondott beszédében kijelentette: „Törvényes értelemben, a magyar közjog alapján minden magyar állampolgárnak, ennek a tízmilliós országnak a kormányfőjeként – lélekben, érzésben tizenötmillió magyar miniszterelnöke kívánok lenni." Az Antall-kormány ezzel deklaráltan a magyar nemzet szerves részének tekintette a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar közösségeket, az Alkotmány pedig egyértelművé tette a magyar állam felelősségét a külhoni magyarok szülőföldön való boldogulásáért, fennmaradásáért és fejlődéséért.

1990 után a kormányprogramban foglaltaknak megfelelően megkezdődött a nemzetpolitikai intézményrendszer kiépítése.[18] A Miniszterelnökségen belül 1990-ben létrejött a Határon Túli Magyarok Titkársága, ami két évvel később országos hatáskörű szervként átalakult Határon Túli Magyarok Hivatalává (HTMH), és a Külügyminisztérium felügyelete alá került. A Horn-kormány idején a HTMH a Miniszterelnöki Hivatal felügyelete alá került, majd 1998-tól az első Orbán-kormány éveiben visszakerült a Külügyminisztérium felügyelete alá. 2002-ben, a Medgyessy-kormány hivatalba lépését követően ismét a Miniszterelnöki Hivatal alatt kapott helyet a HTMH, végül 2006-ban a Gyurcsány Ferenc miniszterelnöksége idején lezajlott közigazgatási reform keretében megszűnt a hivatal.

[18] BÁRDI Nándor (2004): *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Pozsony, Kalligram.

2007-től a 2010-es választásokig a külhoni magyarok kérdésével a Miniszterelnöki Hivatalon belül a Külkapcsolatok és Nemzetpolitikai Ügyek Szakállamtitkársága Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya foglalkozott. Jelentős változást hozott a 2010-es választások után kialakított csúcsminisztériumi rendszer, amelyben 2010 és 2014 között a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumban, 2014-től pedig a Miniszterelnökség kereteiben belül működik a Nemzetpolitikai Államtitkárság. Az önálló államtitkárság létrehozásával a külhoni magyarok kérdésének ügye ugyanolyan rangra emelkedett, mint bármely más ágazati politika.

Az antalli nemzetpolitika meghatározó eleme a később Antall-doktrínaként is emlegetett alapelv, amely szerint minden, a külhoni magyarokat érintő döntés meghozatalánál a kormány köteles figyelembe venni az őket képviselő legitim szervezetek véleményét. Az első magyar–magyar csúcs ülésezésére 1996 nyarán került sor, ezen a magyar kormány, a parlamenti pártok, valamint a külhoni legitim magyar szervezetek képviseltették magukat, és tárgyaltak Magyarország és a külhoni magyar közösségek kapcsolatának politikai-stratégiai kérdéseiről, megfogalmazva közös álláspontjukat. A tanácskozáson felmerült egy állandó magyar–magyar párbeszédnek helyt adó fórum létrehozásának szándéka, ám az intézményesített magyar–magyar párbeszéd fórumát betöltő Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) felállítására 1999-ig várni kellett.

Az első Orbán-kormány idején (1998–2002) a magyar külpolitika hármas pillérének rendszerében az integrációs politika és a külhoni magyarok ügye egyenrangúvá vált, a szomszédságpolitika a külhoni magyarok ügyének függvénye lett. A nemzetpolitika alakulását ebben az időszakban a már említett MÁÉRT, valamint a státustörvény határozta meg a leginkább. A Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) 1999 és 2004 között nyolc alkalommal ülésezett, majd hosszú szünet után csak a második Orbán-kormány megalakulását követően, 2010 őszén került sor a testület kilencedik ülésére.

2001-ben került sor a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény megalkotására, melyre a köznyelvben státustörvényként vagy kedvezménytörvényként szoktak hivatkozni. A jogszabály elsődleges célja a külhoni magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozásának kifejezése, a szülőföldjükön való boldogulásuk előmozdítása, valamint nemzeti azonosságtudatuk megőrzésének segítése.[19] A jogszabály létrehozása hatott a nemzetközi kisebbségvédelemről folyó gondolkodásra is, a Velencei Bizottság véleményezésének köszönhetően sor került a kin-state, kin-minority fogalmak bevezetésére.

Medgyessy Péter kormányának (2002–2004) nemzetpolitikáját leginkább a státustörvény módosításának kérdése határozta meg. A 2003-ban módosított jogszabály egyik legjelentősebb változtatása, ami egyértelműen elvi jelentőséggel bír, hogy a törvény preambulumából kikerült a „szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozása végett" szövegrész, és helyére a „magyar kulturális örökséghez való kötődésének, mint a magyar nemzethez való tartozása kifejezésre juttatásának érdekében" szöveg került.

2004 novemberében, Gyurcsány Ferenc miniszterelnöksége idején került sor a MÁÉRT nyolcadik ülésére. A tanácskozás legfőbb témája a 2004. december 5-re kiírt népszavazás volt a külhoni magyarok kettős állampolgárságáról. Ez volt az első és mindmáig az egyetlen eset, hogy a MÁÉRT hivatalos zárónyilatkozat elfogadása nélkül ért véget. A kormánypártok, valamint a magyarországi ellenzéki és külhoni magyar pártok közti jelentős nézetkülönbség végül azt eredményezte, hogy sem Gyurcsány Ferenc, sem Bajnai Gordon későbbi kormányfő nem hívta össze a MÁÉRT ülését. A 2004-es népszavazás végül eredménytelen lett: alig több mint hárommillió választópolgár járult az urnák elé, a szocialista-liberális kormányzat negatív kampánya miatt az igen szavazatok aránya pedig éppen csak meghaladta az ötven százalékot (51,57%).

A Szili Katalin házelnök által első ízben 2004 szeptemberében összehívott Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma (KMKF) lett az a testület, amely részben átvette a MÁÉRT szerepét annak 2010 őszén történt újbóli összehívásáig. A KMKF a Kárpát-medencei országok országos vagy

[19] Kántor Zoltán (2008): Státustörvény és nemzetpolitika: elméleti szempontok. In Kántor Zoltán szerk.: *A státustörvény: előzmények és következmények*. Budapest, Teleki László Alapítvány. 18–28.

tartományi, megyei szinten megválasztott képviselőinek és az Európai Parlamentben mandátummal rendelkező magyar képviselőknek az egyeztető fóruma. A magyar törvényhozás 2008-ban országgyűlési határozatban saját intézményének ismerte el a KMKF-et.

A nemzetpolitika a 2010-es kormányváltást követően gyökeresen átalakult. 2010. május 26-án sor került a magyar állampolgársági törvény módosítására, aminek az eredményeként 2011. január 1-jével megindulhatott a külhoni magyarok kedvezményes honosítása. 2010. május 31-én a trianoni döntés kilencvenedik évfordulója alkalmából az Országgyűlés törvényt alkotott a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről. A törvény deklarálja, hogy a magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek. 2010. november 5-én, hat év elteltével ismét sor került a Magyar Állandó Értekezlet összehívására. 2011-ben, a MÁÉRT X. ülésén fogadták el *A magyar nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia keretei* című dokumentumot. További jelentős változás a 2010 utáni időszakban a 2011-ben kihirdetett Alaptörvény Alapvetés fejezetének D) cikke, amely deklarálja a magyar nemzet összetartozását, megerősíti és kiterjeszti Magyarország felelősségét a külhoni magyarság iránt.

2. A NEMZETPOLITIKA NEMZETKÖZI JOGI, VALAMINT UNIÓS JOGI KERETE ÉS KÖRNYEZETE

Az emberi jogok és azon belül a nemzeti kisebbségek jogainak nemzetközi védelme univerzális szinten az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) keretein belül biztosított. Az emberi jogok védelmének ezen kívül még három regionális szintje működik, amelyek közül a magyar nemzetpolitika szempontjából az Európa Tanács (ET) releváns. A tananyag röviden még kitér az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) és az Európai Unió (EU) kisebbségvédelmi tevékenységére, illetve röviden bemutatja az autonómia nemzetközi jogi vonatkozásait.

Bevezetőként fontos tisztázni, hogy a nemzetközi jog nem ismeri a nemzeti kisebbség fogalmának definícióját. Az államok mindmáig nem tudtak közös nevezőre jutni e tekintetben. A nemzeti kisebbségek jogainak védelméről szóló Keretegyezmény (lásd lent) is mindössze csak annyit rögzít, hogy az identitásuk alkotóelemei közé tartozik a vallásuk, nyelvük, hagyományaik és kulturális örökségük. Nemzetközi jogilag nem kötelező, de a külhoni magyarok szempontjából a magyar nemzetpolitika által elfogadott definíciót az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201 (1993). sz. Ajánlása tartalmaz:

„(n)emzeti kisebbség alatt az embereknek egy államon belüli olyan csoportja értendő, amelynek tagjai:

a) ennek az államnak a területén laknak és annak állampolgárai,
b) régi, szilárd és tartós kapcsolatot tartanak fenn ezzel az állammal,
c) sajátos etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellegzetességekkel rendelkeznek,
d) kellően reprezentatívak, bár számszerűleg kisebbségben vannak ezen állam vagy az állam egy körzetének lakossága körében,
e) arra törekednek, hogy közösen megőrizzék azt, amiből közös identitásuk fakad, nevezetesen kultúrájukat, hagyományaikat, vallásukat vagy nyelvüket."

2.1. A nemzeti kisebbségek védelme az ENSZ-ben

A második világháborút követően az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) létrejöttével (1945) új korszaka kezdődött a nemzetközi jognak, amely a nemzeti kisebbségeket az államközi kapcsolatokat terhelő tényezőnek tekintette.[20] Ennek megfelelően az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata* (1948) említést sem tesz róluk. A nyilatkozat elfogadását követően születtek olyan emberi jogi egyezmények, amelyeknek van jelentőségük a kisebbségvédelem területén, de egészen 1966-ig kellett várni az első olyan nemzetközi egyezményre, amely már kifejezetten a nemzeti kisebbségekre vonatkozó rendelkezést is tartalmaz.

A *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya* (PPJNE) kimondja, hogy az egyezségokmányban foglalt jogok tekintetében tilos mindenfajta megkülönböztetés faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet alapján (26. cikk), valamint biztosítja a törvény előtti egyenlőséget, és kimondja a megkülönböztetés tilalmát az előbb felsorolt védett tulajdonságok mentén. Az egyezségokmány 27. cikke szerint: „Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó

[20] Kardos Gábor (2007): *Kisebbségek: Konfliktusok és garanciák*. Budapest, Gondolat Kiadó. 58.

személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják vagy, hogy saját nyelvüket használják."

A 27. cikk nem sorolja fel a kisebbségi jogokat, de fontos fejleménynek számított, hogy elismerte az önazonosság megőrzéséhez való jogot. Az egyezségokmány megsértése esetén, amennyiben az adott állam csatlakozott az I. kiegészítő jegyzőkönyvéhez, egyéni panasz benyújtására is van lehetőség, amit az Emberi Jogi Bizottság kivizsgál. A *Lovelace-ügyben* például a bizottság megállapította, hogy kisebbségi közösséghez tartozás vonatkozásában az identitásválasztás szabadsága a döntő elem, ami a közösséghez fűződő szálak fenntartására irányuló szándékban nyilvánul meg.[21]

Az ENSZ Közgyűlése 1992-ben fogadta el a nemzeti vagy etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló nyilatkozatot, amely jogilag ugyan nem kötelező, de minden tagállam számára útmutatásul szolgáló irányelveket fogalmaz meg a kisebbségvédelem területén. A nyilatkozat bővíti a kisebbségi jogokat, egyértelművé teszi például, hogy azok gyakorlása nem korlátozható a magánéletre, és hogy az államok részéről tevőleges, pozitív intézkedésekre is szükség van.

Az ENSZ intézményrendszerén belül még fontos megemlíteni a Kisebbségügyi Fórumot, amely egyeztetési keretként szolgál az érintett felek számára a nemzeti vagy etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségeket érintő ügyek megvitatásához.

2.2. A nemzeti kisebbségek védelme az Európa Tanácsban

Az 1949-ben megalakult Európa Tanács, amelynek 47 tagja közt található Magyarország és minden szomszédos állama, elsődleges céljai közé tartozik az emberi jogok védelmének előmozdítása. A nemzetközi szervezet keretében elfogadott egyezmények közül a nemzeti kisebbségek vonatkozásában a fent már említett nemzeti kisebbségek védelméről szóló *Keretegyezmény* és a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája* bír jelentőséggel.

Ezen kívül meg kell még említeni az *Emberi jogok európai egyezményé*t (továbbiakban: *Egyezmény*). Az *Egyezmény* nem tartalmaz külön rendelkezéseket a nemzeti kisebbségek jogairól, a 14. cikk mindössze annyit ír elő, hogy az egyezményben biztosított jogok gyakorlása során a nemzeti kisebbséghez tartozás nem szolgálhat alapul hátrányos megkülönböztetéshez. A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában azonban idővel megjelentek a kisebbségvédelmi szempontok is. Így például a *Stankov és Ilinden Egyesült Macedón Szervezet k. Bulgária ügyben* megállapította, hogy a területi változások, az autonómia követelése nem szolgálhat alapul a kisebbségi szervezet feloszlatásához, gyülekezéseinek betiltásához. A *Sejdic és Finci k. Bosznia-Hercegovina ügyben* pedig kimondta, hogy objektíve nem igazolható olyan megkülönböztető bánásmód, amely teljesen vagy meghatározó mértékben az egyén etnikai származásán alapul. Így például nem egyeztethető az *Egyezménny*el az olyan választójogi szabályozás, amely az emberek egy részét etnikai alapon kizárja a parlament felsőházába vagy az elnökségbe történő választásokból (nem vehetnek részt a választásokon és nem is választhatók).

2.2.1. Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről

Az 1995-ben aláírt nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezmény (továbbiakban: *Keretegyezmény*) az első többoldalú, nemzetközi jogilag kötelező dokumentum, amely teljes egészében a nemzeti kisebbségek jogaival foglalkozik. A *Keretegyezmény*t az ET 47 tagállama közül 39 ratifikálta (köztük Magyarország és a szomszédos államok is).

[21] A 27. cikkel kapcsolatban lásd bővebben KARDOS Gábor (2007): *Kisebbségek: Konfliktusok és garanciák*. Budapest, Gondolat Kiadó. 62–71.

A *Keretegyezmény* 1. cikke egyértelművé teszi, hogy a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságának védelme az emberi jogok részét képezi és a nemzetközi együttműködés keretébe tartozik, vagyis az nem az egyes államok belügye. A *Keretegyezmény* nem alkalmazható közvetlen módon, belső bíróság előtt nem lehet közvetlenül igényt alapozni rá, az államoknak kell saját belső jogszabályaikban és szakpolitikáikban kitölteniük az *Keretegyezmény* által meghatározott keretet. A dokumentum programnormákat tartalmaz (például „bátorítják", „megfelelő intézkedéseket hoznak", „kellő figyelmet fordítanak"), amelyek tág mérlegelési jogkört biztosítanak a részes államnak, és gyengítik a számonkérhetőségét.

A *Keretegyezmény* által biztosított néhány fontosabb jog:

- Kedvező körülmények kialakítása a kultúra, a vallás, a nyelv és a hagyományok megőrzéséhez és fejlesztéséhez.
- A gyülekezés, az egyesülés szabadsága, a szólásszabadság, a gondolati, a lelkiismereti és a vallásszabadság.
- Hozzáférés a tömegkommunikációs eszközökhöz és azok szabad használata.
- A nyelvre vonatkozó szabadságok: a kisebbségi nyelv használata a magánérintkezésekben és a közéletben, valamint a közigazgatási hatóságokkal való kapcsolatokban; a családi név kisebbségi nyelven való használata; magánjellegű tájékoztatások kiírása a kisebbség nyelvén; a helynevek feltüntetése a kisebbség nyelvén.
- Az oktatással kapcsolatos jogok: a kisebbség nyelvének elsajátítása és ilyen tannyelvű oktatás; saját oktatási intézmények szabad létesítése.

A *Keretegyezmény* végrehajtásáról a részes államoknak ötévenként jelentést kell készíteniük az ET Miniszteri Bizottsága részére, amely Tanácsadó Bizottság közreműködésével ellenőrzi, hogy az államok milyen módon tettek eleget kötelezettségeiknek. A Tanácsadó Bizottság megvizsgálja az országjelentéseket, és helyszíni látogatást is tehet. Ezt követően alakítja ki véleményét és küldi meg a Miniszteri Bizottságnak, amely határozatot hoz a *Keretegyezmény*nek az adott állam általi végrehajtásáról. A Tanácsadó Bizottság munkája során értelmezi, pontosítja, illetve továbbfejleszti a *Keretegyezmény*ben foglalt kötelezettségeket. A monitoring eljárásnak a külhoni magyarság szempontjából fontos megállapítása volt például 2015-ben, hogy Szerbiának a nemzeti tanácsokról szóló törvény módosítása során konzultálnia kell a kisebbségek szervezeteivel és a törvényt úgy kell átalakítania, hogy az ne vonja el a tanácsok szerzett jogait, különösen a hatáskörök és a finanszírozás terén.

2.2.2. A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája

Az 1992-ben elfogadott *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája* (a továbbiakban: *Nyelvi Charta*) nem közvetlenül kisebbségi jogokat biztosít, hanem az európai kultúra veszélyeztetett részét képező kisebbségi vagy regionális nyelveket jelöli meg az általa biztosított védelem tárgyaként. A *Nyelvi Chartá*t eddig 25 állam ratifikálta (köztük Magyarország és a szomszédos államok is).

A *Nyelvi Charta* II. része azokat a közös célokat és elveket rögzíti, amelyeket valamennyi regionális vagy kisebbségi nyelv esetében alkalmaznia kell az államoknak. Ilyen például a kisebbségi nyelv földrajzi határainak tiszteletben tartása, a nyelv köz- és magánéleti, szóbeli és írásbeli használatának előmozdítása és bátorítása.

Részletesebb és pontosabb szabályokat tartalmaz a III. rész, de ezekkel kapcsolatban az államoknak választási lehetőségük van. Meghatározhatják például, hogy mely nyelv számára, területük mely részén kívánnak védelmet biztosítani. A *Nyelvi Charta* az oktatás, az igazságszolgáltatás, a közigazgatási hatóságok és a közszolgálati szervek, a média, a kultúra, a gazdasági és társadalmi élet, valamint a határon túli cserekapcsolatok vonatkozásában tartalmaz több, eltérő erősségű nyelvi kötelezettséget. Az így összeálló 68 bekezdésből vagy pontból az államoknak minden nyelv vonatkozásában legalább 35-öt kell a választaniuk (vagyis *„**à la Carte**"* válogatnak a ratifikáló országok), azzal a további megkötéssel,

hogy az oktatás és a kulturális élet esetében legalább három-három, a többi terület esetében pedig legalább egy bekezdést, illetve pontot kell választani.

A *Nyelvi Charta* végrehajtásának monitoringja hasonlít a *Keretegyezmény*ére. A ratifikáló államok háromévente küldik meg országjelentéseiket az ET-nek, a Miniszteri Bizottságot a Szakértői Bizottság segíti az ellenőrzés során. A Szakértői Bizottság itt is tehet helyszíni látogatásokat, és fogadhat árnyékjelentéseket a kisebbségi szervezetektől. Ezt követően elkészíti saját jelentését, amelyben ajánlásokat is megfogalmaz a vizsgált állam számára. A *Nyelvi Charta* romániai végrehajtásának legutóbbi monitoringja során például a Szakértői Bizottság a közigazgatási nyelvhasználatot illetően az ország által vállalt 16 bekezdés, illetve pont közül csupán egyet minősített teljes egészében teljesítettnek a magyar nyelv vonatkozásában. Szlovákia esetében pedig külön problémaként azonosította, hogy az államnyelvtörvény továbbra sincs összhangban a *Nyelvi Charta* által támasztott követelményekkel.

A végrehajtás ellenőrzése során mindkét egyezmény (*Keretegyezmény*, N*yelvi Charta*) esetében egyre nagyobb gondot jelent, hogy az államok késve adják le jelentéseiket, ami jelentősen akadályozza a bizottságok tevékenységét. Van olyan részes állam, amely egy teljes monitoringkört kihagyott.

2.3. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) és a nemzeti kisebbségek

Az összeurópai biztonsági szervezetként működő Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetet (EBESZ) eredetileg értekezletként hívták életre még 1975-ben Helsinkiben, és az a hidegháború szemben álló feleinek szolgált tárgyalási platformként. Az ezt követő találkozók sorában a nemzeti kisebbségek szempontjából az 1990-es koppenhágai értekezlet rendelkezik különös jelentőséggel. Az ott elfogadott, politikai kötelezettségvállalásokat tartalmazó záródokumentum ugyanis Európában elsőként foglalkozott részletesen a nemzeti kisebbségek jogaival. Kimondta, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek egyénileg és közösségben a csoport más tagjaival gyakorolhatják jogaikat; felsorolta a kulturális, nyelvhasználati, oktatási és politikai jogaikat, és utalt a kisebbségek speciális történeti, illetve területi körülményeinek megfelelő helyi vagy autonóm hatóságok létrehozására.

Az EBESZ keretében 1992-ben hozták létre a Nemzeti Kisebbségi Főbiztos intézményét, amelynek feladata, hogy figyelemmel kísérje az EBESZ-térségben élő nemzeti kisebbségek helyzetét, a komolyabb etnikai válságok megelőzése érdekében csillapítsa az e téren jelentkező feszültségeket. Elsősorban közvetítő, feltáró tevékenységet végez, az intézményt alapvetően személyes fellépésére építették, így a posztot betöltő személy egyénisége is meghatározó. A főbiztos elsősorban az úgynevezett „csendes diplomácia" eszközével él, háttérbeszélgetéseket folytat a kormányzati szervekkel a nemzeti kisebbségek helyzetét illetően, és ezek során ajánlásokat fogalmaz meg az egyes országok számára. Diplomáciai munkájának részeként általános jellegű ajánlásokat és iránymutatásokat is kibocsát. Nemzetpolitikai szempontból a legjelentősebbek:

- Hágai Ajánlás a kisebbségek oktatási jogairól (1996);
- Oslói Ajánlások a kisebbségek nyelvi jogairól (1998);
- Lundi Ajánlások a kisebbségek közéleti jogairól (1999);
- Bolzanói Ajánlások a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban (2008);
- Ljubljanai Útmutató a sokszínű társadalmak integrációjáról (2012).

A kisebbségi főbiztos biztonságpolitikai, illetve a konfliktusmegelőzés szempontjából közelít a kérdéshez, és nem a kisebbségi jogok érvényre juttatása szemszögéből. Az első főbiztos külön rá is mutatott arra, hogy nem a kisebbségek szószólója, hanem az állami érdekek, a kormányzati politikai és a kisebbségek helyzete közötti egyensúlyt igyekszik megtalálni.

Az első kisebbségi főbiztos a holland származású Max van der Stoel, a második a svéd Rolf Ekéus, a harmadik a norvég Knut Vollebaek volt. 2013 közepétől három évig a finn Astrid Thors töltötte be a tisztséget, 2017 elején a tisztség még betöltetlen.

2.4. Nemzetpolitikai érdekérvényesítés az Európai Unióban

Az Európai Unióban, amelyben alapvetően a kölcsönös alkukra épülő realista külpolitika szabályai szerint működnek együtt a tagállamok, nehezen érvényesíthetők a nemzetpolitikai érdekek.[22] Politikai szinten elsősorban az Európai Parlamentben (EP) tudják a magyar képviselők felhívni a figyelmet a külhoni magyarok problémáira, így például el tudták érni, hogy a Romániáról vagy Szerbiáról szóló határozatokban megjelenjenek a helyi magyar közösségek problémái. Magyar EP-képviselők kezdeményezésére jött létre a képviselőcsoportokon átívelő Hagyományos Kisebbségek, Nemzeti Közösségek és Nyelvek kérdésével foglalkozó Frakcióközi Munkacsoport, vagy röviden a Kisebbségi Intergroup is, amelynek napirendjén az őshonos kisebbségek helyzetével kapcsolatos kérdések szerepelnek.

A nemzeti kisebbségek jogainak előmozdítására az EU bővítési folyamatában nyílna lehetőség, ez azonban eddig felemás eredményt hozott. Az EU-hoz csatlakozni kívánó országok számára a belépés feltételrendszerét meghatározó 1993-as koppenhágai kritériumok között szerepel a kisebbségek védelme is, ezt a követelményt azonban csak korlátozott módon, legfeljebb a csatlakozás pillanatáig kéri számon az EU. A tagállamok vonatkozásában az EU-jog nem tartalmaz kifejezetten kisebbségvédelmi rendelkezéseket. Románia 2007-ben úgy csatlakozott az integrációhoz, hogy nem rendezte megnyugtató módon a nemzeti kisebbségek jogait, a jelenleg (2017) csatlakozási tárgyalásokat folytató Szerbia pedig az igazságügyi reformról és alapvető jogokról szóló 23-as csatlakozási fejezethez kapcsolódóan külön Kisebbségi Akciótervet dolgozott ki.

A 2009-ben hatályba lépett Lisszaboni Szerződés az EU alapértékeiről szóló második cikkében kimondja, hogy *„[A]z Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul”,* de a cikk önmagában nem teremt új hatáskört vagy feladatokat az EU számára. Az integráció emberi jogi katalógusának számító Alapjogi Charta a diszkrimináció tilalmát kimondó 21. cikkében külön nevesíti a nemzeti kisebbséghez tartozást mint védett tulajdonságot, de rendelkezéseinek címzettjei az Unió intézményei, szervei és hivatalai, a tagállamok csak annyiban, amennyiben az Unió jogát hajtják végre.

A nemzeti kisebbségek szervezetei, illetve képviselői a Lisszaboni Szerződéssel létrehozott európai polgári kezdeményezés útján is befolyásolni kívánták az uniós jogalkotást. Az európai polgári kezdeményezés jogalkotási javaslat előterjesztésére kéri az Európai Bizottságot olyan ügyekben, amelyekkel kapcsolatban az Unió hatáskörébe tartozik a jogszabályok alkotása. Eddig két kifejezetten kisebbségi vonatkozású európai polgári kezdeményezést nyújtottak be: az első az EU kohéziós politikáját javasolta kisebbségvédelmi szempontok figyelembevételével alakítani, a másik pedig egy több pontból álló úgynevezett Minority SafePack javaslatcsomag, amely nyelvi, oktatási, kulturális kérdésekben, a regionális politikában, a diszkriminációellenesség, a médiaszabályozás és a támogatáspolitika területén tartalmaz intézkedéseket. Az Európai Bizottság mindkét kezdeményezés nyilvántartásba vételét elutasította, a kezdeményezők a döntést az EU Törvényszékén támadták meg (Magyarország mindkét esetben a kezdeményezők, Szlovákia és Románia pedig az Európai Bizottság oldalán avatkozott a perbe). A kohéziós politikát érintő kezdeményezés esetében a Törvényszék elutasította,[23] a Minority SafePack esetében pedig helyt adott[24] a kezdeményezők kérelmének. A kohéziós politikát érintő kezdeményezés esetében fellebbezést nyújtottak be a Bírósághoz.

---

22 Kántor Zoltán szerk.(2013): *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó. 44.

23 T-529/13. sz. ügy

24 T-646/13. sz. ügy

2.5. Az autonómia

A külhoni magyarok és általában a nemzeti kisebbségek önazonosságának megőrzéséhez, illetve kulturális reprodukciójához a legkedvezőbb feltételrendszert az autonóm státusz biztosítja. A szakirodalom alapvetően területi és személyi autonómia között tesz különbséget. A területi autonómia esetében az adott terület lakossága az autonómiajogok alanya, önálló képviseleti szervvel és ehhez kapcsolódóan saját végrehajtó testülettel rendelkezik, amely például az oktatás, a kultúra vagy a pénzügyek terén rendelkezik önálló döntési, illetve végrehajtási jogkörökkel. A személyi autonómia esetében az autonómiajogok alanya egy meghatározott kisebbségi közösség, amely az autonómia különböző jogai és hatáskörei vonatkozásában rendelkezik önkormányzati jogokkal.

A nemzetközi jog kötelező erejű szabályai nem tartalmaznak közvetlen jogosultságot a kisebbségi autonómiához, az inkább a jogilag nem kötelező, ajánlás értékű nemzetközi szabályokban szerepel. Az autonómia egyik pillére az önrendelkezéshez való jog, amely azonban nemzetközi jogi értelemben viszonylag bizonytalan csoportot, a „népet" illeti meg, és kérdéses, hogy mely kisebbségi csoportok minősülnek népeknek a nemzetközi jogban, illetve van-e önrendelkezési joguk a kisebbségi népeknek. Az autonómiához való jog a demokratikus hatalomgyakorlásból, elsősorban a kisebbségeknek a közéletben való hatékony részvételéből is levezethető.

A világon számos működőképes autonómiamegoldás létezik, nehéz lenne egységes, mindenki által követendő modellt felállítani. Európában mintaként említhető a finnországi svédek autonómiája az Åland-szigeteken, valamint Dél-Tirol autonómiája Olaszországban. Az autonómiákról általánosságban elmondható, hogy alkalmazható az unitárius és a föderatív államban is. Az állam oszthatatlansága ugyanis nem tévesztendő össze az egységes állam fogalmával, így az állam oszthatatlansága összeegyeztethető az autonómiával, a regionalizmussal és a föderalizmussal. Fontos megemlíteni azt is, hogy az egyes autonómiák esetleges sikertelenségéért nem magát az autonómiát kell okolni, hanem a körülményeket, amelyek közt alkalmazzák.[25]

[25] Lásd az úgynevezett Gross-jelentést, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1334 (2003) sz. Határozatát.

3. A KÜLHONI MAGYARSÁG

3.1. Demográfiai adatok

Az alábbiakban a 2011-ben a szomszédos államokban lezajlott népszámlálások eredményei alapján röviden bemutatjuk a külhoni magyar közösségek demográfiai helyzetét.[26]

Romániában a népszámlálás hivatalos eredményei alapján az ország lakossága 20,1 millió fő volt, másfél millióval kevesebb, mint 2002-ben. A végleges adatokhoz úgy jutott hozzá a statisztikai hivatal, hogy a kérdőívekkel felvett adatokat kiegészítette a különböző állami intézmények adatbázisaiban megjelenő személyek adataival, de ezek között már nem volt a nemzetiségre vonatkozó információ. Így alig 19 millió személy nemzetiségi hovatartozását és anyanyelvét ismerjük az adatokból. Közülük 16 792 900 (88,9%) román, 1 227 600 (6,5%) magyar, 621 600 (3,0%) pedig roma. Az anyanyelv szempontjából 90,9% a románt, 6,7% pedig a magyart jelölte meg anyanyelvként. A magyarok száma a 2002-es népszámláláshoz képest mintegy kétszázezerrel csökkent. Erdély 16 megyéjéből két megye magyar többségű (Hargita és Kovászna), hat megyében a magyarság aránya 20 és 40% között mozog, míg a többi nyolc megye szórványterületnek számít.[27]

Szlovákiában a 2011-es népszámlálás alapján az ország lakossága mintegy 5,4 millió fő volt, ebből 4,35 millióan vallották magukat szlováknak. Tíz év alatt jelentősen, 9,7%-ról 8,5%-ra csökkent a Szlovákiában élő magyarok számaránya az összlakossághoz képest. Míg a 2001-es népszámlálás adatai szerint Szlovákiában 520 528-an vallották magukat magyar nemzetiségűnek, ez a szám 2011-re 458 467-re csökkent. A népszámláláson a lakosság 7%-a, közel négyszázezer személy nem nyilatkozott nemzetiségi hovatartozásáról, tíz évvel korábban ez az arány 1% volt. Jelentősen csökkent azok száma is, akik Szlovákiában magyar anyanyelvűnek vallották magukat. 2011-ben 508 714-en (9,4%), 2001-ben még 572 929-en (10,7%) vallották magukat magyar anyanyelvűnek.[28]

Szerbiában a 2002-es népszámláláson a magukat magyarnak vallók száma 290 ezer, 2011-ben már csak 251 ezer volt. Az ország Vajdaságon kívüli területein alig néhány ezren mondták magukat magyar nemzetiségűnek, így a magyarok aránya 13% a Vajdaságon belül és 3,5% egész Szerbiában. A 2011-es népszámláláson az összlakosság 3,38%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek.[29]

Ukrajnában utoljára 2001-ben tartottak népszámlálást, az akkori adatok szerint 156 566 magyar élt az országban, többségük – 151 516 fő – Kárpátalján.[30] Az ország legnyugatibb megyéjének összlakossága 1,255 millió volt, ebből a magyarság aránya 12,1%. Becslések szerint 2012-ben 141 ezer lehetett Kárpátalján a magyar nemzetiségűek lélekszáma.

Horvátországban a 2011-es népszámláláson 14 048 fő vallotta magát magyarnak (míg 2001-ben 16 595 fő), amivel az ország hetedik legnépesebb nemzetiségi csoportját alkotják. A magukat magyar nemzetiségűnek vallók közül 8249 fő élt a Drávaszöget is tartalmazó Eszék-Baranya megyében, 1696 fő Vukovár-Szerém megyében, 1194 fő Zágrábban, a többiek pedig szétszórtan az ország egyéb területein.

---

[26] Kiss Tamás (2012): Demográfiai helyzetkép. *Educatio*, 21. évf. 1. sz. 24–48.

[27] Veres Valér (2015): *Népességszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások tükrében*. Kolozsvár, Kolozsvári Egyetemi Kiadó.

[28] Ravasz Ábel (2012): *Szlovákiai magyarok és a 2011-es népszámlálás: mérleg és elemzés*. Komárno, Kempelen Intézet – Publicus Slovensko.

[29] Badis Róbert (2012): Látlelet a vajdasági magyarok demográfiai helyzetéről. *Pro Minoritate,* 2012/Ősz, 27–38.

[30] Molnár József–Molnár D. István (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében.* Beregszász, KMPSZ.

Szlovéniában 2011-ben már nem tartottak hagyományos, személyes adatszolgáltatáson alapuló népszámlálást, a regiszteralapú népszámlálásból pedig nem születtek nemzetiségi adatok. Az előző, 2002. évi hagyományos népszámlálás eredményei szerint Muravidék 121 ezer lakosából 5544 fő vallotta magát magyar nemzetiségűnek, országosan pedig 6243 fő.[31]

1. táblázat

A szomszédos országokban élő magyarok száma az elmúlt két népszámlálás alkalmával

Ország	2001–2002	2011
Románia	1 434 377	1 227 600
Szlovákia	520 528	458 467
Szerbia	293 299	251 136
Ukrajna	151 516	141 000*
Horvátország	16 595	14 048
Szlovénia	6 243	4 000*

*becsült adatok

Forrás: A szerző saját szerkesztése a szomszédos országok állami statisztikai hivatalainak adatai és Kapitány Balázs becslése alapján készült el

A Kárpát-medencei magyarság településterülete alig változott az elmúlt 25 évben. Szlovákiában és Kárpátalján a magyar határ mentén alapvetően tömbszerűen él a magyar lakosság mintegy 90%-a. Ezzel szemben Erdélyben és a Vajdaságban az etnikai térstruktúra összetettebb. Erdélyben a határ menti magyarlakta területek kevésbé kompaktak, mint például Szlovákiában, ugyanakkor a Székelyföld önálló magyar etnikai tömböt képez (2. *térkép*). A két térség között a magyarok kisebb-nagyobb koncentrációkban, de többnyire szórványhelyzetben élnek. Különösen feltűnő a szórványosodás folyamata Dél-Erdélyben. A Vajdaságban a Tisza mentén húzódó magyar etnikai tömbön kívül jelentős számú magyar él szórványhelyzetben. Horvátországban és a Muravidéken a magyarok alacsony száma miatt gyakorlatilag csak szórványközösségekről beszélhetünk. (*3. térkép*).

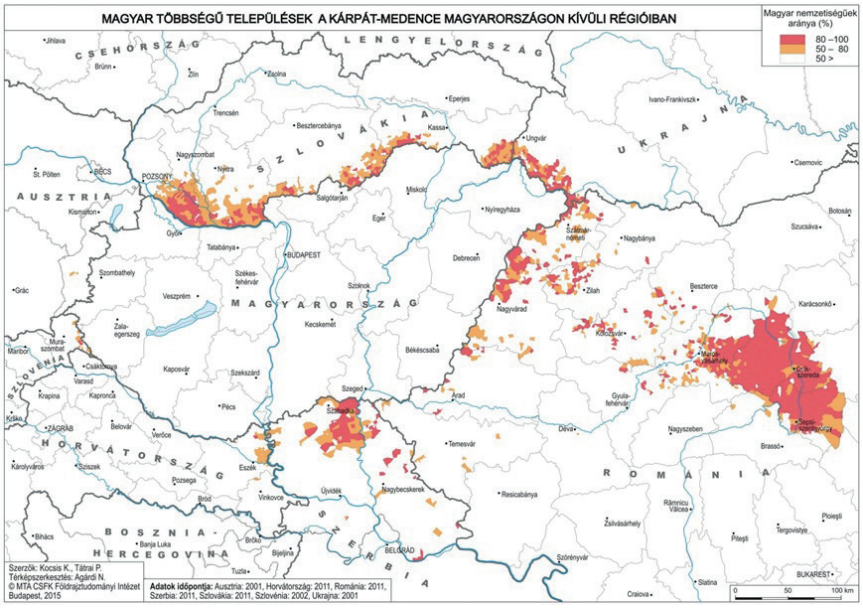

2. térkép

Magyar többségű települések a Kárpát-medencében

Forrás: A térképet a Nemzetpolitikai Kutatóintézet részére Kocsis Károly és Tátrai Patrik, az MTA CSFK Földtudományi Intézetének munkatársai készítették 2015-ben.

[31] KAPITÁNY Balázs (2013): Kárpát-medencei népszámlálási körkép. *Demográfia,* 56. évf. 1. szám, 25–64.

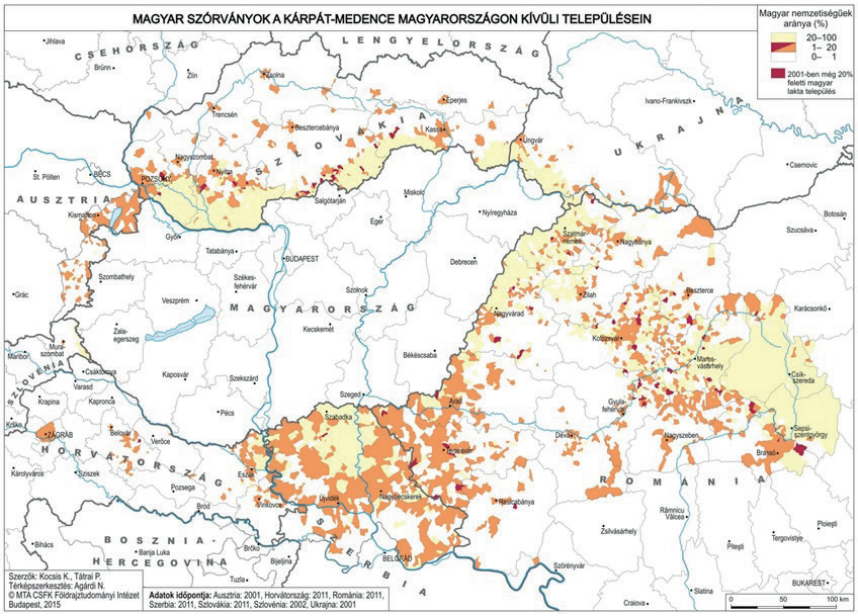

3. térkép

Szórványtelepülések a Kárpát-medencében

Forrás: A térképet a Nemzetpolitikai Kutatóintézet részére Kocsis Károly és Tátrai Patrik, az MTA CSFK Földtudományi Intézetének munkatársai készítették 2015-ben.

A szórvány minden olyan helyben – tehát nem migráció következtében – kisebbséggé vált etnikai, nemzeti vagy vallási alapon szerveződő közösség, mely az asszimiláció hatására tömbszerűségéből fokozatosan veszít. A legtöbb kutató egyetért abban, hogy e közösségtípus számszerű körülírása három tényezőre terjed ki: 1. a kisebbségi közösség lélekszámára (például 300 fő alatt), 2. ennek a többséghez viszonyított arányszámára (például 20%-os kisebbségi arány alatt) és 3. az intézményi ellátottságra (érdekképviseleti potenciával nem rendelkezik). Ezek a tényezők együtt határozzák meg a helyi magyar közösségek etnikai, kulturális és nyelvi reprodukciós képességét. Mindennek függvényében megállapíthatjuk, hogy a külhoni őshonos közösségekben élő magyarok 60%-a él magyar többségű településen, 20%-uk olyan településen él, ahol a magyar nemzetiségűek aránya 20 és 50% közötti, míg a külhoniak 20%-a a különböző kisebbségi jogokhoz általában szükséges 20%-os küszöb alatti településeken lakik.

Az elmúlt években több olyan esemény is történt, amely kifejezetten a szórvány anyaországi támogatását helyezte előtérbe. Ezek közé tartozik a Magyar Állandó Értekezlet szórvány szakbizottságának 2013 májusában hozott határozata, mely szerint november 15-e – Bethlen Gábor erdélyi fejedelem születésnapja – a Magyar Szórvány Napja; valamint a Kárpát-medencei szórványmagyarságot segítő Petőfi Sándor Program, melynek keretében a magyar állam ötven ösztöndíjas fiatalt küld ki szórványterületekre, hogy a fogyásban lévő magyarság identitását megerősítse, és segítse a közösségépítés folyamatait.

3.2. A magyarság Romániában

3.2.1. A magyarok politikai képviselete

A romániai magyarság politikai képviseletére 1989. december 25-én alakult meg a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ). Az érdekvédelmi szervezetként – azaz nem politikai pártként – bejegyzett szervezet támogatta a forradalmat és a Ceauşescu-rendszer bukása után Romániát irányító

Nemzeti Megmentési Frontot. Ekkor fogalmazták meg a magyarság vezetői a közösség igényeit: önálló magyar egyetem Kolozsváron, anyanyelvi oktatás minden szinten, a kommunista rezsim által elkobzott egyházi vagyon visszaszolgáltatása.[32] 1990 elején a közhangulat és az RMDSZ román szervezetekkel való kapcsolata arra engedett következtetni, hogy a román–magyar együttélés minőségileg egy új szintre léphet Romániában. A „fekete márciusként" elhíresült marosvásárhelyi események azonban véget vetettek ennek az álomnak, a halálos áldozatokkal járó pogrom jó időre meghatározta a román állam viszonyulását a magyar közösséghez.

Az 1990–1996 közötti időszakban az RMDSZ ellenzékben politizált, az országban a magyarellenes hangok rendszeresek voltak, a Szövetség folyamatos védekezésre kényszerült. Gyakoriak voltak az európai szervezetek bírálatai Románia kisebbségpolitikája irányába, viszont elkezdődött a magyar–román alapszerződés megszövegezése, amit 1996-ban írtak alá. A dokumentum aláírását ellenezte az RMDSZ, mert nem foglalkozott a kisebbségek kollektív jogaival, az autonómiával, az egyházi vagyon visszaszolgáltatásával. Az RMDSZ tartózkodott a parlamentben az alapszerződés megszavazásakor.

1996-ban kormányra lépett az RMDSZ, amely az úgynevezett Demokratikus Konvencióba tömörült pártok koalíciójában vállalt szerepet.[33] Az 1996–2000 közötti időszakban fontos bukaresti pozíciókat töltöttek be a párt politikusai, kormányzati tapasztalatra tettek szert, ám a központi kérdésekben csekély előrelépés volt érzékelhető. Az RMDSZ inkább a kormányzással foglalkozott, ekkor kezdett el háttérbe szorulni a társadalomépítési projekt. Felerősödtek a szervezetben az addig is meglévő belső konfliktusok, intézményesültek a belső törésvonalak. A belső ellenzéket megtestesítő Reform Tömörülés (RT) szerint káros volt a kormányzati szerepvállalás, mivel így nem lehet képviselni az autonómia és a párhuzamos társadalom kiépítésének projektjét. A ciklus vége felé indult be az egyházi vagyon visszaszolgáltatási folyamata, ami az RMDSZ egyik fő célkitűzése volt.

A 2000-es választások után a baloldal tért vissza a hatalomba, de mivel a szociáldemokratáknak nem volt meg a többségük a parlamentben, az RMDSZ külső támogatást biztosított a kabinetnek. Ebben az időszakban került sor az alkotmánymódosításra, a magyarság számára számos anyanyelvhasználati jogot biztosító helyi közigazgatási törvény elfogadására, a magyarországi státustörvény körüli diplomáciai villongásokra, valamint a közpénzügyi törvény elfogadására, ami a decentralizációs folyamat egyik első lépése volt. Az RMDSZ kvázi kormányzati részvétele jól mutatott az európai integrációs folyamatban lévő Romániának, ugyanakkor ebben az időszakban sikerült számos, a magyarság számára kedvező szabályozást is kidolgozni.

2003-ban került sor a Szövetség szatmárnémeti kongresszusára, amelyen megszüntették a Tőkés László által betöltött tiszteletbeli elnöki tisztséget, amivel a belső ellenzék, a Reform Tömörülés pozícióját próbálták meg gyengíteni. Ezt követően alapították meg az ellenzék tagjai az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsot (EMNT) és annak székelyföldi leágazását, a Székely Nemzeti Tanácsot (SZNT).

2004–2008 között ismét a kormánykoalíció teljes jogú tagjaként politizált az RMDSZ, a ciklus első felében biztató jelek mutatkoztak a kisebbségi témákban történő előrelépésre. Az RMDSZ 2005-ben nyújtotta be a parlamentnek a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvényt, ami létrehozott volna egyfajta kulturális autonómiát is, azóta azonban nem történt előrelépés az ügyben, a tervezet továbbra is a parlamenti szakbizottságok útvesztőjében van. Ebben az időszakban számos kétoldalú kormányülést szerveztek Magyarország és Románia között, ezeken sok esetben közös infrastrukturális beruházásokról döntöttek, az érzékeny témák azonban nem kerültek napirendre.

A 2008-as választásokat követően nagykoalíció kormányozta az országot, ezúttal az RMDSZ ellenzékben volt, ám az államfőválasztás után újra kormányra lépett egy jobbközép koalíció tagjaként, melynek 2012 nyarán bekövetkezett bukása után ismét ellenzékbe vonult.

Az RMDSZ ezredforduló után intézményesült romániai magyar ellenzékének meglehetősen sok időbe került egy párt bejegyzése – ez részben a rendkívül szigorú román párttörvény előírásainak

[32] BAKK Miklós (1999): Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 10. évf. 2. sz. 81–116.

[33] Bővebben lásd: BÁRDI Nándor–KÁNTOR Zoltán: Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000. *Regio*, 11. évf. 4. sz. 150–186.

volt köszönhető, részben pedig annak, hogy a hatóságok akadályokat gördítettek az adminisztrációs folyamat elé. Végül 2008-ban sikerült bejegyezni a Magyar Polgári Pártot (MPP), amely el is indult a helyhatósági választásokon, ám csak a szavazatok 14%-át sikerült begyűjtenie. Ekkorra azonban már meglehetősen fagyossá vált a viszony Szász Jenő, az MPP elnöke és Tőkés László, az EMNT elnöke között. A 2007-es európai parlamenti választásokon Tőkés László függetlenként indulva a magyar szavazatok 38,42%-át kapta, ám ezt a rendkívül jó eredményt a 2008-as helyhatósági választásokon nem tudta megismételni az MPP, a magyar szavazatok zömét az RMDSZ nyerte el. A 2009-es európai parlamenti választásokon már szövetségben, a Magyar Összefogás listáján indult az RMDSZ és Tőkés László, az összefogásból azonban kimaradt a Szász vezette MPP. A magyar szervezetek közös listán való indulása ugyanazt az eredményt hozta, mint 2007-ben a verseny: a magasabb magyar részvételnek köszönhetően három EP-képviselői mandátumot. Tőkés László és Szász Jenő, illetve az EMNT és az MPP közötti ellentétek nem csillapodtak, Szászt sikertelenül próbálták leváltani a pártelnöki tisztségről Tőkés László hívei. Ennek nyomán került sor az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP) 2011-es bejegyzésére, immár háromra növelve a romániai magyarság politikai képviseletét felvállaló szervezetek számát.

A 2012-es helyhatósági választások[34] alkalmával az RMDSZ továbbra is a magyar választók mintegy 85–86%-ának szavazatát szerezte meg, míg a maradék, amit 2008-ban még az MPP vitt el, nagyjából egyenlő mértékben oszlott meg a két kisebb párt (MPP, EMNP) között. Nem állt be jelentős változás az eredmények földrajzi eloszlásában sem, a két kis párt elsősorban a Székelyföldön szerzett szavazatokat, ahogyan az MPP 2008-ban.

2012-ben fordult elő először, hogy a parlamenti választásokon mind a képviselői, mind a szenátori helyekért folytatott versenyben 5% fölött teljesítő RMDSZ-nek magyar riválisa is volt. Az Erdélyi Magyar Néppárt azonban a képviselőjelöltek esetében 47 955 szavazatot (0,64%), a szenátorjelöltek esetében pedig 58 765 voksot (0,79%) tudott csak begyűjteni, amivel az alternatív küszöböt sem lépte át. Elmondható tehát, hogy a 2012-re immár hármassá vált magyar–magyar verseny nem vezetett az erőviszonyok jelentős átrendeződéséhez a magyar közösségen belül. Az RMDSZ némileg növelte fölényét, a képviselőjelöltek esetében a szavazatok 89, a szenátorjelöltek esetében 87%-át szerezte meg.

A legutóbbi, 2016-os helyhatósági választásokon az RMDSZ növelni tudta fölényét a két kisebb párthoz képest.[35] A megyei tanácsosokra leadott szavazatokat figyelembe véve az RMDSZ a voksok 88,21%-át, az EMNP 8,18%-át, az MPP pedig 3,60%-át kapta. A két kis szervezet tekintetében a kép azonban csalóka, mivel az RMDSZ–MPP közötti stratégikus jelöltállításának köszönhetően az MPP 13 polgármesteri mandátumot szerzett, míg az EMNP önállóan egyet sem.

A 2016-os parlamenti választásokon a Magyar Polgári Párt (MPP) számára két biztos befutó helyet átengedő RMDSZ listáira 435 969 (képviselőház), illetve 440 409 (szenátus) érvényes szavazat érkezett, ez az összes voks 6,18, illetve 6,28%-a. Ezzel az eredménnyel az RMDSZ a negyedik legnagyobb frakciót alkotja a parlamentben 21 képviselővel és 9 szenátorral.

Az eddigi parlamenti választásokon tapasztalt folyamatosan csökkenő trend megtört, a szavazatarány tekintetében visszaállt a 2004-es és 2008-as szint. Ez abszolút szavazatszámban a 2008-as eredménynek felel meg, ám jelentősen elmarad a 2012-es helyhatósági választásokon elért eredménytől.

---

[34] Illyés Gergely–Székely István Gergő (2012): A 2012-es romániai helyhatósági választások tanulságai. *Kisebbségkutatás*, 21. évf. 2. sz. 257–283.

[35] Illyés Gergely (2016): Helyhatósági választások Romániában. Mire elég a baloldal győzelme? *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 77–103.

3.2.2. Kisebbségi jogok

A román jogrendszerben számos jogszabály foglalkozik a nemzeti kisebbségek helyzetével.[36] Bár az alkotmány 1. szakaszának 1. cikkelye kimondja, hogy Románia egységes és oszthatatlan nemzetállam, a 6. szakasz már az 1991-ben elfogadott szövegben leszögezte, hogy „az állam elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kifejezéséhez". Arról is szól az alaptörvény, hogy „a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek identitásának megtartását, fejlesztését és kifejezését célzó állami védő intézkedéseknek meg kell felelniük a többi román állampolgárhoz viszonyítva az egyenlőség és a diszkrimináció tilalma elveinek". A 32. szakasz értelmében továbbá „garantált a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek joga anyanyelvük tanulásához és a jog ahhoz, hogy ezen a nyelven oktathassák őket; e jogok gyakorlásának a módozatait törvénnyel állapítják meg."

Az alkotmány 2003-as módosítása során két területen történt előrelépés a nemzeti kisebbségek helyzetével kapcsolatban: egyrészt megjelent az organikus törvények sorában a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvény, másrészt alkotmányos szintre emelték az anyanyelv-használati jogot a közigazgatásban. Az előbbi szépséghibája, hogy bár a kormány 2005-ben elfogadta a vonatkozó jogszabályt, a parlament azóta sem szavazta meg, így jelenleg nem létezik olyan törvény, amire az alkotmány hivatkozik. Az utóbbi pedig nem tekinthető újításnak, mivel az anyanyelvhasználat lehetőségét már korábban megteremtette egy törvény, ám mindenképpen fontos volt, hogy az alkotmány is elismerte: „azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol az egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok aránya jelentős, biztosítják az illető nemzeti kisebbség anyanyelvének használatát, szóban és írásban, a helyi közigazgatási hatóságokkal és a dekoncentrált közszolgálatokkal való kapcsolatokban, az organikus törvény feltételei között."

A nyelvhasználatról a 215/2001-es törvény rendelkezik Romániában, amely kimondja, hogy azokban a közigazgatási egységekben, amelyekben egy adott nemzeti kisebbség aránya meghaladja a 20%-ot, biztosított az anyanyelv használata a közigazgatási hatóságokkal való kapcsolattartásban. Ez a gyakorlatban azt jelentené, hogy a helyi és megyei tanácsok napirendjét anyanyelven is ki kellene függeszteni, biztosított lenne az anyanyelven való felszólalás lehetősége ezeknek a testületeknek az ülésein, az állampolgárok pedig szóban és írásban anyanyelvükön fordulhatnának a közigazgatási hatóságokhoz, amelyektől szintén anyanyelvükön kaphatnának választ. A feltételes mód használata azért indokolt, mivel számos esetben nem valósulnak meg ezek a jogok, ott sem szólalnak fel anyanyelven a tanácsüléseken, ahol erre a törvény lehetőséget biztosít, az anyanyelven való kommunikáció pedig számos nehézségbe ütközik a gyakorlatban, ezért sokan inkább az állam nyelvén próbálnak boldogulni a közigazgatási intézményekben.

Az oktatás területén a 2011/1-es oktatási törvény jelentette az előrelépést, ám a jogszabály számos rendelkezését nem alkalmazzák a gyakorlatban. Így azt az előírást sem, amely három multikulturális egyetemet nevez meg, amelyeken kötelező a különálló magyar szervezeti egység létrehozása, ezt azonban a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen (MOGYE) román többségű egyetemi szenátusa az egyetemi autonómiára hivatkozva egyszerűen nem alkalmazza. A román nyelv nem anyanyelvként való oktatása is csak korlátozottan érvényesül a gyakorlatban, a törvény életbe lépése után hat évvel sincsenek meg a sajátos tantervek és tankönyvek, a magyar anyanyelvű gyerekek az általános iskolától fölfelé így ugyanazt tanulják, mint román anyanyelvű társaik.

---

[36] Bővebben lásd: FÁBIÁN Gyula (2007): A romániai magyar kisebbség politikai képviseletének jogi keretei. In: Nemzetfelfogások és etnopolitika Európában. In SZARKA László et al. szerk.: *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Gondolat Kiadó. 215–297.

3.3. A magyarság Szlovákiában

3.3.1. A magyarok politikai képviselete

A csehszlovák kommunista államvezetés az 1968-as prágai tavasz elfojtása után erőteljes asszimilációs politikát folytatott, ennek következtében felgyorsult a magyarlakta régiók etnikai összetételének változása. A kisebbségi jogok korlátozása ellen lépett fel az 1978-ban alakult Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága Duray Miklós vezetésével, amely a régió első kisebbségi magyar politikai szervezetének számított, egyben az 1989 után alakult kisebbségi jogvédő mozgalmak előfutára volt.[37]

A rendszerváltozást követő politikai-társadalmi átalakulás megnyitotta az utat a felvidéki magyarság politikai szerveződése előtt. Az első időszakban három magyar politikai pártképződmény (Magyar Polgári Párt, Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom, Együttélés Politikai Mozgalom) alakult, és ezek hosszú éveken keresztül meghatározó elemei voltak a szlovákiai magyarok politika életének. Csehszlovákiában a demokratikus átmenet, a bársonyos forradalom napjaiban a magyarok hozták létre az első, demokratikus elvek mentén felépülő politikai mozgalmat. Ez volt a Független Magyar Kezdeményezés (FMK), amely 1992-ben a Magyar Polgári Párt (MPP) nevet vette fel. 1990 elején alakult meg Duray Miklós vezetésével az Együttélés Politikai Mozgalom, amely alapvetően a kereszténydemokrata értékrendet vallotta magáénak, így nem meglepő, hogy a párt az ugyancsak 1990 elején létrehozott Magyar Kereszténydemokrata Mozgalommal (MKDM) közösen indult az 1992. évi választásokon.[38] Ekkor az Együttélés–MKDM közös listáját a választók 7,42%-a támogatta, ami 14 mandátumot eredményezett a 150 tagú Szlovák Nemzeti Tanácsban. Az MPP 2,29%-ot elérve nem jutott be a parlamentbe, ami a párt politikájának módosítását tette szükségessé. Az MPP végül az 1994-es parlamenti voksolásra választási koalíciót kötött a másik két magyar párttal. Az így létrejött Magyar Koalíció a harmadik legjobb eredményt érte el a választásokon, így a választási szövetség 10,18%-os eredményével 17 képviselői helyet szerzett.

A Magyar Koalíció Pártja (MKP) 1998-as életre hívása közvetlenül annak köszönhető, hogy a Vladimír Mečiar vezette kormány módosította a választójogi törvényt, és a választási koalíciók számára jelentősen megnehezítette a parlamentbe jutást. A magyar pártok, félve attól, hogy koalícióban indulva nem tudnak eleget tenni a kedvezőtlen feltételeknek, az egyesülés mellett döntöttek. Ennek megfelelően a Magyar Koalíció Pártja (MKP) létrejötte, vagyis az Együttélés, az MKDM és az MPP egyesülése kényszerházasságnak tekinthető, mégis, az egységes, nemzetiségi alapon szerveződő MKP megalakulása lényegesen hozzájárult a szlovákiai magyarok önértékelésének javulásához, jelentős stabilizáló hatást gyakorolt az egész szlovák belpolitikára, továbbá elősegítette a szlovák–magyar kapcsolatok javulását.

A fentiek alapján elmondható, hogy a felvidéki magyarság érdekmegjelenítését és érdekérvényesítését magukra vállaló pártok a szlovákiai magyar társadalmon belül többpártrendszert jelenítettek meg, a magyar tömörülések ugyanakkor külön-külön nem tudták a lehető legnagyobb hatékonysággal ellátni közösségmegtartó és közösségépítő feladatukat. Bár a szlovákiai magyar pártrendszer 1998-ig plurális maradt, az 1992-es és az 1994-es parlamenti választásokon is választási koalíciók létrehozását tekintette elsődlegesnek az Együttélés és az MKDM is, akikhez kényszerűségből az MPP is csatlakozott. Végül az 1998-as voksoláskor a magyar pártok már az egységes MKP-n belül segítették a többségi jobboldali ellenzéket a populista-nacionalista, az országot az euro-atlanti integrációtól eltávolító kormány leváltásában.

Az MKP két cikluson keresztül (1998–2006) volt tagja a szlovák kormánynak, 1998-ban tizenöt, 2002-ben húsz parlamenti képviselővel rendelkezett a párt. Az első kormányzati ciklusban az MKP

---

[37] Duray Miklós (1989): *Kettős elnyomásban. Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság helyzetéről és jogvédelméről, 1978–1989.* Pozsony, Madách Kiadó.

[38] Fazekas József–Hunčik Péter szerk.(2006): *Magyarok Szlovákiában (1989–2004). Összefoglaló jelentés a rendszerváltástól az Európai Uniós csatlakozásig.* Somorja–Dunaszerdahely, Lilium Aurum–Fórum Kisebbségkutató Intézet.

a magyarság számára alapvetően fontos kérdésekben nem tudott eredményt elérni (például: önálló magyar egyetemi kar létrehozása, a magyarság számára kedvező közigazgatási reform véghezvitele). Előrelépésnek tekinthető ugyanakkor, hogy létrejött az emberi- és kisebbségi jogokért felelős miniszterelnök-helyettesi poszt. Az első kormányzati ciklus eredménye az is, hogy az MKP kormányzati szereplése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy megkezdődhettek Szlovákiával az uniós csatlakozásról szóló tárgyalások. A második Dzurinda-kormány idején az MKP például a kisebbségi nyelvhasználat terén részeredményeket tudott felmutatni. A párt legnagyobb sikere, hogy Révkomáromban sikerült létrehozni az első önálló szlovákiai magyar felsőoktatási intézményt, a Selye János Egyetemet, amely 2004 szeptemberében kezdte meg működését.

A felvidéki magyar politika történetének következő jelentős pontja 2009 áprilisa, amikor Bugár Béla korábbi MKPelnök és három társa kilépett a 2006-tól, az első Fico-kormány óta ellenzékben lévő párt frakciójából, majd pár hónappal később bejelentették a szlovák–magyar vegyes párt létrehozását. Ezzel egy teljesen új típusú párt, az interetnikus Most–Híd jött létre. A Híd saját meghatározása szerint valamennyi szlovákiai nemzeti kisebbség és etnikum egyforma képviselete mellett az „együttműködés pártjaként" a kisebbségek és a többségi társadalom egymáshoz közelítését tűzte zászlajára. A tömörülés, listáján számos szlovák személyiséggel, a 2010-es, a 2012-es és a 2016-os törvényhozási választásokon is jobb eredményt ért el az MKP-nál: mindháromszor bekerült a szlovák parlamentbe, míg az etnikai alapon szerveződő MKP sikertelenül próbálta meg átlépni az ötszázalékos választási küszöböt. Itt jegyzendő meg, hogy a második kudarcot követően az MKP a névváltoztatás szükségességét belátva, a nevében szereplő „Koalíció" szót a „Közösség" szóra cserélte.[39]

Röviden érdemes szólnunk az MKP és a Most–Híd párt, azaz az etnikai és az interetnikus párt közti különbségről. Ha a magyar közösség érdekei szempontjából elemezzük a két párt tevékenységét, akkor elmondhatjuk, hogy a magyar közösséget sújtó legfontosabb problémák (állampolgárság, nyelvhasználat, oktatási-kulturális intézményrendszer) szerepelnek mindkét szervezet programjában, azonban míg az MKP esetében ezek a leghangsúlyosabb követelések, addig a Most–Híd programjának ezek csupán általános elemei. A magyarság önigazgatásra való törekvése kapcsán megállapítható, hogy az autonómiának megfelelő önrendelkezési jog követelése csak a tisztán etnikai párt, az MKP tézisei között található meg. A Most–Híd a választásokon bőségesen számíthat a szlovák nemzetiségűek voksaira, míg az MKP a magyarok által nem lakott járásokban csak néhány tucatnyi voksot képes megszerezni. A Híd esetében a szlovák voksok aránya választásról választásra növekszik,[40] 2016-ban a többségi nemzet tagjainak szavazatai nélkül a Híd nem tudott volna bejutni a szlovák törvényhozásba.[41] A magyar választókat az egymással szemben kampányoló MKP és Híd nem tudták a korábbiaknál sikeresebben megszólítani, sőt, soha nem volt olyan alacsony a választáson résztvevő magyarok száma és aránya, mint 2016-ban. Úgy tűnik a szembenállás sok választót elbizonytalanított, és ők végül nem járultak az urnák elé. A Híd a déli, magyarlakta járásokban 2010 és 2016 között 50 ezer szavazót veszített el, ezeknek a választóknak az MKP azonban csak kis részét tudta megszólítani. Az etnikai pártnak a parlamentbe jutáshoz mintegy 30 ezer szavazat hiányzott. A Hídtól átpártolt voksolók csupán arra voltak elegendők, hogy csökkentsék a negatív demográfiai folyamatokból eredő veszteségeket, illetve pótolják azokat az MKP-szavazókat, akik 2012 után 2016-ban már nem az MKP-t választották, vagy pedig otthon maradtak.

---

39 RÁKÓCZI Krisztián (2012): Előrehozott parlamenti választások Szlovákiában – 2012, a magyar politikai esélyek csökkenése. *Kisebbségkutatás*, 21. évf. 2. sz. 211–225.

40 HARRACH Gábor: Etnicitás és pártpreferencia a Felvidéken – Kik alkotják az MKP és a Most–Híd szavazótáborát? *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 29–51.

41 RÁKÓCZI Krisztián: Választások Szlovákiában – A rendszerellenes pártok előretörése és a magyar szavazók távolmaradása. *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 7–28.

3.3.2. Kisebbségi jogok

A felvidéki magyar politikai elitnek hosszabb-rövidebb ideje a legkülönbözőbb problémákra kell megoldást találnia, ami csak az etnikai szempont középpontba helyezésével – a magyar közösség érdekeit szem előtt tartva – képzelhető el. Ezek közé tartozik az állampolgársági törvény kérdése, a nyelvhasználati jogok kiterjesztése, ehhez kapcsolódóan a kisebbségi nyelvtörvény és az államnyelvtörvény ellentmondásainak feloldása, de ide sorolhatjuk a Beneš-dekrétumok szlovák jogrendből való törlésének máig elodázott szükségességét, vagy a szimbolikus politizálás kapcsán a szlovák alkotmány kirekesztő, csak a szlovákokat államalkotó tényezőként elismerő preambulumának módosítását. A 2016-os választásokat követően a Híd kormánypárt lett. A kormányprogram kisebbségi jogokkal kapcsolatos intézkedéseket nevesítő része az alábbiakat tartalmazta: törvény a Kisebbségi Kulturális Alapról, a kisebbségi nyelvhasználati törvény összeegyeztetése a gyakorlattal, a nemzetiségileg vegyesen lakott területeken található kisiskolák fenntartása, valamint a szlovák nyelvoktatás módszertanának átalakítása a nemzetiségi iskolákban. A kormányalakítás óta eltelt szűk egy évben valamennyi területen történetek előrelépések, ám a kapcsolódó intézkedések pontos tartalma 2017 elején még nem ismert.

Az *államnyelvtörvény*t 1995-ben fogadták el, azóta két jelentősebb módosítása történt: 2009-ben a Robert Fico vezette kormány szigorította, a Radičová-kormány pedig enyhítette a rendelkezéseit. Az államnyelvtörvény 2009-es módosítása többek között arról rendelkezett, hogy a nyilvános érintkezésben szlovákul kell használni a helyi földrajzi elnevezéseket, az egészségügyi és szociális intézményekben csak ott beszélhet a kiszolgáló személyzet magyarul a pácienssel, ahol legalább 20%-nyi magyar él. A jogszabály szerint a törvény rendelkezéseit megsértő természetes vagy jogi személy akár ötezer eurós pénzbüntetést kaphatott. 2011-ben a jobbközép kormány kezdeményezésére a pozsonyi parlament ötezerről kétezer-ötszáz euróra csökkentette a szlovák államnyelvtörvény megsértéséért kiszabható pénzbüntetés felső határát. Büntetéseket csak állami és önkormányzati szervek kaphatnak, azok is csak olyan esetben, ha közigazgatási információkat, valamint az állampolgár biztonságát, egészségét, vagyonát veszélyeztető információt nem közölnek államnyelven. Azokon a településeken, ahol a kisebbségek aránya eléri a 20%-ot, a képviselő-testületek ülésein használható az adott kisebbség nyelve is. Az egészségügyi intézményekben ismét szabadon használható a kisebbségi nyelv, ha a felek megértik egymást. A módosított jogszabályban azonban benne van, hogy a személyzet nem köteles ismerni a kisebbségi nyelvet. Kikerült a jogszabályból az a tétel is, miszerint a regionális és a helyi közigazgatási szerveknek felügyelniük kellett a törvény betartását és az államnyelv használatát.[42] Ugyanakkor a jogszabály továbbra is megfogalmazza az államnyelvtörvény primátusát más jogszabályokkal – így például a kisebbségi nyelvhasználati törvénnyel – szemben.

A kisebbségi nyelvhasználati törvény legutóbbi módosítására 2011-ben került sor. A jogszabály a kisebbségi nyelvhasználati küszöböt a korábbi 20-ról 15%-ra csökkentette, vagyis amennyiben egy településen az egy adott kisebbséghez tartozók aránya eléri a 15%-ot, úgy az adott nyelv alkalmazható a hivatali érintkezés során, illetve a helységnévtáblák is két- vagy többnyelvűek lehetnek. A szabályozás szépséghibája, hogy csak abban az esetben kerülhetnek újabb falvak ezen települések jegyzékbe, ha két, egymást követő népszámlálás megerősíti az adott nemzeti kisebbség legalább 15%-os arányát az adott településen. A jegyzékből való törléshez három népszámlálás adatai és a 15%-os határ alá csökkenés szükségesek. Ez utóbbi szabályozás pozitívuma, hogy 2031-ig egyetlen szlovákiai magyar község sem veszti el kétnyelvű státuszát. Probléma ugyanakkor, hogy a törvényben nem szerepel a nemzetiségek nyelvét ismerő hivatalnokok alkalmazásának kötelezettsége. A legnagyobb gondot az jelenti, hogy a kisebbségi nyelvi jogok gyakorlati alkalmazása különböző okok (például jogszabályi ellentmondások, szükséges anyagi források hiánya) miatt korántsem valósul meg maradéktalanul.

Szlovákia közigazgatási beosztása előnytelen a magyar nemzetiségre nézve. A legmagasabb szintű önkormányzati egységek a megyék, amelyek járásokra tagolódnak. A járási rendszer reformjára

[42] Fiala-Butora János (2012): A magyar nyelv jogi helyzete Szlovákiában. In Eplényi Kata–Kántor Zoltán szerk.: *Térvesztés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Budapest, Lucidus. 144–171.

1996-ban került sor, a járások száma az addigi 38-ról 79-re nőtt. A járások kialakítását jelentős aránytalanság jellemezte: a szlovákok lakta területeken kisebb területű és lélekszámú járásokat hoztak léte, míg a magyarok által lakott települések többségét néhány nagy járásba vonták össze. 2001-ben alakultak meg a megyei önkormányzatok, ezzel együtt megkezdődött az államigazgatási hatáskörök decentralizálása. A nyolc megye kialakítása során olyan tervezetet fogadtak el, amely nem vette figyelembe egyes régiók földrajzi határait, és a túlnyomórészt magyarok által lakott területeket észak–dél irányban megosztotta. Ennek köszönhetően magyar többségű megye nem jöhetett létre, sőt, a magyarok aránya csak két megyében, a nagyszombatiban és a nyitraiban éri el a 20%-ot.

2010 júliusában lépett hatályba a szlovák állampolgárságról szóló törvény módosítása, melynek lényege, hogy amennyiben egy szlovák állampolgár „kifejezett akaratnyilvánítás alapján" tesz szert más állampolgárságra, akkor elveszíti a szlovákot. Az elfogadott módosítás egyértelműen a magyarországi kedvezményes honosításra adott válasz volt. A szlovák állampolgársági törvény nem egyeztethető össze a szlovák alkotmánnyal, amely világosan fogalmaz: „Akarat ellenére senki nem fosztható meg a Szlovák Köztársaság állampolgárságától." Az állampolgárság kérdése 2011 szeptemberében a kassai székhelyű alkotmánybíróság elé került, ám az végül többszöri elnapolást 2014 szeptemberében úgy döntött, hogy nem határoz a kérdésben. A jogszabály miatt 2017 elejéig mintegy 1700-an veszítették el a szlovák állampolgárságukat, a legtöbben a cseh állampolgárság megszerzése miatt, míg a magyar felvétele miatt száznál is kevesebben.

3.4. A magyarság Szerbiában

A jugoszláv állam felbomlása megnyitotta az utat a nemzeti kisebbségek számára, hogy megszervezzék saját, nemzeti alapú érdekképviseletüket. Ennek megfelelően 1990 márciusában megalakult a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK), amely a délvidéki magyarok érdekképviseletét tűzte ki célul, nem sokkal később pedig kidolgozta a vajdasági magyarság autonómiakoncepcióját. A VMDK-n belüli eltérő elképzelések mentén létrejött platformok és a személyes ambíciók túlzott térnyerése következtében a vajdasági magyar politikum rövid idő alatt széttöredezetté, megosztottá vált. A VMDK-t elhagyók egy csoportja 1994-ben létrehozta a Vajdasági Magyar Szövetséget (VMSZ), egy másik csoportja 1997-ben a Vajdasági Magyar Demokrata Pártot (VMDP), egy harmadik pedig 2012-ben a Magyar Egység Pártot. 2007-ben a Magyar Polgári Szövetséget (MPSZ) a VMSZ-ből kiválók egy köre alapította. 2009-ben a Magyar Remény Mozgalom a VMDP egyetlen tartományi képviselőjének hathatós támogatása mellett jöhetett létre. A vajdasági magyar politikai paletta legfiatalabb szereplője a 2015-ben megalakult Magyar Mozgalom (MM), mely korábbi VMSZ-tagok és szimpatizánsok, valamint a 2010 és 2014 közötti Magyar Nemzeti Tanács képviselőinek egy csoportjából alakult meg.[43]

A vajdasági magyarság érdemi érdekképviseletét azonban egyedül a VMSZ képes ellátni, amely a Magyar Nemzeti Tanács (MNT) 2010-es megválasztásakor az általa indított Magyar Összefogás listával – amelyen nem csupán politikai, de egyházi, civil és ifjúsági képviselők is indultak – a szavazatok 77%-át, a 2014-es MNT-választásokon pedig a voksok közel 90%-át szerezte meg. Az országos parlamenti választásokon 2016-ban a VMSZ mintegy 56 ezer szavazatot szerezve négy mandátumhoz jutott a köztársasági parlamentben[44], ami két mandátummal kevesebb, mint amit a két évvel korábbi választásokon elért.[45] A VMSZ az a magyar párt, amelyik a választások minden szintjén (köztársasági

[43] HERNER-KOVÁCS Eszter (2013): Szerbia. In KÁNTOR Zoltán szerk.: *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó.

[44] HORVÁTH László (2016): Parlamenti, tartományi és helyi önkormányzati választások Szerbiában – megőrizte befolyását a vajdasági magyarság. *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 53–76.

[45] HERNER-KOVÁCS Eszter (2013): Szerbiai választások 2012. Az új szerb politikai erőtér és az elmúlt egy év tanulságai, különös tekintettel a magyar érdekképviselet alakulására. *Magyar Kisebbség, Nemzetpolitikai Szemle*, 18. évf. 2. sz. 92–113.

parlament, tartományi parlament, helyi önkormányzatok) listát tud állítani, és képes képviselőket küldeni a törvényhozásba.

Szerbiában a parlamentbe való bejutáshoz a pártoknak az 5%-os küszöböt kell átlépniük. Ez alól kivételt képeznek a kisebbségek pártjai: esetükben az úgynevezett természetes küszöb alkalmazandó: az érvényes és mandátumot eredményező szavazatok számát el kell osztani 250-el, az így kapott szám elérése szükséges egy kisebbségi mandátum megszerzéséhez. Ennek a szabályozásnak köszönhető, hogy a VMSZ 2016-ban a szavazatok 1,52%-ával is parlamenti tényező maradhatott.

Vajdaság a jugoszláv időkben igen széles körű önállósággal bírt. Az 1974-es alkotmánymódosítás erős jogkörökkel ruházta fel a tartományt: önálló törvényhozói és végrehajtói testülettel (előbbi az oktatás, média, egészségügy és igazságügyi rendszer területére terjedt ki), saját elnökkel, közigazgatási hatósági funkciókkal, Legfelsőbb Bírósággal, Alkotmánybírósággal és Nemzeti Bankkal rendelkezett. Kiemelendő, hogy a szerbiai törvények csak nagyon ritka esetekben voltak érvényesek a Vajdaság területén, tehát a Vajdaság valóban autonóm entitásként működött. A tartomány autonómiáját a Milošević-rendszer fokozatosan aláásta, és az 1990-es évek végére a tartomány önállósága a gyakorlatban már csak névleg működött.[46]

A vajdasági autonómia tartalommal való újratöltése 2000 után kezdődött el. 2002-ben a köztársasági parlament elfogadta az Omnibusztörvényt, amellyel több olyan hatáskör visszakerült a tartományhoz, amelyet a Milošević-i alkotmánymódosítás elvett tőle, például különböző államigazgatási feladatok ellátása, az oktatási közintézmények hálózatának a meghatározása, tanfelügyelőségi feladatok, közegészségügyi felügyelet vagy a hivatalos nyelvhasználat felügyelete. Az Omnibusztörvénynél azonban nagyobb előrelépést jelentett a tartomány 2009-ben elfogadott Statútuma, amellyel a tartomány szabályozási és végrehajtási jogkörei bővültek, hiszen több területen (környezetvédelem, regionális fejlesztés, mezőgazdaság, turizmus, gazdasági jellegű rendezvények, területrendezés, ipar, közlekedés, oktatás, kultúra, tudományos élet, egészségügy, tájékoztatás, infrastruktúra, egyéb) a tartomány képviselőházi rendeleteket és végrehajtási jogszabályokat alkothat. A Statútum rendelkezik a tartományi szervekről és azok felépítéséről, ennek értelmében a Vajdaságnak önálló Képviselőháza, (azon belül Nemzeti Közösségek Tanácsa), kormánya, tartományi ombudsmanja, saját közigazgatása van. A Statútum szövegébe belekerült a tartományban élő nemzeti közösségek egyenjogúsága, védelme, részarányos politikai képviseletük biztosítása a tartományi szervekben, valamint autonómiája is, amely a nemzeti tanácsok működésén keresztül valósul meg. A Statútum hivatalos nyelvként a szerb mellett a magyar, a szlovák, a horvát, a román és a ruszin nyelveket határozza meg.

A vajdasági magyarság számára a Milošević-rendszer megszűnésével megteremtődött a kulturális autonómia lehetősége, ami olyan nagymértékű kisebbségjogi előrelépésnek számít, amilyet egyetlen más Kárpát-medencei magyar közösség sem tudott napjainkig megvalósítani. 2009-ben került elfogadásra a nemzeti tanácsokról szóló törvény, ami részletesen szabályozza a Szerbiában élő nemzeti kisebbségek országos szintű testületeinek, a nemzeti tanácsoknak a jogköreit, megválasztásuk és működésük módját. A törvény megteremti a lehetőséget a kisebbség tagjai által közvetlenül megválasztott nemzeti tanácsok felállítására, amelyek a kisebbségi közösség kulturális, oktatási, tájékoztatási és nyelvhasználati ügyeiben bírnak hatáskörökkel. A nemzeti tanácsok nem jogosultak ezeken a területeken jogszabályokat alkotni, viszont javaslattételi, döntéshozatali, véleményezési kompetenciájuk van, így például beleszólhatnak egy, a kisebbség számára fontos kulturális intézmény igazgatójának megválasztásába. A legfontosabb nemzeti tanácsi jogkör az intézményalapítási és átvételi jog, aminek köszönhetően a nemzeti tanácsok létrehozhatnak intézményeket, vagy átvehetik a már létező intézmények alapítói jogait, ha azt az intézményt a nemzeti kisebbség szempontjából kiemelten fontosnak találják. Az alapítói jogok átvételével a kisebbség által választott testület nagyobb befolyással bír az intézmények működtetésére, ezáltal pedig az intézmények nemzeti jellege biztosítottá válik.

[46] Korhecz Tamás (2010): A Vajdaság Autonóm Tartomány közjogi státusa Szerbián belül. In Korhecz Tamás: *Otthonteremtőben a szülőföldön*. Újvidék, Forum.

A nemzeti kisebbségek jogairól szóló 2002. évi törvény rögzíti a diszkrimináció tilalmát, a nemzeti hovatartozás vállalásának és kinyilvánításának szabadságát, a nemzeti sajátosság megőrzéséhez való jogot (ezen belül a névválasztást és -használatot, az anyanyelv szabad használatát), a kultúra ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz való jogot, a kisebbségi nyelvű tömegtájékoztatáshoz való jogot, valamint meghatározza a kisebbségi nyelvek hivatalos nyelvvé való nyilvánításának feltételeit (ha a kisebbség egy önkormányzaton belül eléri a 15%-ot, akkor kötelező hivatalos nyelvként bevezetni a kisebbség nyelvét). Ezeken felül a törvény rögzíti a szerzett jogok védelmét is, ami a nyelvhasználat esetében például azt jelenti, hogy ha az adott településen később 15% alá csökken a kisebbség aránya, akkor is hivatalos használatban marad a nyelv. Az Alkotmány megerősíti az előbb felsorolt kisebbségi jogokat, valamint a nemzeti tanácsok megválasztásának jogát is. Az Alkotmány azt is kimondja, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket megilletik kollektív jogok, ezek a jogok pedig a közösség által gyakorolhatók.

3.5. Kisebb Kárpát-medencei magyar közösségek

3.5.1. Horvátország

A horvátországi magyarság érdekképviseletére még 1993-ban létrejött a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége (HMDK), amely idővel országos szervezetté nőtte ki magát. A másik országos szervezet az 1998-ban megalapított Magyar Egyesületek Szövetsége (MESZ). Horvátországban alanyi jogon biztosított a kisebbségek képviselete a törvényhozásban. A parlament (Szábor) 140 képviselőjét a választópolgárok az ország 10 választási kerületében listákról választják. További három képviselőt választanak a horvátországi lakhellyel nem rendelkező horvát állampolgárok. Az országban élő kisebbségek legalább öt, legfeljebb nyolc képviselőt választanak. Az egyes kisebbségek által megválasztható képviselők száma a kisebbségek arányához kötött. Az ország lakosságának 1,5%-át elérő, illetve azt meghaladó kisebbség három képviselőt küldhet a Száborba. Ennek a követelménynek azonban csak a szerbek tesznek eleget (4,36%). A magyar kisebbség egy saját képviselőt választhat, ami – figyelembe véve, hogy számarányát tekintve csak az ötödik legnépesebb – kedvező pozíciót biztosít nekik a politikai életben. Saját képviselővel rendelkeznek még az olaszok, a fennmaradó 19 nemzeti kisebbség pedig – különböző szempontok szerint csoportosítva – további 3 képviselőt választ. A magyar parlamenti mandátumot négy cikluson keresztül a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségének (HMDK) színeiben induló képviselők töltötték be 2007-ig. Az ezt követő három választás (2007, 2011, 2015) alkalmával a MESZ jelöltje nyert, rendkívül szoros küzdelemben. 2016-ban ismét a HMDK színeiben került magyar képviselő a Száborba.

A nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmányerejű törvény (2002) kiterjedt kisebbségi jogokat biztosít a magyar kisebbség számára. A törvény legjelentősebb újítása a kisebbségi tanácsok, illetve a kisebbségi képviselő intézményének bevezetése volt, amelyek a helyi önkormányzatok partnerei lettek, céljuk pedig a helyi közügyekben való részvétel és a kisebbségi közösségek helyzetének megőrzése, fejlesztése regionális és helyi szinten. A tanácsok, illetve a kisebbségi képviselő megválasztására azokban az önkormányzatokban van lehetőség, ahol a kisebbség aránya eléri az összlakosság 1,5%-át és – a járások és városok esetében – a legalább 200 főt, illetve a megyékben az 500 főt. Amennyiben létszámuk nem éri el a meghatározott mértéket, de legalább 100, magát az adott kisebbséghez tartozó személy él a helyi vagy regionális önkormányzat területén, tanács helyett kisebbségi képviselő választható. A kisebbségi tanácsok és a képviselők létrehozhatják a horvátországi magyar kisebbségi tanácsok országos koordinációját, ami az érintett tanácsok egyeztető fórumaként szolgál, és erőteljesebb közös

fellépést tesz lehetővé országos szinten. Az országos koordináció létrehozásának feltétele, hogy a megyei tanácsok, illetve képviselők többsége támogassa a megalapítást.[47]

3.5.2. Szlovénia

A szlovén jogrendszer által biztosított kisebbségvédelem modellértékűnek számít Európában, és a diszkrimináció tilalma, valamint a teljes jogegyenlőség biztosítása mellett a nemzeti kisebbségek védelme sarokkövének számító pozitív diszkrimináció elvén alapul. A szlovén Alkotmány két őshonos (autochton) nemzeti közösséget ismer el: a magyar és az olasz nemzeti közösséget. Fontos kiemelni, hogy a Kárpát-medence más országaiban élő magyar közösségek számára biztosított jogokhoz viszonyítva lényeges különbség, hogy a Muravidéken a kisebbségi jogok gyakorlását nem meghatározott lakosságarányhoz, hanem területhez kötik. A Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területén tehát a nemzeti közösség létszámától függetlenül érvényesülnek a kisebbségi jogok.

A muravidéki magyarok személyi autonómiájának legfontosabb letéteményesei a kisebbségi önkormányzatok. Kisebbségi önkormányzatok alapítása alkotmányos alapjog, amiről külön törvény is rendelkezik. Ebben a tekintetben is fontos sajátosság, hogy az önkormányzatok alapítása nem lakosságarányhoz kötött lehetőség, hanem maga az alkotmány és törvény írja elő működésüket a nemzetiségileg vegyesen lakott területeken. Tagjaikat a helyhatósági választásokon a külön kisebbségi névjegyzékben szereplő választópolgárok választják négy évre. Öt községi magyar önkormányzat létezik, és ezek hozzák létre a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség (MMÖNK) Tanácsát.

A pozitív diszkrimináció elve a legkövetkezetesebben a parlamenti képviseletnél érvényesül. Az ország területe 8 választási egységből áll, amelyekben a választópolgárok 11-11 képviselőt választanak arányos rendszerben listákról. Ezenkívül létezik két külön, a magyar és az olasz közösség számára kialakított választási egység, amelyben a két nemzeti közösség egy-egy saját képviselőt választ a parlamentbe. A magyar nemzetiségű őshonos állampolgárnak tehát két szavazata van a parlamenti választások alkalmával: szavaz saját területi választási egységében a pártlistákra, valamint saját nemzetiségi parlamenti képviselőre is. A nem magyar vagy nem olasz nemzetiségű szlovén állampolgárok kizárólag listákra adhatják le voksukat. A magyar nemzeti közösség saját választási névjegyzékkel rendelkezik, amelyet külön névjegyzékbizottság állít össze.[48]

3.6. A magyarság Ukrajnában

Az ukrajnai magyar szervezett érdekvédelemről az 1980-as végétől beszélhetünk. A kezdetben megalakuló művelődési körök 1989 februárjában elvezettek a politikai célokat is felvállaló Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) megalakulásához Fodó Sándor elnökletével. A szövetség célul tűzte ki a Kárpátalján élő magyarok kultúrájának, nemzeti hagyományainak, anyanyelvének megőrzését, a magyar nyelvű oktatás, a kárpátaljai autonómiatörekvések támogatását, valamint az ezekkel összefüggő érdekvédelem megvalósítását. A KMKSZ által elért sikerek felvetették egy olyan szervezet létrehozásának a gondolatát, amely már nemcsak a Kárpátalján élő magyarokat tömörítené, hanem országos szinten vállalná fel a magyarság érdekvédelmét. Ennek nyomán 1991 októberében a KMKSZ a Lembergi Magyarok Kulturális Szövetségével és a Magyarok Kijevi Egyesületével közösen létrehozta az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetséget (UMDSZ). A KMKSZ-en belül azonban kialakult egy belső ellenzék, ami hamarosan szakadáshoz vezetett: a KMKSZ továbbra is önálló szervezetként tevékenykedett, de később teljesen szakított a társulással, a szervezetből kiváló ellenzék pedig az addig

[47] Varga Péter (2013): Horvátország. In Kántor Zoltán szerk.: *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó.

[48] Varga Péter (2013): Szlovénia. In Kántor Zoltán szerk.: *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó.

szinte csak papíron létező UMDSZ-t kezdte el működtetni. A KMKSZ-en belüli feszültségek az 1994-es parlamenti választások előtt csúcsosodtak ki. A választások eredményeként a magyarok által lakott területhez tartozó választókörzetből Tóth Mihály, a KMKSZ választmányi tagja, a belső ellenzék egyik vezetője került be az ukrán törvényhozásba. 1998-ban a magyar mandátumot Kovács Miklós, a KMKSZ új elnöke szerezte meg. A 2002-es parlamenti választások alkalmával, újabb fordulattal Gajdos István lett a parlamenti képviselő, aki az Ukrajnai Szociáldemokrata Párt listáján indult, az UMDSZ támogatásával. A 2006-os parlamenti választások előtt mindkét szövetség párttá alakult, így jött létre az Ukrajnai Magyar Demokrata Párt (UMDP), illetve a KMKSZ Ukrajnai Magyar Párt (KMKSZ UMP). A soron következő választások (2006, 2007) azonban magyar szempontból sikertelennek bizonyultak. Ennek egyik legfőbb oka az volt, hogy az országban áttértek az arányos választási rendszerre, és a parlamenti választásokon csak országos szinten bejegyzett párt indíthatott jelölteket, 3%-os bekerülési küszöb mellett. A nemzeti kisebbségek szempontjából ez azért volt problematikus, mert a törvényben meghatározott 3%-os bekerülési küszöb elérése a 45 milliós országban olyan szavazati arány elérését követelte meg, amit az oroszok kivételével egyetlen nemzeti kisebbség sem tudott biztosítani, így a mintegy 150 ezres kárpátaljai magyarság sem.[49]

A 2012-es és 2014-es parlamenti választások alkalmával a magyar képviselők törvényhozásba jutását elsősorban a választási rendszer átalakításából fakadó adminisztratív körülmények akadályozták. A választási rendszer áttérése a vegyes szisztémára új választási körzetek kialakítását vonta maga után. Ezúttal nem volt önálló magyar választási körzet, pedig egy magyar többségű körzet kialakításával lehetőség nyílt volna a parlamenti képviselet visszaállítására. A magyar választási körzet létrehozását számos nemzetközi szervezet, a magyar kormány, valamint a KMKSZ és az UMDSZ is szorgalmazta az összes lehetséges fórumon, mindkét választási esztendőben. Erre azonban nem került sor, helyette a Központi Választási Bizottság döntése alapján három olyan választókörzetbe kerültek a magyar szavazók, amelyek egyikében sem érte el arányuk az egyharmadot. 2012-ben az UMDP elnöke, Gajdos István a kormányfőt adó párt, a Régiók Pártja listáján jutott parlamenti mandátumhoz.[50] 2014-ben pedig a KMKSZ elnöke, Brenzovics László kapott befutó helyet az ukrán államfő, Petro Porosenko pártjának listáján. A két magyar szervezet továbbra is szorgalmazza egy önálló, magyar többségű járás és választókörzet kialakítását. Ennek megvalósulása nem eredményezné, hogy automatikusan lenne minden választás alkalmával magyar képviselő a kijevi parlamentben, de megteremtené annak lehetőségét, hogy egy magyar jelölt esélyesként induljon a választáson.

A kárpátaljai magyarság politikai képviselete kapcsán pozitív fejlemény, hogy a 2015-ös helyhatósági és megyei önkormányzati választásokon a két magyar szervezet szorosan együttműködött, és ennek köszönhetően jelentősen növelni tudta képviselőinek számát az önkormányzati testületekben.

A független Ukrajna kisebbségbarát politikát folytatott külpolitikai pozíciói megerősítése érdekében: csatlakozott a nemzetközi egyezményekhez, védelem alá helyezte a kisebbségi nyelveket, kétoldalú szerződéseket kötött a szomszédos országokkal. 1992-ben fogadta el a nemzeti kisebbségekről szóló törvényt, amelybe belefoglalta többek között a nemzeti kisebbségek jogát a nemzeti-kulturális autonómiához.

A magyar nyelv egyike annak a 13 kisebbségi nyelvnek, amelynek védelmére Ukrajna kötelezettséget vállalt a *Regionális és kisebbségi nyelvek európai chartájá*nak aláírásával. A magyarok helyzetét azonban nagyban befolyásolja az országon belüli orosz–ukrán erőviszonyok alakulása. Az egyes államok nemzet- és nyelvpolitikáját mindig a legnagyobb kisebbségi csoporttal kapcsolatos célok határozzák meg. Ukrajnában az orosz ajkú lakosság olyan nagyarányú, s létszámban olyan távol van tőlük az összes többi kisebbség, hogy az marginalizálja az utóbbiak pozícióit. A Krím-félsziget Oroszország által történt annektálása, az ennek nyomán kirobbant orosz–ukrán fegyveres konfliktus az ország keleti felében az orosz kisebbséggel szembeni lépésekre sarkallta Ukrajnát. Ennek azonban valamennyi

[49] MILOVÁN Orsolya (2010): Ukrajnai magyar szervezetek. In FEDINEC Csilla–VEHES Mikola szerk.: *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Budapest, Argumentum Kiadó. 464–470.

[50] DARCSI Karolina (2012): A 2012-es ukrajnai parlamenti választások és a kárpátaljai magyarság. *Kisebbségkutatás*, 21. évf. 4. sz. 767–781.

ukrajnai nemzeti kisebbség a szenvedő alanyává vált, így a kárpátaljai magyarság is. Jelenleg a nyelvtörvény tervezett szigorítása, valamint az ukrán állampolgársági törvény kilátásba helyezett kedvezőtlen módosítása az, ami a súlyosan csorbíthatja a magyarság jogait.

A magyarság kiterjedt anyanyelvű oktatási hálózattal rendelkezik az óvodától a felsőoktatásig. A kárpátaljai magyar tannyelvű felsőoktatásban kulcsszerepet tölt be a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Rövid története folyamán nemcsak felsőoktatási intézményként nyert létjogosultságot, hanem jelentős szerepe van a kárpátaljai magyarság szülőföldön maradásának elősegítésében, a közösség túlélési esélyeinek javításában, a helyi magyar tudományos utánpótlás nevelésében is.

A 2012 nyarán hatályba lépett nyelvtörvény regionális nyelvi státuszt biztosít minden olyan kisebbség számára, amelynek részaránya az adott közigazgatási egységen belül eléri a 10%-ot. Ez a küszöb azért ilyen alacsony, mert 10% fölötti arány esetében gyakorlatilag csak az orosz kisebbséget érintené. A törvény alapján regionális státusz illeti meg az orosz nyelvet 9 megyében, a román nyelvet Csernyivci megyében (12,5%), a magyar nyelvet Kárpátalján (12,1%). A nyelvtörvény alapján a magyar nyelvet Kárpátalja egész területén megilleti a regionális hivatalos nyelvi státusz. A nyelvtörvény a magyarság szempontjából kiemelkedően fontos, gyakorlatba ültetése azonban számos akadályba ütközik. Nincs kidolgozva a konkrét végrehajtási mechanizmus, hiányoznak az alkalmazásához szükséges feltételek.[51]

3.7. Diaszpóra

Diaszpórának nevezzük azokat a 1. földrajzilag széttagolt migrációs eredetű makroközösségeket, melyek 2. az őket körülvevő társadalomba integrálódtak, de nem teljesen asszimilálódtak, és 3. szimbolikus vagy objektív kapcsolatban állnak más területeken élő, de azonos származásúnak vélt rokon közösségekkel, valós vagy elképzelt óhazájukkal vagy anyaországukkal.

A diaszpórában élő magyarok száma körülbelül 2,5 millió fő.[52] Fontos megjegyezni, hogy a diaszpórában élő magyarok esetében több esetben csak magyar származásról beszélhetünk, a többedgenerációs magyarok nagy része ugyanis nem beszéli a magyar nyelvet.

A legnagyobb számú magyar diaszpóraközösség az Amerikai Egyesült Államokban él, a 2015-ös amerikai népszámlálási adatok alapján 1 411 131 fő. Az ország délnyugati felében Kalifornia, északkeleti részén New York és Ohio államokban élnek a legnagyobb számban magyarok. Kanadában szintén jelentős számú magyar kolónia él, a 2011-es kanadai népszámlálási adatok alapján összesen 316 760 fő. Ennek körülbelül a fele, 148 960 magyar él Ontario államban, Toronto városban és környékén. A Dél-Amerikába kivándorolt magyarok esetében nincsenek pontos számadatok, körülbelül 125 000 főre becsülik az ott élő magyarok számát. Ennek legfőbb oka, hogy a latin-amerikai országok népszámlálásai során csak a jelentősebb, őshonos népcsoportokat tartják nyilván. A dél-amerikai magyarok legnagyobb arányban Brazíliában és Argentínában élnek, de Venezuelában, Uruguayban és Chilében is található magyar diaszpóra. A magyar közösség jelentős központjai Buenos Aires, Sao Paulo és Caracas.

Izraelben és a Dél-Afrikai Köztársaságban szintén jelentős a magyar diaszpóra, az említett országok statisztikai hivatalainak adatai alapján azonban nem lehet pontosan meghatározni az ott élő magyarok számát. Az izraeli hatóságok leginkább vallási alapon (zsidók, nem zsidók) különböztetik meg a lakosságot. A Dél-Afrikai Köztársaság bőrszín és nyelv alapján kategorizálja a lakosságot, ez utóbbinál azonban csak az ország hivatalos nyelveit tartják számon. Az izraeli magyar diaszpóra megközelítőleg 200 000 fő, míg a Dél-Afrikai Köztársaságban 4000 főre becsülik a magyarok számát.

Jelentős magyar kolónia él Ausztráliában, a 2011. évi ausztrál népszámlálási adatok alapján 69 167 fő. A magyar diaszpóraközösség Új-Dél-Wales, Victoria és Queensland államokban, elsősorban

---

51 Ferenc Viktória (2013): Ukrajna. In Kántor Zoltán szerk.: *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó.

52 *Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok* (2016). Miniszterelnökség, Nemzetpolitikai Államtitkárság. 28–32.

Sydney, Melbourne és Adelaide városokban él. Az új-zélandi hatóságok 2013-ban 1 482 magyar származásút regisztráltak.[53]

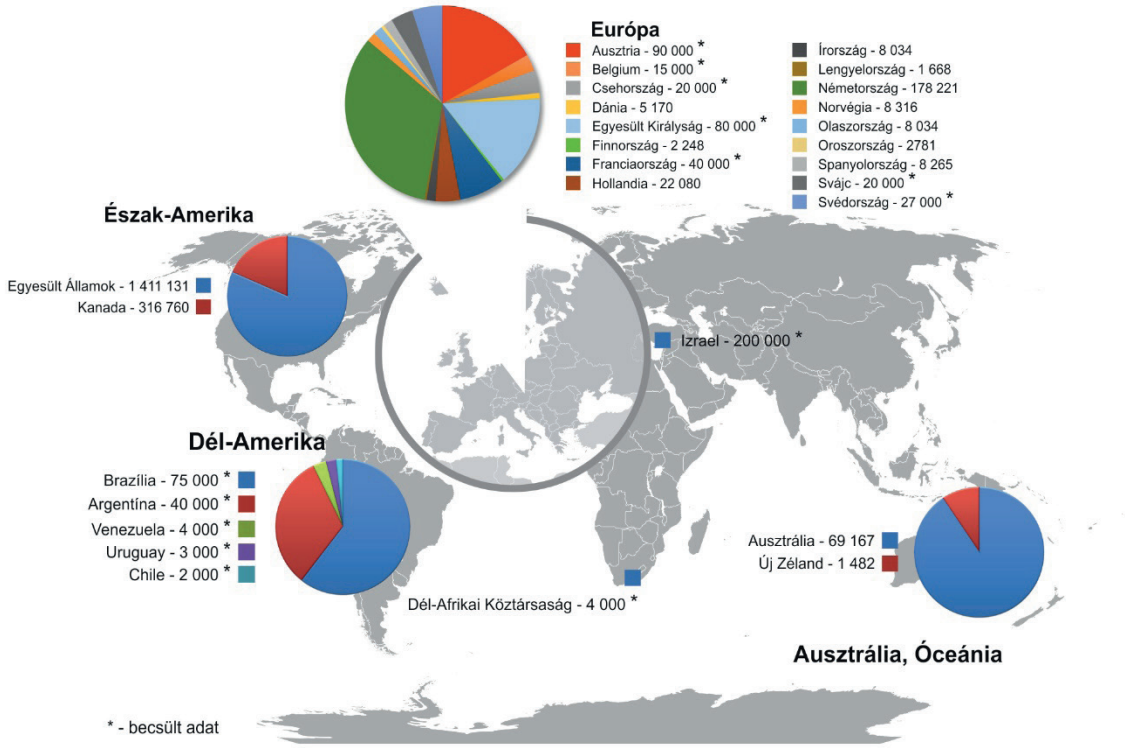

1. ábra

A diaszpórában élő magyarok száma

Forrás: Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok

2011-ben megalakult a Magyar Diaszpóra Tanács, melynek évente tartott ülései teret adnak a magyar diaszpóra-szervezetek vezetőinek az egymás közötti, valamint a magyar kormánnyal folytatott párbeszédre. Az ezt követő években a Nemzetpolitikai Államtitkárság több olyan programot indított el – 2012-ben a Julianus Programot, 2013-ban a Kőrösi Csoma Sándor Programot, valamint a Mikes Kelemen Programot –, melyek kifejezetten a diaszpórára irányulnak.

[53] *Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok* (2016). Miniszterelnökség, Nemzetpolitikai Államtitkárság. 30.

4. A NEMZETPOLITIKA KERETEI

A 2010-es kormányváltással a nemzetpolitika új korszakba lépett. Megszülettek azok a jogszabályok, jogintézmények és stratégiai dokumentumok, amelyek meghatározzák a magyar nemzetpolitika irányait, felépült az az intézményrendszer, amely a magyar–magyar intézményes fórumokkal kiegészülve megvalósítja annak működését.

4.1. A nemzetpolitika törvényi háttere

Amiképpen az első fejezetben már kifejtésre került, az anyaországnak a határon túli magyarokkal kapcsolatos felelősségét Magyarország korábbi alkotmánya is rögzítette. Az első Orbán-kormány idején, 2001. június 19-én fogadta el a Magyar Országgyűlés a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényt, ismertebb nevén a Státustörvényt, amely meghatározta a magyar állam kötelességeit a határon túli magyarok irányába. A törvény oktatási-nevelési támogatáshoz juttatta a határon túli magyar iskolák tanulóit, illetve azokat a Magyarországon igénybe vehető kedvezményeket (például utazási kedvezmény, diákkedvezmény) szabályozta, melyeket az úgynevezett Magyar igazolvány vagy Magyar hozzátartozói igazolvány kiváltásával vehetnek igénybe a határon túli magyarok. A 2010-es kormányváltás után ezekre a törvényi szabályozásokra építkezve kerültek megalkotásra azok a jogszabályok és jogintézmények, amelyek megteremtik a magyar nemzetpolitika elvi alapjait.

Az új Alaptörvény abban jelent elmozdulást a korábbi szabályozáshoz képest, hogy egyértelműen rögzíti Magyarország felelősségviselését a külhoniak irányába – azzal, hogy a jogszabályban eddig szereplő „érez" szót az anyaország aktív szerepét feltételező „visel" szóval váltja fel –, valamint elvi alapként deklarálja a magyar nemzet összetartozását is. Az Alaptörvény Alapvetés fejezetének D) cikke a következőképpen fogalmaz: *„Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal."*

2010. május 31-én, a trianoni döntés kilencvenedik évfordulója alkalmából az Országgyűlés törvényt alkotott a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről. A Magyar Országgyűlés ezzel kimondta, hogy a magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, melynek államhatárok feletti összetartozása valóság, s egyúttal a magyarok személyes és közösségi önazonosságának meghatározó eleme. A törvény június 4-ét, az 1920. évi trianoni békediktátum napját a Nemzeti Összetartozás Napjává nyilvánítja. Ennek a jogszabálynak a szellemiségében született meg „Az iskolai Nemzeti Összetartozás Napja bevezetéséről, a magyarországi és a külhoni magyar fiatalok közti kapcsolatok kialakításáról és erősítéséről a közoktatásban, valamint a Magyarország határain kívül élő magyarság bemutatásáról" szóló országgyűlési határozat, ami a Határtalanul! program elindításához vezetett.

4.2. Kedvezményes honosítás és választójog

Az Országgyűlés 2010. május 26-án fogadta el az állampolgársági törvény módosítását, ami lehetővé teszi a külhoni magyarok egyszerűsített honosítását. Ezáltal a külhoni magyarok közjogi értelemben is a nemzet részévé válhatnak. Lényege, hogy a magyar állampolgárság megszerzéséhez nem kell Magyarországon letelepedni, nem kell állampolgársági vizsgát tenni, nem kell a megélhetés és lakhatás biztosítottságát igazolni, hanem elegendő egy magyar állampolgár felmenő és a magyar nyelvtudás. 2011. január 1-től 2017 márciusáig 830 ezer külhoni magyar szerezte meg a magyar állampolgárságot kedvezményes honosítás útján.

A diaszpóra tekintetében elsősorban azt kell vizsgálni, hogy a kérelmező magyar állampolgárságának leszármazási láncolata megszakadt-e, hiszen a magyar állampolgárság a ius sanguinis, a vérségi elv szerint öröklődik. Amennyiben nem szakadt meg, nem a honosítási eljárás lefolytatására, hanem a magyar állampolgárságot megállapító eljárásra kerül sor. 2013. március 1-jétől az állampolgárság megállapításának folyamata is sokkal egyszerűbb lett: többek közt jelentősen rövidült az eljárás határideje. 2010 és 2016 között összesen 100 ezer diaszpórában élő magyar állampolgárságát állapították meg.

A közjogi egység azáltal vált teljessé, hogy az Országgyűlés 2012 novemberében elfogadta a választójogi törvény módosítását, mely szerint a külhoni magyar állampolgárok részt vehetnek a közügyek alakításában is: szavazhatnak az országgyűlési választásokon és az országos népszavazáson. A magyarországi lakóhellyel rendelkező magyar állampolgároktól eltérően levélben adhatják le szavazatukat, az országgyűlési választásokon pedig csak pártlistára voksolhatnak (tehát egyéni képviselőkre nem). A külhoni szavazók számára előzetes regisztráció szükséges. A regisztrált szavazók levélszavazatukat postai úton, térítésmentesen juttathatják el a Nemzeti Választási Irodához, illetve leadhatják bármelyik magyar külképviseleten.

A 2014-es országgyűlési választás előtt 195 338 külhoni magyar regisztrált a névjegyzékbe, a választáson pedig 128 712-en adtak le érvényes levélszavazatot. A 2016. október 2-i országos népszavazásig a beérkezett érvényes regisztrációs kérelmek száma 274 627 volt, ebből 130 356-an szavaztak érvényesen.

4.3. A nemzetpolitikai stratégia kerete

2011. november 24-én a Magyar Állandó Értekezlet X. ülésén a tagszervezetek, tekintettel a Magyar Államnak az Alaptörvényben foglalt felelősségvállalására, elfogadták a Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete[54] című stratégiai dokumentumot. A dokumentum rendszerbe foglalja, strukturálja a magyar állam nemzetpolitikáját, egyben komplex, átfogó iránymutatást tartalmaz a külhoni magyar társadalom számára releváns problémák orvoslására. A MÁÉRT tagszervezetei a dokumentum elfogadásával megállapodtak az abban megfogalmazott célok közös megvalósításában.

A dokumentum átfogó célként jelöli meg a magyar közösségek gyarapodását számbeli, szellemi, gazdasági és jogi tekintetben. Ahogyan ez a stratégiában kifejtetésre került: *„A számbelileg gyarapodó közösség tagjainak száma nő, nem asszimilálódik, a pozitív szaporulat és a jó életminőség jellemzi. A szellemileg gyarapodó közösség tagjainak identitása erős, a közösségi normákat sajátjuknak érzik, versenyképes tudást birtokolnak, a közösség kultúrkincsét megőrzik és fejlesztik. A gazdaságilag gyarapodó közösség összehangolt fejlesztéssel, a rendelkezésére álló lehetőségek, a határon átnyúló kapcsolatok kihasználásával, jó elérhetőséggel, valamint a klaszterek összehangolt munkájával rendelkezik. A jogilag gyarapodó közösség jogait magabiztosan használja, azokat védi és szükség esetén ki kívánja terjeszteni”.*

[54] www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf

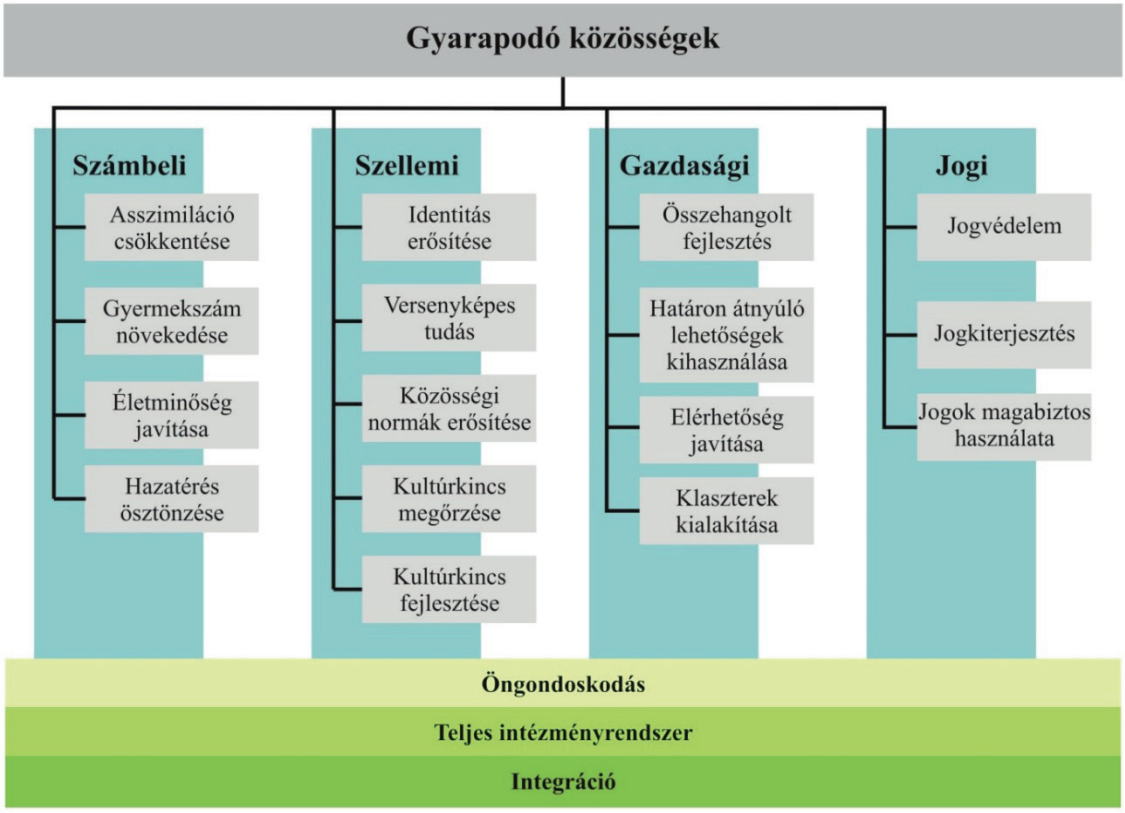

2. ábra

A nemzetpolitikai stratégia célrendszere

Forrás: Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete

Az átfogó cél elérése érdekében a dokumentum széles skálájú cselekvési területeket jelöl meg Magyarország és a külhoni magyarság vonatkozásában. Cselekvési terület többek között a magyar közigazgatás, a támogatáspolitika, a szórvány és a diaszpóra, továbbá az oktatás, a gazdaságfejlesztés, a mezőgazdaság, a turizmus, a kultúra, az egyház, az ifjúság, a média vagy a sport területei.

A nemzetpolitikai stratégia végrehajtásáért, a nemzetpolitika működéséért tehát a Magyar Kormány, valamint a külhoni magyarok felelnek. A Kormány feladata, hogy a stratégia alapelvei szerint eljárva működtesse a nemzetpolitikát, folyamatosan egyeztetve a külhoni magyarság legitim képviselőivel, a MÁÉRT keretében beszámoljon a stratégia céljainak végrehajtásáról.

4.4. Magyar diaszpórapolitika

Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatták, hogy a diaszpórában élők speciális helyzete szükségessé teszi, hogy külön figyelmet kapjanak a nemzetpolitikán belül. Ennek érdekében a Nemzetpolitikai Államtitkárság egy olyan stratégiai dokumentum elkészítését vállalta, amely a nemzetpolitikai stratégiára alapozva határozza meg a magyar diaszpórapolitika fejlesztésének irányait. A Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok[55] című dokumentum kiemelt célja, hogy összegezze és értékelje a magyar diaszpórapolitika eddigi lépéseit: a nemzetpolitikai stratégiai dokumentumnak a diaszpóra vonatkozásában meghatározott céljai mentén mutatja be a kormányzati intézkedéseket.

[55] www.nemzetiregiszter.hu/download/c/fe/20000/magyar_diaszporapolitika1.pdf

A stratégia elkészítésével hazánk a diaszpóra kapcsán zajló nemzetközi diskurzusba is be tud kapcsolódni, hiszen a dokumentum alapját egy nemzetközi kitekintés képezi, amely a diaszpórával foglalkozó, jelentősebb nemzetközi szervezetek tevékenységét és mintegy 40 ország diaszpórapolitikai gyakorlatát ismerteti. Ezek jó alapot adnak arra, hogy nemzetközi kontextusban is elhelyezésre kerüljön a magyar gyakorlat. A dokumentum a nemzetközi trendekkel való összevetés alapján megállapítja, hogy Magyarország diaszpórapolitikája egyedülálló abból a szempontból, hogy a diaszpórával való kapcsolaterősítés minden területére kiterjed: a politikai jogok biztosításától kezdve az identitáserősítő programokon át a magas szintű egyeztető fórumokig. Ugyanakkor azt is leszögezi: vannak olyan területek, amelyeken hazánk előre tud haladni.

A stratégiában négy olyan fejlesztési irány kerül meghatározásra, amelyek hozzájárulhatnak a diaszpórát érintő célok még teljesebb megvalósulásához, s amelyek kapcsán a különböző országok gyakorlatai iránymutatóak lehetnek. Ezek az irányok:

- a diaszpórával való gazdasági együttműködés erősítése,
- a diaszpóra szerepének növelése a nemzetközi kapcsolatok építésében (diaspora diplomacy),
- a diaszpórában működő oktatási intézmények fejlesztése és a diaszpórában folyó oktatás hazai elismerési rendszerének kidolgozása,
- egy Magyar Emigrációs és Diaszpóra Központ létrehozása, amely egy helyen tenné megismerhetővé azt a tudást, amely Magyarországon összegyűlt a diaszpóráról.

A dokumentum a Magyar Diaszpóra Tanács VI., 2016. november 30-i ülésén került bemutatásra. A Tanács tagjai zárónyilatkozatban üdvözölték az anyag elkészülését, valamint kinyilvánították egyetértésüket az abban megfogalmazott stratégiai irányokkal kapcsolatban.

4.5. Nemzetpolitikai intézményrendszer

A 2010-es kormányváltás alapvetően két változást hozott a Magyar Kormány külhoni magyarságot érintő politikájának megvalósításában. A nemzetpolitika ágazati politikaként került meghatározásra, vagyis kiemelt szerepet kapott. A Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet értelmében a miniszterelnök általános helyettese felelős a nemzetpolitika alakításáért. Másrészről, kialakításra került egy olyan intézményrendszer a kormányzati struktúrán belül, amely felel a nemzetpolitika alakításáért. Ennek része a Nemzetpolitikai Államtitkárság, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., a Nemzetpolitikai Kutatóintézet és a Magyarság Háza.

4.5.1. Nemzetpolitikai Államtitkárság

A Nemzetpolitikai Államtitkárság[56] a nemzetpolitikáért felelős miniszterelnök-helyettes irányítása alá tartozó kormányzati szervezeti egység. Az Államtitkárság napi munkáját a nemzetpolitikáért felelős államtitkár vezeti. 2010 és 2014 között a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, 2014-től a Miniszterelnökség szervezeti egységeként működik.

Az Államtitkárság figyelemmel kíséri a nemzetpolitikai célok és feladatok végrehajtását, stratégiai jellegű célokat fogalmaz meg. Részt vesz a külhoni magyarokat érintő kormányzati döntések, illetve jogszabályok előkészítésében, előkészíti a miniszterelnök-helyettes nemzetpolitikai döntéseit és javaslatait.

Másik fontos feladatköre, hogy rendszeres kapcsolatot tartson fenn a külhoni magyar közösségek politikai, önkormányzati, érdekképviseleti, oktatási, kulturális és egyéb civil szervezeteivel, valamint

[56] www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok-helyettes/nemzetpolitikaert-felelos-allamtitkar

egyházaival és azok képviselőivel, valamint összehangolja a magyar állami szervek és a külhoni magyarság szervezetei és képviselői közötti kapcsolattartást.

A Nemzetpolitikai Államtitkárság felügyeli a külhoni magyarok támogatási rendszerét és annak intézményeit, közreműködik a döntéshozatalban. Ellátja a Magyar Állandó Értekezlet és a Magyar Diaszpóra Tanács, a Nemzetpolitikai Tárcaközi Bizottság titkári teendőit, a Nemzetpolitikai Kutatóintézet szakmai felügyeletét, koordinálja a kisebbségi vegyes bizottságok működését.

4.5.2. Bethlen Gábor Alap

A határon túli magyarság anyaországi támogatásait kezelő Bethlen Gábor Alapot 2011-ben hozták létre abból a célból, hogy a korábban többközpontú, átláthatatlan pénzmozgásokat egy centralizált, transzparens rendszerbe helyezzék át. Az Alap forrásait a Bethlen Gábor Alapkezelő Nonprofit Zrt.[57] kezeli.

Az Alap irányítását egy négytagú Bizottság végzi a Magyar Állandó Értekezlet elvi iránymutatásainak figyelembevételével. A Bizottság tagja a nemzetpolitikáért felelős miniszter, a kormányzati tevékenység összehangolásáért felelős miniszter által kijelölt személy, az államháztartásért felelős miniszter által kijelölt személy, valamint a nemzetpolitikáért felelős államtitkár. A Bizottság mellett működik egy szakmai döntéselőkészítő testület, a 9 fős Kollégium, amelynek javaslatait a Bizottság hagyja jóvá. A Kollégium tagjait a Bizottság választja, megbízatásuk négy évre szól.

A Bethlen Gábor Alapból a külhoni magyarság támogatása nyílt és meghívásos pályázatok keretében, valamint egyedi eljárásrendben történik.

A Bethlen Gábor Alap legjelentősebb pályázata a *Szülőföldön magyarul*, más néven az oktatási-nevelési támogatás, amelyre mindazon külhoni magyar gyermekek jogosultak, akik szülőföldjükön magyar nyelvű oktatási intézményben tanulnak. Az oktatási-nevelési támogatás az óvodás korú gyermekekre is kiterjed. A 2011-ben bevezetett banki átutalás közvetlenné, gyorsabbá és költséghatékonyabbá tette a kifizetéseket. A Bethlen Gábor Alap Bizottsága a program keretében 2016-ban több mint 4 milliárd forinttal támogatta az anyanyelvükön tanuló diákokat.

A magyar kultúráért és oktatásért elnevezésű nyílt pályázat célja a külhonban működő magyar önkormányzatok, civil szervezetek, kulturális és egyházi intézmények programjainak támogatása. A program keretében az Alapkezelő minden évben kiír egy központi pályázatot, ahová a nagyobb forrásigénnyel bíró kezdeményezések támogatására lehet pályázni, emellett pedig a határon túli közreműködő szervezetekkel együttműködve a négy nagyobb külhoni magyar régióban – Erdélyben, Felvidéken, Vajdaságban és Kárpátalján – a kisebb volumenű rendezvények, programok támogatására regionális pályázatok kerülnek kiírásra. A program 2016 óta 1 milliárd forintból valósul meg.

Az Alapkezelő 2015 óta az anyaországi és a határon túli magyar települések közötti testvértelepülési kapcsolatok támogatására külön pályázatot ír ki, aminek a keretében egy magyarországi és egy külhoni magyar település közös rendezvényre pályázhat. A keretösszeg folyamatosan nő, 2017-ben 200 millió Ft-ból indult a program. 2016-tól ugyancsak külön pályázati konstrukció lett kialakítva a Kárpát-medencében és a diaszpórában működő ifjúsági szervezetek működésének és programjainak támogatására. A pályázat 2017-ben 100 millió forintos kerettel került meghirdetésre.

Az Alapkezelő a Nemzetpolitikai Államtitkársággal együttműködve a Dr. Szász Pál tanulmányi ösztöndíjpályázatot működteti a felsőoktatási jogászképzésben résztvevő, nappali tagozatos, magyar nemzetiségű, román, szlovák, szerb, ukrán horvát és szlovén állampolgárságú hallgatók számára.

A MÁÉRT 2011-ben hozott döntésének értelmében a hangsúly a támogatáspolitikában a pályázati jellegű eseti támogatásokról a hosszú távú, normatív jellegű támogatásokra helyeződött. Ennek érdekében kibővítésre került a *nemzeti jelentőségű intézmények és programok* köre. A program célja, hogy azok a szervezetek, amelyek a határon túli magyarság körében nagyfokú szervezőerővel rendelkeznek, nemzetstratégiai szempontból kiemelkedő szerepet töltenek be oktatási, kulturális, egyházi,

[57] http://bgazrt.hu/

társadalomszervezési és egyéb területeken, folyamatos, kiszámítható támogatásban részesüljenek. A MÁÉRT tagjai által meghatározott kritériumok alapján a nemzeti jelentőségű intézményeket a Bethlen Gábor Alap Bizottsága jelöli ki. 2016-ban ezek a szervezetek az Alapból összesen 4,2 milliárd forint támogatásban részesültek.

A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. szervezeti egységén belül működik a Nemzetpolitikai Kutatóintézet. Az Alapkezelő felel a Magyarság Háza működtetésért is.

4.5.3. Magyarság Háza

Magyarország Kormánya támogatásával 2011 és 2014 között jött létre a Magyarság Háza[58] a budapesti Szentháromság téren. A minden magyar összetartozását jelképező intézmény 2014 őszére olyan nemzeti, kulturális, közművelődési, oktatási-módszertani, turisztikai központtá, kiállítótérré és látogatóközponttá alakult, amely erősíti a Magyarország határain belül és kívül élő magyar közösségek közötti kapcsolatokat.

A minden magyar összetartozását jelképező intézmény célja a Magyarország határain innen és túl élő magyar közösségek közötti kapcsolatok erősítése, a pozitív magyarságkép kialakulásának segítése. A Ház rendszeres, többnyire ingyenesen látogatható közhasznú programokkal várja az érdeklődőket. Programkínálatában a szórakoztató, kulturális események mellett tudományos, ismeretterjesztő konferenciák, műhelybeszélgetések és fiataloknak szóló játékos foglalkozások is helyet kapnak.

A Magyarság Háza rendezvényei a nemzeti identitás erősítését szolgálják, bemutatják a világ magyarságára jellemző értékeket, eredményeket, teljesítményeket, sikereket. Megismertetik a hazai és határon túli közönséget a hungarikumokkal, az épített és szellemi örökséggel, a magyar kultúrkincsekkel, a tudományos, szellemi és fizikai teljesítményekkel.

A Magyarság Háza állandó kiállítása, a *Mi, magyarok* című kiállítás 2014. október 22-én nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt. Célja, hogy elsősorban a gyermekek, fiatalok számára átélhető élményekkel közvetítse a nemzeti identitásunkat meghatározó elemeket, a történelmi, kulturális, tudományos értékeket. A kiállítás koncepciója a magyar nyelvre, mint magyarságunk alapkövére épít. A tárlatnak 2017 márciusáig több mint 60 ezer látogatója volt.

4.5.4. Nemzetpolitikai Kutatóintézet

A Nemzetpolitikai Kutatóintézet[59] (NPKI) 2011 novemberében jött létre, alapítása óta a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. keretében, a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárságának háttérintézményeként működik. Tevékenységének fő mozgatórugója, hogy a külhoni magyarokkal kapcsolatos legfrissebb kutatási eredményeket a politika számára értelmezhető, hasznosítható formában tudja közvetíteni, ezáltal segítse a nemzetpolitikai döntések hatékonyságát.

A kutatóintézet kiemelt feladatai közé tartozik a nemzetpolitikai vonatkozású kutatások kezdeményezése és összehangolása, valamint ezen kutatások eredményeinek a politikai döntéshozók számára is használható formában való feldolgozása. A Nemzetpolitikai Államtitkárság által koordinált tematikus évekhez igazodó oktatási és gazdasági témájú kutatások mellett, az érintett magyar közösségek demográfiai és nyelvi folyamatainak, a külhoni magyar pártok választási eredményeinek és autonómiatörekvéseinek, a kisebbségi jogok betartásának, valamint a migrációs eredetű magyar diaszpóraközösségek múltjának és jelenének tudományos feltérképezése is hozzátartozik az intézet profiljához.

A kutatóintézet célja továbbá a megszerzett és összegzett tudás megfelelő megjelenítése, minél szélesebb körben történő terjesztése. Ennek érdekében folyamatosan kezdeményez, szervez és bonyolít

[58] http://bgazrt.hu/magyarsaghaza/
[59] http://bgazrt.hu/npki/

le konferenciákat, szemináriumokat és egyéb – a nemzetpolitika és a kisebbségkutatás témaköreit érintő – rendezvényeket. Több kiadványt is megjelentet. 2012 és 2015 között a Lucidus Kiadó gondozásában megjelenő magyar nyelvű *Kisebbségkutatás*, valamint az angol nyelvű *Minority Studies* folyóiratok szerkesztésben vett részt. 2016-ban a kutatóintézet önálló folyóiratot indított, *Kisebbségi Szemle* címen. Az Intézet munkatársai az alapítás óta 140 magyar és angol nyelvű elemzést, tanulmányt és háttéranyagot készítettek, 60 konferenciát szervezetek, 25 kiadványt publikáltak és 160 előadást tartottak Magyarországon és külföldön.

Az NPKI fennállása óta meghonosította és kiterjesztette a nemzetpolitika oktatását Magyarországon. Elsődleges célja ezzel, hogy a közigazgatásban dolgozó tisztviselők és az egyetemi hallgatók külhoni magyarokról meglévő ismereteit bővítse és mélyítse. Ennek keretében a Kutatóintézet munkatársai több felsőoktatási intézményben és nyári egyetemen is előadnak, valamint évente két alkalommal kétnapos akkreditált továbbképzést tartanak a közigazgatásban dolgozók számára.

4.5.5. Kisebbségi Jogvédő Intézet

A külhoni magyarok jogvédelmének biztosítását és erősítését célzó Kisebbségi Jogvédő Alapítvány, illetve annak elkülönült operatív szerveként működő Kisebbségi Jogvédő Intézet[60] 40 konkrét ügyben nyújtott, illetve nyújt anyagi és szakmai támogatást azon ügyvédi irodáknak és egyéni jogászoknak, akik a határon túl élő magyarok ellen elkövetett jogsértések áldozatait képviselik a hazai, illetve a nemzetközi fórumok előtt. Az Intézet 13 állandó jogsegély-szolgálati partnerrel és 16 állandó jogsegély-szolgálati irodával rendelkezik. Jellemző ügytípusok: a kétnyelvű ügyintézéshez való jog sérelme; az anyanyelvhasználathoz való jog sérelme; a kétnyelvű feliratok hiánya; a gyülekezéshez, szabad véleménynyilvánításhoz való jog sérelme; tulajdonjogi perek. Partnerei vitték sikerre többek között a Wass Albertnek szobrot állító Tóth Ferenc szovátai lakos ügyét, valamint a nagyváradi utcanévtábla-ügyben első fokon megnyerték a pert. Ezen kívül partnereik járnak el az úgynevezett temerini fiúk ügyében, a MOGYE-t érintő ügyben, valamint a felvidéki állampolgársági ügyekben is.

4.6. A magyar–magyar párbeszéd fórumai

A magyar nemzetpolitika meghatározó eleme a külhoniakkal való szoros kapcsolat, a párbeszéd megvalósítása, a külhoni magyarság véleményének becsatornázása a magyarországi döntéshozatalba. 1998 után több olyan intézményes fórum jött létre, amely ennek megvalósítását segíti elő.

4.6.1. Magyar Állandó Értekezlet

A Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) a legitim magyar szervezetek párbeszédének intézményesített fórumaként jött létre 1999. február 20-án. A 26/1999. (III. 26.) OGY határozat értelmében a MÁÉRT működési feltételeinek biztosítása a Magyar Kormány feladata. A testület keretet biztosít a legitim magyar szervezetek közötti párbeszédre, a közös gondolkodásra és a magyar nemzetet érintő legfontosabb stratégiai döntések meghozatalára. A MÁÉRT évente legalább egyszer, a miniszterelnök összehívására plenáris ülést tart. Tagjait a Magyar Kormány, a magyarországi parlamenti pártok, a parlamenti vagy tartományi képviselettel rendelkező külhoni magyar szervezetek, valamint a nyugati magyarság képviselői alkotják.

2004 és 2010 között átmenetileg nem került sor a MÁÉRT összehívására, a 2004-es ülésen ugyanis komoly szembenállás mutatkozott a külhoni magyar szervezetek és a Magyar Kormány között a kettős

[60] www.kji.hu/

állampolgárság ügyében. Az ülésen nem született közös zárónyilatkozat, majd 2010-ig, a szocialista kormányok időszakában, nem hívták össze a testületet. Szili Katalin, az Országgyűlés elnökeként 2004-ben a MÁÉRT helyettesítésére hívta össze a Kárpát-medencei Képviselők Fórumát, ahol a magyar–magyar párbeszéd a Magyar Kormány nélkül folytatódott. 2010-ben a második Orbán-kormány indította újra a MÁÉRT-ot.

A MÁÉRT a plenáris ülésezés politikai szintje mellett szakbizottságainak keretében szakmai egyeztetést is folytat. A plenáris ülésen kialakított elvi irányok alapján a szakbizottságok rögzítik a szakterületekre vonatkozó útmutatásaikat. A MÁÉRT-nak jelenleg négy szakbizottsága van: az oktatási és kulturális szakbizottság, a gazdasági és önkormányzati szakbizottság, a külügyi és jogi szakbizottság, valamint a szórvány szakbizottság.

A Magyar Állandó Értekezlet X. ülésén, 2011. november 23–24-én fogadta el a *Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete* című dokumentumot, ennek alapján működteti a Magyar Kormány a nemzetpolitikát.

4.6.2. Magyar Diaszpóra Tanács

A Tanács a diaszpóra sajátos igényeinek kiszolgálására jött létre, mivel a kapcsolatok fenntartásának és megerősítésének korábbi alternatívái kevéssé bizonyultak sikeresnek. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a civil aktivitás mellett az állam szerepvállalása szükséges a folyamatban. Ennek érdekében jött létre a Magyar Diaszpóra Tanácsot (MDT), a világon szétszórtságban élő magyarság szervezeteinek közös fóruma, amely a diaszpórában élők sajátos igényeit és érdekeit tartja szem előtt, valamint megteremti a diaszpóra magyarságának önálló képviseletét. Az MDT a Magyar Állandó Értekezlettel szoros együttműködésben tevékenykedik.

A Tanács 2011. november 17-én tartotta alakuló ülését, azóta évente tart ülést a miniszterelnök összehívására. A szervezetek köre folyamatosan bővül annak érdekében, hogy a Tanács évről évre intenzívebben és szélesebb körben valósítsa meg a diaszpóra magyarságának teljes körű képviseletét: míg 2011-ben 49, addig 2016-ban már 75 tagszervezet vett részt a Tanács ülésén. A Magyar Állandó Értekezlet tagszervezeteivel ellentétben a diaszpóra szervezeteinek a tagság száma, az aktív működés biztosítja a részvétel lehetőségét a Tanácsban. A Tanács 4 kontinentális (európai, észak-amerikai, latin-amerikai, valamint ausztrál, dél-Afrikai, izraeli) és 1 interkontinentális (Egyházak, Cserkészet) szekcióból áll. A szekcióülések keretében, kétévente választják meg az új elnökségi tagokat, akik folyamatos, operatív kapcsolatban állnak a magyar kormányzattal, illetve képviselik a diaszpóra magyarságát a Magyar Állandó Értekezleten. A Tanács keretében a tagok meghatározzák a Kormány diaszpórapolitikájának legfontosabb irányait, valamint javaslatot tesznek olyan lépések megtételére, amelyek megoldást jelenthetnek a diaszpórában élők problémáira.

A Tanács 2016. november 30-i ülésén fogadta el a *Magyar Diaszpórapolitika – Stratégiai irányok* című dokumentumot.

4.6.3. Kárpát-medencei Képviselők Fóruma

A Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma (KMKF)[61] a Magyar Állandó Értekezlet kiegészítése a parlamenti együttműködés dimenziójával. A KMKF tagjai az Országgyűlés frakcióinak küldöttei, a szomszédos országok parlamentjeinek, regionális, vagy megyei közgyűléseinek azon képviselői, akik az ott működő magyar szervezetek támogatásával szerezték mandátumukat, valamint az Európai Parlament magyar párt tagjaként megválasztott képviselői.

[61] www.parlament.hu/ismerteto

Az első ízben 2004-ben összehívott testület működésének célja, hogy a törvényhozás szintjén rendszeressé, következésképpen eredményessé váljon az együttműködés a magyarországi parlamenti pártok és a külhoni magyar közösségek szervezeteinek képviselői között. A Magyar Állandó Értekezlet újjáalakulásával a Fórum feladata megváltozott: a napi szakpolitikai ügyek helyett a nemzetpolitikai szempontból hosszútávon kiható ügyek kerülnek napirendre.

A KMKF háromszintű szervezeti szerkezetben működik. A felső szint a plenáris ülés, melyet az Országgyűlés elnöke hív össze és elnököl. Összehívására évente legalább egy alkalommal, de a tagok legalább felének kérésére ennél többször is sor kerül. A plenáris ülések tartalmi előkészítése, illetve a munkacsoportok működtetése az Állandó Bizottság feladata – ez a középső szint – melynek tagjai a küldő szervezettől kapott mandátumuk birtokában készítik elő a plenáris ülést és az esetleges dokumentumokat. A KMKF – alapszintként – munkacsoportokat hozott létre. A munkacsoportok stratégiai szempontokat előtérbe helyezve olyan vitafórumként működnek, amelyben a résztvevők tapasztalatokat cserélhetnek.

4.6.4. Nemzeti Összetartozás Bizottsága

Az Országgyűlés Nemzeti összetartozás bizottsága[62] a törvényhozás nemzetpolitikával foglalkozó önálló állandó bizottsága. Létrehozásának gondolata először 2010 őszén merült fel, alakuló ülésére 2011. február 15-én került sor. A 2010–2014-es parlamenti ciklusban elfogadott Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény értelmében a 2014-es országgyűlési választásokat követően a Nemzeti összetartozás bizottsága a kötelezően létrehozandó állandó bizottságok közé tartozik. A bizottság feladatköre: 1. a törvényhozáshoz szorosan kapcsolódó jogszabály-előkészítő, ellenőrző munka, 2. a Kárpát-medencében és a diaszpórában működő magyar politikai, egyházi és civil szervezetekkel való kapcsolattartás, 3. kihelyezett hazai és Kárpát-medencei ülések megtartása.

Jogszabály-előkészítő feladatköréhez kapcsolódóan a nemzetpolitikai tartalmú törvény és határozati javaslatok, jelentések és beszámolók kerülnek a bizottság elé, illetve nemzetpolitikai eseményekkel kapcsolatos állásfoglalások kiadására is sor kerül. A testület meghallgatja a nemzetpolitikai témakörben is illetékes minisztériumok vezetőit, így a nemzetpolitikáért felelős tárca nélküli minisztert (miniszterelnök-helyettest), a külügyminisztert, illetve az emberi erőforrások miniszterét. A bizottság titkársága napi kapcsolatban áll a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárságával. A magyar–magyar párbeszédhez kapcsolódóan heti rendszerességgel érkeznek a bizottság üléseire a Kárpát-medencében és a diaszpórában működő magyar politikai, egyházi és civil szervezetek, amelyek elsősorban az őket érintő problémákról, tapasztalatokról számolnak be, illetve véleményeket, valamint javaslatokat fogalmaznak meg a nemzetpolitikai tartalmú dokumentumokkal kapcsolatosan.

[62] www.parlament.hu/web/nemzeti-osszetartozas-bizottsaga

5. A NEMZETPOLITIKA KIEMELT PROGRAMJAI

A Magyarország Alaptörvényében és a nemzetpolitikai stratégiai dokumentumban megfogalmazott célok elérése érdekében 2010 óta több nemzetpolitikai program is útjára indult. A következőkben a Nemzetpolitikai Államtitkárság által koordinált programok felépítésének és eredményeinek bemutatására kerül sor.[63]

5.1. Határtalanul!

Az Országgyűlés a 101/2010. (X. 21.) sz. határozatával országos program készítésére kérte fel a Kormányt, abból a célból, hogy valamennyi közoktatásban tanuló magyar fiatal legalább egyszer, a magyar állam támogatásával eljusson a szomszédos országok magyarlakta területeire, és cserekapcsolatok révén pedig minél több külhoni magyar diák juthasson el Magyarországra. A határozat megvalósulása érdekében került sor a Határtalanul! program[64] megalkotására és elindítására. Fő célja, hogy a magyarországi felnövekvő generáció tagjai személyes tapasztalatokat szerezzenek a külhoni magyarságról, kapcsolatokat kössenek a külhoni magyar közösségekben élő fiatalokkal, ugyanakkor ösztönözze az anyaországi és a külhoni magyar pedagógusok szakmai együttműködését is.

A program keretében a magyarországi iskolák tanulói az állam támogatásával osztálykiránduláson vesznek részt a Kárpát-medence magyarlakta területein. A program 2011-től anyaországi és a külhoni magyar szakképző intézmények, 2012-től pedig gimnáziumok együttműködésének támogatását is megvalósítja. Elindítása óta folyamatosan nő a pályázó oktatási intézmények és a résztvevő diákok száma: 2016-ban több mint 900 intézmény csaknem 50 ezer tanulójának kiutazása valósult meg. A kezdeményezésnek köszönhetően 2010 óta mintegy 200 ezer fiatal ismerkedhetett meg egy-egy külhoni magyar közösséggel.

A program a Határon Túli Magyar Oktatásért Apáczai Közalapítvány gondozásában indult el, 2011-től a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 2013-tól pedig az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő lett a pályázat lebonyolítója. A Kormány évről évre növeli a támogatási keretösszeget is, 2017-ben már csaknem 2 milliárd forintot fordítanak a program megvalósítására.

5.2. Kőrösi Csoma Sándor Program

A 2013-ban útjára indított Kőrösi Csoma Sándor Program[65] az első olyan nagy ívű kormányzati kezdeményezés, amely kifejezetten a diaszpórára irányul. A program keretében magyarországi és külhoni magyar fiatalok látogatnak el a diaszpóra közösségeihez, hogy segítsék értékőrző munkájukat, és tájékoztatási, közösségépítő tevékenységükkel erősítsék a Magyarországhoz való kötődésüket. A program nem titkolt célja az is, hogy a fiatalok ott tartózkodásuk során jobban megismerjék a diaszpóra ma-

---

63 Itt szeretnénk megjegyezni, hogy a több kormányzati szerv – így az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, a Földművelésügyi Minisztérium és a Miniszterelnökség Kulturális Örökségvédelemért Felelős Helyettes Államtitkársága is – működtet programokat részben vagy egészben a külhoni magyarság számára. Ezek bemutatására azonban a terjedelmi korlátok miatt nincs módunk.

64 www.emet.gov.hu/hatter_1/hatartalanul_/

65 http://korosiprogram.hu/

gyarságát és az őket érő kihívásokat, megtapasztalják az anyaországtól távol élő magyar közösségek összetartását.

2013-ban 47 ösztöndíjassal indult a program, 2013 és 2016 között évente 100, 2016-tól pedig 115 fiatal kiutazása valósul meg. A program kezdete óta összesen 34 országba érkezett ösztöndíjas. 2015-ben a közép-európai helyszínek átkerültek az akkor induló Petőfi Sándor Programba, ezzel párhuzamosan kibővült a célországok listája. A diaszpóra ernyőszervezetein keresztül kerültek kiválasztásra azok a mérvadó magyar egyházi és civil szervezetek, amelyek fogadószervezetként vesznek részt a programban. Az ösztöndíjasok tevékenységét egy mentor – a fogadószervezet vezetője vagy kijelölt képviselője – irányítja és felügyeli. Az ösztöndíjasok kiutazásuk előtt egy szakmai felkészítő oktatáson vesznek részt.

Minden közösségnek más-más területen van szüksége segítségre, ezért a pályázók közül az ösztöndíjasokat minden évben a szervezetek igényei alapján választják ki azon felsőfokú végzettséggel rendelkező anyaországi és külhoni magyar fiatalok közül, akik a diaszpóra számára hasznosítható szakmai felkészültséggel rendelkeznek, illetve korábban közösségszervező, hagyományőrző tevékenységekben aktívan részt vettek. Tevékenységük ennek megfelelően változatos, a legjellemzőbb feladatok közé tartozik a magyar nyelv, néptánc és népzene oktatása, cserkészet, gyermekfoglalkozások tartása, valamint a rendezvényszervezés.

A program eredményeképpen indult el Torontóban a *Bóbita* c. gyermek- és ifjúsági lap, jött létre az észak-argentínai Chaco tartomány magyar tiszteletbeli konzuli képviselete. Az ösztöndíjasok közreműködésével új cserkészcsapatok alakultak Portland, Seattle és Denver városában, hétvégi magyar iskolák tucatjai indultak el, valamint olyan kezdeményezések láttak napvilágot, mint a Magyar Népmese Ünnepe vagy a MegaVers a Diaszpórában projekt.

A programot a fogadószervezetek és mentorok visszajelzései, javaslatai alapján alakítják. A külhoni szervezetek kérésének eleget téve változott meg 2015-től a pályázat időtartama: a déli félteke országaiban hat hónapot, az északi félteke országaiban kilenc hónapot tartózkodnak az ösztöndíjasok. Az 500 millió forintos kerettel induló program megvalósítására 2014 óta minden évben közel egymilliárd forint áll rendelkezésre.

5.3. Petőfi Sándor Program

2015-ben a Nemzetpolitikai Államtitkárság új programot dolgozott ki a Kárpát-medencei szórványmagyarság számára a Kőrösi Csoma Sándor mintájára. A Petőfi Sándor Program[66] érinti Romániát, Ukrajnát, Szerbiát, Horvátországot, Szlovéniát, Szlovákiát, Csehországot, Bosznia-Hercegovinát, Macedóniát és Dél-Lengyelországot. A Program keretében 2015-ben 50, 2016-ban 51, 2017-ban pedig 65 ösztöndíjas utazik ki.

A program alapvető célja a szórványterületeken fogyásban lévő magyarság identitásának megerősítse, a szórványban működő magyar szervezetek megerősítése, valamint ennek hiányában a közösségi hálózatok kiépítése. A program felépítése, az ösztöndíjasok kiválasztás és jellemző tevékenységi köre megegyezik a Kőrösi Csoma Sándor Programéval.

A program eredményeképpen Bosznia-Hercegovinában, Macedóniában és Horvátországban és Fogarason beindult, sok helyen – így a kárpátaljai Rahón, Tiszabogdányban – pedig újraindult a magyar nyelv oktatása. Beregrákoson és Munkácson néptánccsoport, Aknaszlatinán cserkészcsapat, Lupényben citerakör, Kőhalomban népzeneoktatás indult. A programnak köszönhetően Kárpát-medencei méretűvé nőtte ki magát a Civitas Fortissima című vetélkedő, vált népszerűvé az Örökségünk dal.

[66] http://petofiprogram.hu/

5.4. Mikes Kelemen Program

A Mikes Kelemen Program[67] feladata a diaszpórában fennmaradt magyar könyvtári és levéltári hagyatékokról való gondoskodás. 2013-ban a Magyar Diaszpóra Tanács ülésén hangzott el, hogy nagyon sok egykori magyar könyv és könyvtár veszik el, illetve semmisül meg annak következtében, hogy a tulajdonosok halálát követően az örökösök nem kívánják azt megtartani, a magyar közösségek pedig nem képesek annak tárolására. A Nemzetpolitikai Államtitkárság az Országos Széchényi Könyvtárral (OSZK) együttműködve 2014-ben arra vállalkozott, hogy megakadályozza a magyar emigráció könyvtári hagyatékának elvesztését, és rendezett formában összegyűjtve gondoskodjon azok Magyarországra szállításáról és hasznosulásáról. A programba 2015-ben bekapcsolódott a Magyar Nemzeti Levéltár, így a gyűjtést kiterjesztették a levéltári dokumentumokra is. A program csak azoknak a hagyatékoknak a hazaszállítását célozza, amelyeknek a gondozását a leszármazottak, illetve a helyi magyar közösségek már nem tudják megoldani.

A Mikes Kelemen Program 2013-as indulása óta az Egyesült Államok, Kanada, Dél-Amerika és Ausztrália összesen 14 gyűjtőpontján zajlik a gyűjtés (2016 végéig 186 m^3 dokumentum került összegyűjtésre, ez egy nagyobb megyei könyvtár állományának felel meg). A gyűjtést 2014-ben a KCSP ösztöndíjasai segítettek, 2015-től Mikes-kutatók hajtják végre. 2015-ben nyolc, 2016-ban pedig hét kutató érkezett a gyűjtőpontokra, akik a fentieken túl digitalizációs munkát, valamint „oral history" (személyes történeti interjú) gyűjtést végeztek.

A Magyarországra szállított hagyatékok rendszerezéséről és jövőbeni sorsáról is a Program gondoskodik. A hazaérkezett dokumentumok rendszerezése és katalogizálása az OSZK munkatársai által egy külön erre a célra kialakított raktárban folyamatosan zajlik. Itt válogatják ki azokat a levéltári anyagokat, amelyek nagy része a Magyar Nemzeti Levéltárban kerül elhelyezésre. A könyvtári anyagok szelekciójára is ezen a helyszínen kerül sor: annak hiánypótló része – amiből az OSZK nem rendelkezik példánnyal – bekerül a könyvtár állományába, a fennmaradó tételeket pedig egy online elérhető lista segítségével ingyenesen elérhetővé teszik az anyaországi és külhoni magyar iskolák, könyvtárak és közgyűjtemények számára. Az eddig feldolgozott tételeknek csupán a 40%-a könyv, a fennmaradó 60%-ot audiovizuális anyagok, zeneműtári dokumentumok (hanglemez, kotta, CD, magnókazetta), periodikumok és remittendák teszik ki.

5.5. Tematikus évek

A Nemzetpolitikai Államtitkárság 2012-től minden évben tematikus évet hirdet, amelynek során kiemel egy csoportot a külhoni magyarságból, akikre az év folyamán kiemelt figyelmet fordít. Amiképpen a nemzetpolitikai stratégiai dokumentumban is megállapításra került, az oktatás különböző szintjeinek megerősítése kulcstényező a magyar identitás továbbörökítésében. Ennek megfelelően 2012 és 2014 között a tematikus évek középpontjába az oktatásfejlesztés került.

5.5.1. 2012 a külhoni magyar óvodák éve

2012-ben a külhoni magyar oktatási intézményrendszer első fokával, az óvodákkal kezdődött meg a tematikus évek sora: az óvodaválasztás és az óvodai-iskolai beiratkozások kérdése került a nemzetpolitika fókuszába. A *2012 a külhoni magyar óvodák* éve program célja az volt, hogy felhívja a külhoni magyarság figyelmét az anyanyelvi óvodai nevelés fontosságára, hozzájáruljon az óvodai nevelés minőségének emeléséhez, és ösztönzőleg hasson a szülőkre, hogy magyar óvodába írassák gyermeküket. A program részeként elindult a jó gyakorlatok Kárpát-medencei körútja, amelynek során mintegy

[67] www.nemzetiregiszter.hu/mikes-kelemen-program

1500 gyermeket, szülőt és pedagógust sikerült bevonni a programba. Egy módszertani csomag is elkészült a pedagógusok részére 30 szakértő és a 4 legjobb magyarországi főiskola bevonásával, amely magában foglalta az óvodapedagógiai jó gyakorlatokat. Ezeket a csomagokat a program során minden magyar nyelvű óvodába eljuttatták a Kárpát-medencében.

5.5.2. 2013 a külhoni magyar kisiskolások éve

2013-ban a tematikus évek sora az oktatás következő szintjével, a kisiskolákkal folytatódott. A *2013 a külhoni magyar kisiskolások éve* program az oktatási lánc következő láncszemére, illetve az óvoda és az iskola közötti átmenetre összpontosított. A Nemzetpolitikai Államtitkárság munkatársai a Kárpát-medence valamennyi régiójában bemutatták a területen működő jó gyakorlatokat. A program során egy közösségépítő továbbképzés is megvalósult: 80 külhoni magyar pedagógus, szülő, fiatal ismerhetett meg olyan új módszereket, amelyekkel a kisiskolásokat, a szülőket, nagyszülőket, pedagógusokat jól működő közösséggé formálhatják. Pedagógus-továbbképzés keretében ismerkedhettek meg a résztvevők a Ringató ének-zenei módszerrel. Megszervezésre került a Kárpát-medencei gyermekorvosok találkozója. Ebben az évben is készült módszertani csomag a differenciált oktatás, a tehetséggondozás, az óvoda és az iskola közti átmenet, valamint a művészeti oktatás témakörben, a módszertani csomag tartalmából pedig valamennyi régióban régióspecifikus továbbképzéseket tartottak, amelyek mindegyikén több mint 100 pedagógus vett részt. A program részét képezte az óvoda- és iskolapedagógusok együttműködésének támogatását célzó pályázat, amely azóta minden évben kiírásra kerül.

5.5.3. 2014 a külhoni magyar felsősök éve

A *2014 a külhoni magyar felsősök éve* program középpontjába a tehetséggondozás, a tudományosság, a pályaorientáció, a személyiségfejlesztés és a közösségépítés került. Két körút is megvalósult a Kárpát-medencében. A tavaszi körút során a külhoni magyar felsősök gazdasági és pénzügyi ismereteinek bővítésére került sor az OTP Fáy András Alapítvány O.K. Központjának trénerei segítségével, az ősz folyamán pedig a Csodák Palotája előadóival járták be a Kárpát-medencét a szervezők. Több mint 100 külhoni magyar osztályfőnök vett részt azon az egyhetes továbbképzésen, ahol a tudatos életre nevelés inspiratív pedagógiai módszereit sajátíthatták el a résztvevők. A tehetségfelismerést, a tehetséggondozást, valamint a tanácsadást középpontba állító, az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, valamint a Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetségének szakmai együttműködésével megvalósult szakmai konferencián mintegy 100 külhoni pedagógus vett részt. Ebben az évben is készült módszercsomag a tematikus év központi témakörei mentén, amely 4000 magyar nyelven is oktató általános iskolába jutott el.

5.6. Gazdaságfejlesztési programok

Ahogy a nemzetpolitikai stratégiai dokumentum célkitűzései között szerepel, a külhoni magyarság gyarapodásához szükség van arra, hogy a magyar közösségek a Kárpát-medencében gazdaságilag is megerősödjenek. Ennek elérése érdekében a Magyar Kormány 2014-ben gazdaságpolitikai eszközök bevonásáról döntött a nemzetpolitikában. A Nemzetpolitikai Államtitkárság tematikus éveinek középpontjába ennek megfelelően a külhoni magyarok – elsősorban a fiatalok – szülőföldön való boldogulása került, emellett 2015-ben elindult a Kárpát-medencei magyar régiók gazdaságfejlesztési terveinek megvalósítása a Magyar Kormány támogatásával.

5.6.1. 2015 a külhoni magyar szakképzés éve[68]

A gazdasági fellendüléshez szükséges jól képzett, felkészült magyar munkaerő megteremtése érdekében szükséges a Kárpát-medencei magyar szakképzés megerősítése. Az Államtitkárság ennek elérése érdekében a tematikus évek sorát 2015-ben a szakképző intézmények és a szakképzésben részt vevő diákok fejlesztésével folytatta. A program kiemelt célja volt, hogy megkezdődjön a stratégiai gondolkodás a Kárpát-medencei magyar szakképzés fejlesztéséről. Az év során valamennyi külhoni magyar régióban a koordináló partnerszervezetek segítségével, az oktatási intézmények és a munkaerőpiac képviselőinek bevonásával elkészültek a régió szakképzésének fejlesztésére vonatkozó koncepciók és cselekvési tervek a 2015–2020 időszakra. A koncepciók és a hozzájuk kapcsolódó cselekvési tervek megvalósításának érdekében a Magyar Kormány érintett tárcáinak képviselői – a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága, a Nemzetgazdasági Minisztérium és a Földművelésügyi Minisztérium –, illetve a külhoni magyar koordináló partnerszervezetek együttműködési megállapodást kötöttek a külhoni magyar szakképzés fejlesztése érdekében. A tematikus év során, valamint a következő években ezen cselekvési tervek megvalósítását támogattuk. 2015-ben és 2016-ban a 738,3 millió forintból összesen 104 felszerelt tanműhely és tangazdaság létrejötte valósult meg. A Kárpát-medencei körút során a szakképzős diákok vállalkozási készségének fejlesztésén volt a hangsúly: a külhoni magyar régiókban 3000 diák vett részt a program inspirációs tréningjén. Kidolgozásra került egy átjárhatósági ösztöndíj program is, melynek keretében külhoni magyar diákok és tanárok teljesítették szakmai gyakorlatukat magyarországi szakképző intézményben. A program segítségével vehettek részt a külhoni magyar szakképzős diákok a Magyar Kereskedelmi és Iparkamra Szakma Sztár rendezvényén. Mindkét programelem a következő években is folytatódott. Minden határon túli magyar nyelven is oktató szakképző intézménybe eljutott a program módszertani csomagja. Tekintettel a mezőgazdaság fontosságára a nemzetpolitikában, az agrárszakképző intézmények számára külön csomag készült, emellett a Földművelésügyi Minisztériummal együttműködésben *Gazda lennék!* címen továbbképzés került megszervezésre azzal a céllal, hogy segítse a résztvevőket a gazdálkodás induló feladataival, nehézségeivel való megküzdésben.

5.6.2. 2016 a külhoni magyar fiatal vállalkozók éve

2016-ban a külhoni magyarság gazdasági megerősítése a fiatal vállalkozók támogatásával folytatódott. A *2016 a külhoni magyar fiatal vállalkozók éve* programmal[69] több mint 2000 vállalkozó és vállalkozni vágyó fiatalt sikerült megszólítani. A Design Terminállal együttműködésben az év során a Kárpát-medence 15 helyszínre látogatott el a program karavánja, ahol előadásokat és szakmai tanácsadást nyújtottak a 40 év alatti helyi vállalkozók számára. A program keretében 600 millió forintból vissza nem térítendő támogatásban részesítették a pályázó, versenyképes üzleti tervvel rendelkező külhoni magyar fiatal vállalkozókat. A pályázók mezőgazdasági és nem mezőgazdasági tevékenységet folytató, 1 éven belül és 1 éven túl működő vállalkozások lehettek, akik 3-tól 6 millió forintig terjedő összegre pályázhattak. A két turnusban megrendezésre kerülő nyári továbbképzés célja a vállalkozók közötti kapcsolatépítés segítése volt. A Példakép Alapítvány közreműködésével került sor az év során a külhoni magyar fiatal vállalkozói példaképek kiválasztására.

[68] www.facebook.com/szakkepzeseve/
[69] http://vallalkozokeve.kormany.hu/

5.6.3. 2017 a külhoni magyar családi vállalkozások éve[70]

2016-ban, a fiatal vállalkozók éve program tapasztalataiból kiderült, hogy a vállalkozóknak rendkívül alacsony a kivándorlási hajlandósága, ezért továbbra is indokolt a külhoni magyar vállalkozásokkal való foglalkozás. A családi vállalkozások jelentik azt a stabil keretet, amely a folyamatosságot biztosítja a vállalkozások számára. A 2017-es évben a hagyományokkal rendelkező, többgenerációs vállalkozások mellett szakmai és anyagi segítséget kapnak azok a friss vállalkozások is, amelyek több évre terveznek. A Kárpát-medencei körút keretében az év folyamán a Kápát-medence 17 helyszínén szakmai előadások és vállalkozói tréningek valósulnak meg a Felelős Családi Vállalkozásokért Magyarországon Egyesület közreműködésével. A Nemzetpolitikai Államtitkárság tervei szerint az év során megvalósulnak a tematikus évek hagyományos elemei is: lesz nyári továbbképzés és ebben az évben is pályázhatnak majd a vállalkozások anyagi támogatásra.

5.6.4. Régiós gazdaságfejlesztési tervek támogatása

Annak, hogy a külhoni magyarság gazdasági ereje növekedjen, alapvetően két feltétele van: egyrészt az egyes régiókon belül a magyar gazdasági szereplők megerősítése, másrészt egy egységes Kárpát-medencei gazdasági tér megteremtése, melynek keretében ezek a szereplők be tudnak kapcsolódni a magyar gazdaság vérkeringésébe. Ennek érdekében került elfogadásra 2012-ben a Wekerle Terv, amely az első olyan gazdaságfejlesztési program, amely a Kárpát-medence magyarlakta térségeinek egészére határoz meg célokat. A Wekerle Tervvel összhangban a politikai érdekképviseleti szervek és a szakmai szervezetek bevonásával minden Kárpát-medencei magyar régióban elkészültek az adott régió fejlesztését elősegítő, több évre vonatkozó tervek: 2013-ban az erdélyi régióra vonatkozó Mikó Imre Terv, 2014-ben a felvidéki régiót érintő Baross Gábor Terv, a Vajdasági Magyar Szövetség gazdaság- és térségfejlesztési stratégiája, valamint a kárpátaljai gazdaságfejlesztést célzó Egán Ede-terv, 2016-ban pedig a Kakasdi Hajós Mihály Muravidéki Gazdaságfejlesztési Program és a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége Vidék- és Gazdaságfejlesztési Stratégiája.

A Magyar Kormány támogatásával 2015 novemberében megkezdődött ezeknek a terveknek a végrehajtása a Külgazdasági és Külügyminisztérium koordinálásával. Elsőként a Vajdasági Magyar Szövetség gazdaság- és térségfejlesztési stratégiájának hazai költségvetési forrásból való megvalósításáról döntött a Kormány: a 2016–2018-as időszakra vonatkozó 65 milliárd forintos támogatás nagy részét hitelprogram teszi ki (30 milliárd Ft), míg a fennmaradó összeg vissza nem térítendő támogatásként segíti majd a vállalkozások fejlesztését. 2016-ban Kárpátaljával folytatódott a gazdaságfejlesztési programok sora: 2018-ig 12 milliárd forint értékű vissza nem térítendő támogatást, illetve egy 20 milliárd forint összegű hitelkeretet biztosított a Kormány a tervben foglalt lépések megvalósítására. A 2017-es költségvetésben foglaltak alapján megkezdődik a koncepciók végrehajtása a többi régióban is.

5.7. Egyéb programok

5.7.1. Nemzeti Regiszter

A világ magyarsága közti mindennapi párbeszéd, az egymásról való tudás bővítése jegyében a Magyar Kormány útjára indította a Nemzeti Regisztert, amely 2011. október 17-étől érhető el a www.nemzetiregiszter.hu oldalon. Megalkotásának célja, hogy közvetlenül lehessen kapcsolatba lépni a világ számos pontján élő valamennyi magyarral. A honlap hasznos információkat tartalmaz a magyarság közéleti kérdéseiről, illetve közös teret teremt az egymástól távol élő magyar közösségek számára.

[70] http://vallalkozokeve.kormany.hu/

A nyugati diaszpóra szervezetei itt megoszthatják egymással és az oldalra látogatókkal az általuk szervezett programokat, beszámolókat, illetve képet és videót is feltölthetnek. A honlapon folyamatosan frissülve olvashatóak a legfrissebb, nemzetpolitikai vonatkozású közéleti, politikai, kulturális hírek. Emellett az eseménynaptár funkció segítségével hetekkel előre információt lehet kapni az elkövetkező eseményekről, például a kihelyezett konzuli napokról. A Nemzeti Regiszter a magyarság azon tagjaira is számít, akik már kevésbé beszélik a magyar nyelvet, a honlap ezért angol nyelven is elérhető. A honlapon olvashatóak a Kőrösi Csoma Program 2013 és 2015 közötti ösztöndíjasainak beszámolói (a program 2016-tól saját weboldallal rendelkezik), a Mikes Kelemen Program kutatóinak beszámolói, valamint a Julianus Program keretében beérkezett magyar értékek adatlapjai is. A honlap mellett működik a Nemzeti Regiszter Facebook-oldal, amely a fenti célokat a közösségi média interaktívabb eszközeinek és lehetőségeinek felhasználásával támogatja.

5.7.2. Julianus program

A Magyar Diaszpóra Tanács 2012-ben hozta meg döntését a diaszpórában fellelhető magyar kötődésű emlékhelyek egységes kataszterbe rendezéséről. Az elfogadott Zárónyilatkozatban rögzítették a Julianus Program[71] legfőbb célját, miszerint „részletes kataszter készüljön a magyar tárgyi örökségekről – épületekről, műalkotásokról, emlékművekről, emléktáblákról, utcákról, könyvtárakról, levéltárakról és múzeumokról a magyar kultúra széleskörű megismerhetősége érdekében.” Egy ilyen jellegű ismeretanyag korszerűen és egységesen rendezve betekintést enged a világban szétszórtságban élő magyar közösségek identitásőrző munkájába. 2013. július 15-e óta a világ minden pontjáról érkeznek a magyar emlékhelyek leírását, fényképét és rövid történetét tartalmazó adatlapok, amelyek feldolgozása és regisztrálása folyamatosan történik. A kataszter a Nemzeti Regiszter honlapján érhető el. A program kiegészítője egy GoogleMaps-alapú térképes kereső is, ennek segítségével a világtérképen lehet a megjelölt emlékek között kutatni. 2016-tól a program felületén elérhetőek a hétvégi magyar iskolák is.

4. térkép

A Julianus programban elérhető emlékek

Forrás: nemzetiregiszter.hu

[71] www.nemzetiregiszter.hu/julianus-program-leiras

5.7.3. Emlékévek

A Nemzetpolitikai Államtitkárság 2015 decemberében, a Márton Áron Emlékév[72] meghirdetésével kezdte meg emlékéveinek sorát azzal a céllal, hogy egy kiemelkedő személyiségre emlékezve erősítse a magyarság identitását, támogassa a magyar közösségek hagyományőrző munkáját. A Márton Áron Emlékév során ünnepi szentmisék, konferenciák és más rendezvények keretében emlékeztek meg a világ számos pontján Erdély püspökéről. Útjára indult egy Márton Áron életét bemutató vándorkiállítás is, amely angol, olasz, spanyol, román és lengyel nyelvre lefordítva összesen 9 országban került bemutatásra. A szervezők kiemelt figyelmet szenteltek annak, hogy a fiatalabb generáció tagjait is meg tudják szólítani: mobilapplikáción keresztül lebonyolított vetélkedőt indítottak a középiskolás korosztály számára, jelen voltak a Kárpát-medencei nyári egyetemeken, valamint bekapcsolódtak a 2016-ban Krakkóban megrendezett Katolikus Ifjúsági Világtalálkozó programjaiba is. Az emlékév kiemelt eseménye volt Márton Áron szarkofágjának ünnepélyes felszentelése, amire 2016. szeptember 29-én, halálának évfordulóján került sor a gyulafehérvári székesegyházban.

2017-ben a Nemzetpolitikai Államtitkárság Szent László király trónra lépésének 940., szentté avatásának 825. évfordulóján Szent László Év[73] indításáról döntött. A program keretében a Márton Áron Emlékévhez hasonlóan elindul egy vándorkiállítás, amit a Kárpát-medencében és a diaszpórában is be fognak mutatni. Ugyancsak kiemelt célja lesz az évnek a fiatalok megszólítása tanulmányi versenyek és szabadegyetemek keretében.

[72] www.facebook.com/martonaron2016/
[73] www.facebook.com/szentlaszloev2017

JOGSZABÁLYTÁR

Hazai jogszabályok:

Magyarország Alaptörvénye
1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról
2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról
2010. évi XLV. törvény a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről
2010. évi CLXXXII. törvény a Bethlen Gábor Alapról
152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről
26/1999. (III. 26.) OGY határozat a Magyar Állandó Értekezlet megalakulásához kapcsolódó feladatokról
101/2010. (X. 21.) OGY határozat az iskolai Nemzeti Összetartozás Napja bevezetéséről, a magyarországi és a külhoni magyar fiatalok közti kapcsolatok kialakításáról és erősítéséről a közoktatásban, valamint a Magyarország határain kívül élő magyarság bemutatásáról

Nemzetközi jogszabályok:

Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről (ETS No. 157)
Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai Chartája (ETS No. 148)
Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről és kiegészítő jegyzőkönyvei (ETS No. 005)

FOGALOMTÁR

Fogalom	Definíció
Alaptörvény D) cikk	„Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.”
Állampolgárság megállapítása	Az az eljárás, amelynek során megállapításra kerül, hogy a magyar állampolgárságot kérelmező személy magyar állampolgárságának leszármazási láncolata fennáll-e.
Antall-doktrína	Minden, a külhoni magyarokat érintő döntés meghozatalánál a mindenkori magyar kormány köteles figyelembe venni az őket képviselő legitim szervezetek véleményét.
Beneš-dekrétumok	Edward Beneš csehszlovák államfő által 1945 májusa és októbere között kiadott elnöki rendeletek, melyeknek egy része az ország területén élő németek és magyarok kollektív bűnösségét rögzítette.
Bethlen Gábor Alap	A Bethlen Gábor Alap egy elkülönített állami pénzalap, amelyből a külhoni magyar egyének és szervezetek támogatása megvalósul. Az Alap forrásait a Bethlen Gábor Alapkezelő Nonprofit Zrt. kezeli.
Diaszpóra	Diaszpórának nevezzük azokat a földrajzilag széttagolt, migrációs eredetű közösségeket, melyek az őket körülvevő társadalomba integrálódtak, de nem teljesen asszimilálódtak, és szimbolikus vagy objektív kapcsolatban állnak más területeken élő, de azonos származásúnak vélt rokon közösségekkel, valós vagy elképzelt anyaországukkal.
Diaszpóra-stratégia	A *Magyar Diaszpórapolitika – Stratégiai irányok* című dokumentum, amelyet a Magyar Diaszpóra Tanács 2016. november 30-i, VI. ülésén fogadott el. A dokumentum a nemzetpolitikai stratégiában a diaszpóra kapcsán megfogalmazott célokra alapozva fogalmazza meg a diaszpórapolitika lehetséges fejlesztési irányait.
Etnikai párt	Etnikai alapon szerveződő párt, amely elsősorban egy jól meghatározható körből – az általa képviselt nemzeti vagy etnikai közösség tagjaiból – számíthat szavazatokra, és ugyanannak az etnikai/nemzeti csoportnak az érdekeit képviseli.
Kárpát-medencei Képviselők Fóruma	2004-ben, a Magyar Állandó Értekezlet helyettesítésére összehívott testület, amelynek tagjai a Magyar Országgyűlés frakcióinak küldöttei, a szomszédos országok parlamentjeinek, regionális vagy megyei közgyűléseinek azon képviselői, akik az ott működő magyar szervezetek támogatásával szerezték mandátumukat, valamint az Európai Parlament magyar párt tagjaként megválasztott képviselői.
Kedvezményes honosítás	Az állampolgársági törvény 2010. május 26-i módosításának következtében létrejött eljárás, amelynek segítségével a külhoni magyarok magyarországi letelepedés és állampolgársági vizsga nélkül kaphatják meg a magyar állampolgárságot. Az igényléshez csupán egy magyar állampolgár felmenőre és magyar nyelvtudásra van szükség.
Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről	Az Európa Tanács keretében elfogadott nemzetközi szerződés, ami az első többoldalú, nemzetközi jogilag kötelező dokumentum, amely teljes egészében a nemzeti kisebbségek jogaival foglalkozik.
Külhoni magyarok	A kifejezést az 1920-as trianoni békeszerződés után az országtól elcsatolt területeken − a mai Ausztria, Horvátország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna területén − élő, kisebbségi sorban lévő magyar lakosságra és a diaszpórában élő magyarokra használjuk.
Magyar Állandó Értekezlet	A nemzetpolitika legfőbb döntéshozó fóruma, amely 1999-ben került először összehívásra. Tagjait a Magyar Kormány, a magyarországi parlamenti pártok, a parlamenti vagy tartományi képviselettel rendelkező külhoni magyar szervezetek, valamint a nyugati magyarság képviselői alkotják.
Magyar Diaszpóra Tanács	A világon szétszórtságban élő magyarság szervezeteinek közös fóruma, amely 2011-es megalakulása óta évente tart ülést. Tagjai a magyar diaszpóraszervezetek képviselői.
Nemzeti jelentőségű intézmények és programok	A határon túli magyarság körében nagyfokú szervezőerővel rendelkező, nemzetstratégiai szempontból oktatási, kulturális, egyházi, társadalomszervezési és egyéb területeken kiemelkedő szerepet betöltő külhoni magyar szervezetek és intézmények, amelyeket a Magyar Kormány a Bethlen Gábor Alapból folyamatos és kiszámítható támogatásban részesít.
Nemzeti kisebbség	Egy adott társadalom azon tagjainak csoportja, akik nem a többségi nemzettel azonosulnak, hanem egy olyan másik nemzettel, amelynek van állama vagy ennek létrehozására törekszik.
Nemzeti Kisebbségi Főbiztos	Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) keretében létrehozott tisztség; feladata, hogy figyelemmel kísérje az EBESZ-térségben élő nemzeti kisebbségek helyzetét, a komolyabb etnikai válságok megelőzése érdekében csillapítsa az e téren jelentkező feszültségeket.
Nemzeti összetartozás bizottsága	Az Országgyűlés nemzetpolitikával foglalkozó önálló állandó bizottsága.
Nemzeti Regiszter	A Nemzeti Regiszter egy olyan online felület, amely közös teret teremt az egymástól távol élő magyar közösségek számára. A www.nemzetiregiszter.hu/ URL címen érhető el.

Fogalom	Definíció
Nemzetpolitika	A nemzetpolitika a magyar állam külhoni magyarokra vonatkozó politikája, amely a magyar állam és a külhoni magyar egyének, valamint közösségek közötti kapcsolatot erősíti az egységes magyar nemzet gyarapodása céljából, valamint a külhoni magyar közösségek identitásőrzésére, a magyar identitás továbbadására irányul.
Nemzetpolitikai Államtitkárság	A Magyar Kormány nemzetpolitikáért felelős miniszterelnök-helyettes irányítása alá tartozó szervezeti egysége, amely a nemzetpolitika alakításáért felel.
Nemzetpolitikai stratégia	A *Magyar Nemzetpolitika − A nemzetpolitikai stratégia kerete* című dokumentum, amelyet a Magyar Állandó Értekezlet 2011. november 24-i, X. ülésén fogadott el. A dokumentum tartalmazza a külhoni magyarsággal kapcsolatos legfontosabb kormányzati célokat.
Oktatási-nevelési támogatás	A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény (Státustörvény) értelmében a szülőföldjükön magyar nyelvű oktatási intézményben tanuló külhoni magyar diákok számára biztosított támogatás.
Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája	Az Európa Tanács keretében elfogadott nemzetközi szerződés, amely az európai kultúra veszélyeztetett részét képező kisebbségi vagy regionális nyelveket jelöli meg az általa biztosított védelem tárgyaként.
Státustörvény	A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény ismertebb elnevezése, amely többek között azokat a Magyarországon igénybe vehető kedvezményeket szabályozza, melyeket az úgynevezett Magyar igazolvány vagy Magyar hozzátartozói igazolvány kiváltásával vehetnek igénybe a határon túli magyarok.
Személyi autonómia	Az autonómiajogok alanya egy meghatározott kisebbségi közösség, amely az autonómia különböző jogai és hatáskörei vonatkozásában rendelkezik önkormányzati jogokkal.
Szórvány	A szórvány minden olyan helyben – tehát nem migráció következtében – kisebbséggé vált etnikai, nemzeti vagy vallási alapon szerveződő közösség, mely az asszimiláció hatására tömbszerűségéből fokozatosan veszít.
Területi autonómia	Az adott terület lakossága az autonómiajogok alanya, amely önálló képviseleti szervvel és ehhez kapcsolódóan saját végrehajtó testülettel rendelkezik, amelyek például az oktatás, a kultúra vagy a pénzügyek terén rendelkeznek önálló döntési, illetve végrehajtási jogkörökkel.
Trianoni békeszerződés	Az első világháborúban vesztes Magyarország és a háborúban győztes antant szövetség hatalmai között létrejött békeszerződés, amelynek aláírására 1920. június 4-én került sor Versailles-ban. A békeszerződés által meghúzott új országhatárok következtében több tömbmagyar területet csatoltak a szomszédos államokhoz.

FELHASZNÁLT ÉS AJÁNLOTT IRODALOM

Ablonczy Balázs (2011): *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó.

Angyal Béla (2002): Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938. Galánta–Dunaszerdahely, Lilium Aurum–Fórum.

A. Sajti Enikő (1987): *Délvidék, 1941–1944. A magyar kormányok délszláv politikája*. Budapest, Kossuth.

A. Sajti Enikő (2004): *Impériumváltások, revízió, kisebbségek. Magyarok a Délvidéken 1918–1947.* Budapest, Napvilág.

Bakk Miklós (1999): Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 1999/2. 81–116.

Badis Róbert (2012): Látlelet a vajdasági magyarok demográfiai helyzetéről. *Pro Minoritate,* 2012/Ősz 27–38.

Bárdi Nándor–Fedinec Csilla–Szarka László szerk. (2008): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században.* Budapest, Gondolat.

Bárdi Nándor szerk. (2005): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes években”*. Csíkszereda, Pro-Print.

Bárdi Nándor (2004): *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Pozsony, Kalligram.

Bárdi Nándor–Kántor Zoltán (2000): *Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000.* Regio, 11. évf. 4. sz. 150–186.

Bárdi Nándor–Simon Attila szerk. (2006): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében.* Somorja, Fórum.

Bottoni, Stefano (2008): *Sztálin a székelyeknél – A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960).* Csíkszereda, Pro-Print Kiadó.

Darcsi Karolina (2012): A 2012-es ukrajnai parlamenti választások és a kárpátaljai magyarság. *Kisebbségkutatás*, 21. évf. 4. sz. 767–781.

Duray Miklós (1989): *Kettős elnyomásban. Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság helyzetéről és jogvédelméről, 1978–1989.* Pozsony, Madách Kiadó.

Eplényi Kata–Kántor Zoltán szerk. (2012): *Térvesztés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Budapest, Lucidus.

Fazekas József–Hunčik Péter szerk. (2006): *Magyarok Szlovákiában (1989–2004). Összefoglaló jelentés a rendszerváltástól az Európai Uniós csatlakozásig.* Somorja–Dunaszerdahely, Lilium Aurum–Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Fedinec Csilla–Vehes Mikola szerk. (2010): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra.* Argumentum, Budapest.

Fedinec Csilla (2015): *A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja – 1938–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó.

Gazsó Dániel (2015): Egy definíció a diaszpórakutatás margójára. *Kisebbségkutatás*, 24. évf. 2. sz. 7–33.

Gazsó Dániel (2016): A magyar diaszpóra fejlődéstörténete. *Kisebbségi Szemle*, 2016/1. 9–35.

Harrach Gábor (2016): Etnicitás és pártpreferencia a Felvidéken – Kik alkotják az MKP és a Most–Híd szavazótáborát? *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 29–51.

Herner-Kovács Eszter (2013): Szerbiai választások 2012. Az új szerb politikai erőtér és az elmúlt egy év tanulságai, különös tekintettel a magyar érdekképviselet alakulására. *Magyar Kisebbség*, 18. évf. 2. sz. 92–113.

Horváth László (2016): Parlamenti, tartományi és helyi önkormányzati választások Szerbiában – megőrizte befolyását a vajdasági magyarság. *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 53–76.

Illyés Gergely–Székely István Gergő (2012): A 2012-es romániai helyhatósági választások tanulságai. *Kisebbségkutatás*, 21. évf. 2. sz. 257–283.

Illyés Gergely (2016): Helyhatósági választások Romániában. Mire elég a baloldal győzelme? *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 77–103.

Janics Kálmán (1992): *A hontalanság évei. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után 1945–1948*. Pozsony, Madách.

Kántor Zoltán szerk. (2002): *A státustörvény: dokumentumok, tanulmányok, publicisztika.* Budapest, Teleki László Alapítvány.

Kántor Zoltán szerk. (2002): *A státustörvény: előzmények és következmények*. Budapest, Teleki László Alapítvány.

Kántor Zoltán szerk. (2013): *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó.

Kapitány Balázs (2013): Kárpát-medencei népszámlálási körkép. *Demográfia,* 56. évf. 1. sz., 25–64.

Kardos Gábor (2007): *Kisebbségek: Konfliktusok és garanciák*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Kardos Gábor (2013): A kisebbségek nemzetközi jogi védelme. In Kardos Gábor–Lattmann Tamás szerk.: *Nemzetközi jog*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 237–249.

Kiss Tamás (2012): Demográfiai helyzetkép. *Educatio*, 2012/1. 24–48.

Magyar nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete (2011). Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Nemzetpolitikai Államtitkárság. Forrás: www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf (2017. március 19.)

Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok (2016). Miniszterelnökség, Nemzetpolitikai Államtitkárság. Forrás: www.nemzeti-regiszter.hu/admin/download/c/fe/20000/magyar_diaszporapolitika1.pdf(2017. március 19.)

Molnár József–Molnár D. István (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász, KMPSZ.

Rákóczi Krisztián (2012): Előrehozott parlamenti választások Szlovákiában – 2012, a magyar politikai esélyek csökkenése. *Kisebbségkutatás*, 21. évf. 2. sz. 211–225.

Rákóczi Krisztián (2016): Választások Szlovákiában – A rendszerellenes pártok előretörése és a magyar szavazók távolmaradása. *Kisebbségi Szemle*, 2016/2. 7–28.

Ravasz Ábel (2012): *Szlovákiai magyarok és a 2011-es népszámlálás: mérleg és elemzés*. Komárom, Kempelen Intézet–Publicus Slovensko.

Romsics Ignác (2006): *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Budapest, Osiris.

Romsics Ignác (2007): *A trianoni békeszerződés*. Budapest, Osiris.

Századvég 82. (2016/4.) *Autonómia*. Budapest, Századvég Kiadó.
Simon Attila (2014): *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei.* Budapest, Jaffa Kiadó.
Szarka László (1998): *Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában.* Budapest, Ister.
Szarka László (2016): *A multietnikus nemzetállam – Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségi politikájában 1918–1992.* Pozsony, Kalligram Kiadó.
Szarka László et al. szerk. (2007): *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Gondolat Kiadó.
Tóth Norbert (2014): *A kisebbségi területi autonómia elmélete és gyakorlata. Nemzetközi jogi és összehasonlító jogi analízis*. Budapest, NPKI–L'Harmattan.
Vadkerty Katalin (2001): *A kitelepítéstől a reszlovakizációig. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről.* Pozsony, Kalligram.
Veres Valér (2015): *Népességszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások tükrében.* Kolozsvár, Kolozsvári Egyetemi Kiadó.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiadványa.

Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó • www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu • 1083 Budapest, Ludovika tér 2. • Telefon: 06 (30) 426 6116 • E-mail: kiado@uni-nke.hu • A kiadásért felel: Petró Ildikó ügyvezető • Kiadói szerkesztő: Szarvas Melinda • Tördelőszerkesztő: Stubnya Tibor

ISBN 978-615-5680-95-3 (PDF)
ISBN 978-615-5680-96-0 (EPUB)

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében készült el és jelent meg.

MAGYARORSZÁG KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE